T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

Sıtkı NAZİK

ŞEMSEDDİN SÂMÎ'NİN KÂMÛSU'L-A'LÂM ADLI ESERİNİN V. VE VI. CİLDİNDE GEÇEN OSMANLI ŞÂİRLERİNİN BİYOGRAFİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Naci OKÇU

ERZURUM – 2008

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, Türk İslâm Sanatları Tarihi Anabilim Dalının Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalında, jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri
Prof. Dr. Naci OKCU

Jüri
Prof. Dr. Turgut KARABEY

Jüri
Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir YILMAZ

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 26 / 11 / 2008

Prof. Dr. Vahdettin BAŞÇI
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**
ABSTRACT ..... **II**
ÖNSÖZ ..... **III**
KISALTMALAR ..... **X**

BİRİNCİ BÖLÜM
1. GİRİŞ
1.1. Şemseddîn Sâmî'nin Hayâtı 1
1.2. Şemseddîn Sâmî'nin Edebî Yönü 3
1.3. Türk Dili ve Edebiyâtı ile İlgili Görüşleri 3
1.4. Şi'ir ve Şâ'irle İlgili Görüşleri 5
1.4.1. Türk şi'iri ve şâ'irleriyle ile ilgili görüşleri 6
1.5. Şemseddîn Sâmî'nin Eserleri 7
1.5.1. Edebî eserleri 7
1.5.2. Tercüme eserleri 8
1.5.3. Öğretici eserleri 9
1.5.4. Çıkarmış olduğu dergi ve gazeteler 10
1.5.5. Dilbilgisine dâir eserleri 11
1.5.6. Lügat ve ansiklopedileri 11
1.5.6.1. Kâmûsu'l-A'lâm 12

İKİNCİ BÖLÜM
2. BEŞİNCİ VE ALTINCI CİLTTE GEÇEN OSMANLI ŞÂİRLERİNİN HAYÂTI
2.1. Ahdî 15
2.2. Amrî 15
2.3. Andelîbî 15
2.4. Ankâ (Hüseyin) 16
2.5. Avnî 16
2.6. Ayânî 16
2.7. Aynî 17

2.8. Fahrî 17
2.9. Fahreddîn Efendi 17
2.10. Fâik Efendi 18
2.11. Fâiz Efendi 19
2.12. Fakîrî 19
2.13. Fânî 19
2.14. Fâtih Efendi 20
2.15. Fatîn 20
2.16. Fâzıl Bey 20
2.17. Fazlî 21
2.18. Fedâî (İsmail) 22
2.19. Fehim Efendi (Hoca Süleymân) 22
2.20. Fehmî 22
2.21. Fenâ 22
2.22. Ferîde 23
2.23. Ferîdûn Bey (Ahmed) 23
2.24. Ferit Bey (İbrâhim) 24
2.25. Ferit Efendi (Muhammed Bahâeddîn) 24
2.26. Ferruh Efendi 24
2.27. Ferruhî 25
2.28. Fevrî (Mevlânâ Ahmed bin Abdullâh) 25
2.29. Feyzî 26
2.30. Fıtnat (Zübeyde - Hânım) 26
2.31. Figânî 27
2.32. Fikrî 27
2.33. Firâkî 27
2.34. Firâkî Dede 28
2.35. Firdevsî 28
2.36. Fuzûlî (Mehmed b. Süleymân) 28
2.37. Fürûğî 29
2.38. Füsûnî 29
2.39. Gâlip Dede 30

2.40. Gâlip Pâşâ (Abdülhalim) 30
2.41. Gamî 30
2.42. Ganî (Mevlânâ Abdülganî) 31
2.43. Garâmî (Mehmed) 31
2.44. Garîbî 31
2.45. Garîbî (Çelebi es-Seyyid Ebûbekir Efendi) 32
2.46. Gınâyî 32
2.47. Gubârî 32
2.48. Gulâmî 33
2.49. Günâhî 33
2.50. Güvâhî 33
2.51. Hâtifî 34
2.52. Hâşimî 34
2.53. Hecrî 34
2.54. Helâkî 34
2.55. Hevâyî 35
2.56. Hilâlî 35
2.57. Hüdâyî 35
2.58. Hümâmî 35
2.59. İnâyetullâh 36
2.60. ‘Îşî 36
2.61. Kâbilî 36
2.62. Kabûlî 36
2.63. Kâdirî (Abdülkâdir) 37
2.64. Kafzâde 37
2.65. Kâmî 37
2.66. Kâmil Bey 38
2.67. Kandî 38
2.68. Kânî 38
2.69. Kâşif Efendi (Şatırzâde Mehmed Emîn -) 39
2.70. Kâtibî 39
2.71. Kâzım Efendi 39

2.72. Kâzım Pâşâ 40
2.73. Kemâl Bey 40
2.74. Kemâlî (Defterdârzâde -) 41
2.75. Kemâl-i Zerd (Yâhûd Sarı Kemâl) 41
2.76. Kemâl Pâşâ (es-Seyyid Ahmed -) 41
2.77. Kemâl Pâşâzâde (Şemseddîn Ahmed bin Süleymân) 43
2.78. Kerâmî (Abdurrahim) 44
2.79. Keşfî 44
2.80. Kevserî 44
2.81. Keyfî 44
2.82. Kınâlızâde (Hasan Çelebi) 45
2.83. Kınâlızâde (Mevlânâ Ali Çelebi bin Abdülkâdir el-Hamidî) 45
2.84. Kıyâsî 46
2.85. Kudsî (Arapzâde Mehmed Çelebi) 46
2.86. Laâlî 46
2.87. Lami‘î (Mahmûd bin Osmân bin Aliyyü'n-Nakkaş) 46
2.88. Latîf 47
2.89. Latîfî 47
2.90. Lâyihî (Mustafâ) 47
2.91. Lebîb Efendi 48
2.92. Lem‘î 48
2.93. Levhî 49
2.94. Levhî (Hasan - Efendi) 49
2.95. Leylâ Hânım 49
2.96. Lisânî (Yahya -) 50
2.97. Lütfi (Mevlânâ Lütfullâh) 50
2.98. Mâhî 50
2.99. Mâhir Bey (Nu'mân) 51
2.100. Mahremî 51
2.101. Mahmûd Nedîm Pâşâ 51
2.102. Mahvî 52
2.103. Mâlikî (Abdülmâlik) 52

2.104. Ma‘nevî 53
2.105. Mânî (Şeyh Muhammed bin Çâlîk Efendi) 53
2.106. Ma‘sûm (Molla Mehmed -) 53
2.107. Meâlî 53
2.108. Mecdî (Manavzâde Mustafâ - Efendi) 53
2.109. Mecdî (Mehmed) 54
2.110. Medhî 54
2.111. Medîhî 54
2.112. Mehmed Emîn 54
2.113. Mekâlî 55
2.114. Melihî. 55
2.115. Mengli Girây-ı Evvel 55
2.116. Mengli Girây-ı Sânî 56
2.117. Merdümî 56
2.118. Mestî 57
2.119. Mesîhî 57
2.120. Meşâmî 57
2.121. Meşhûrî 57
2.122. Meşrebî 58
2.123. Meylî 58
2.124. Mîrî 58
2.125. Misâlî (Hasan) 59
2.126. Muammâyî 59
2.127. Muhammed 60
2.128. Muharrem Dede 60
2.129. Muhlisî 60
2.130. Muhlisî Pâşâ (Sirozlu Yûsuf -) 61
2.131. Muhtarî 61
2.132. Muhyî Çelebi 61
2.133. Muhyiddîn Efendi (Fenârîzâde) 61
2.134. Mu‘îdî 62
2.135. Mu‘înî 62

2.136. Murâd Efendi (Şeyhü'l-Hacc -) 63
2.137. Murâdî 63
2.138. Murâdî (Şeyh - Efendi) 63
2.139. Muslihuddîn Kâmilî 64
2.140. Mustafâ Çelebi 64
2.141. Müdâmî 64
2.142. Müfîd Efendi 64
2.143. Münîb 65
2.144. Müslimî 65
2.145. Müştâk (Şeyh Mustafâ Efendi) 65
2.146. Müttakî (Mehmed) 66
2.147. Nâbî (Yusuf) 66
2.148. Nâbî Çelebi 66
2.149. Nâcî (Muallim - Efendi) 67
2.150. Nâdirî (Mehmed - Çelebi bin Abdülğani) 67
2.151. Nahîfî (Süleymân - Efendi) 67
2.152. Naîm 68
2.153. Naîmî 68
2.154. Nakşî 69
2.155. Nâle 69
2.156. Nâmık 69
2.157. Nâmî 69
2.158. Nâsır Abdülbâkî Efendi 70
2.159. Nasîbî (Tahir Dede) 71
2.160. Nasûh 71
2.161. Na‘tî 71
2.162. Nâyî (Şeyh Osmân - Efendi) 72
2.163. Nazîf 72
2.164. Nazmî 73
2.165. Nebîl (Mehmed - Bey) 73
2.166. Necâtî (Nuh -) 74
2.167. Necîb Efendi 74

2.168. Necmî 75
2.169. Nedîm (Ahmed - Efendi) 75
2.170. Nef‘î 76
2.171. Nehârî 76
2.172. Nekâtî 76
2.173. Nesîbâ 76
2.174. Nesîmî (İmâdüddîn) 77
2.175. Neş’et (Hoca Süleymân - Efendi) 77
2.176. Nev'î 77
2.177. Nevres 77
2.178. Neylî 78
2.179. Nigâhî 78
2.180. Nigînî (Mehmed -) 78
2.181. Nihâlî 79
2.182. Nihânî 79
2.183. Nikâbî 79
2.184. Nişânî 80
2.185. Nizâmî 80
2.186. Niyâzî 80
2.187. Ni‘met Efendi 82
2.188. Nûhî 82
2.189. Nûrî 82
2.190. Nusret Efendi (Hoca -) 84
2.191. Nutkî (Bezzâzzâde) 84
2.192. Nüzhet Efendi 84
2.193. Ömer Bey 84
2.194. Vahdet (Cemâleddîn) 85
2.195. Vâhidî 85
2.196. Vâkıf 85
2.197. Vâkı‘î (Tefsîrîzâde Atâullâh Efendi) 86
2.198. Vâlî 86
2.199. Vâlihî 86

2.200. Vânî (Muhammed bin Mustafâ) 87
2.201. Vasfî 88
2.202. Vâsıf 88
2.203. Vâsık 88
2.204. Vehbî 89
2.205. Vehhâbî 90
2.206. Vesîm (Şafiizâde Seyyid Ahmed Efendi) 90
2.207. Veysî (Üveys Efendi bin Mehmed) 90
2.208. Visâlî 91
2.209. Vücûdî 91
2.210. Vüsûlî 91
2.211. Yahyâ Bey 92
2.212. Yahyâ Efendi (Zekeriyazâde -) 92
2.213. Yetim 93
2.214. Yunus Emre 93

SONUÇ 94
KAYNAKLAR 98
ÖZGEÇMİŞ 102

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEMSEDDİN SÂMÎ'NİN KÂMÛSU'L-A'LÂM ADLI ESERİNİN V. VE VI. CİLDİNDE GEÇEN OSMANLI ŞÂİRLERİNİN BİYOGRAFİLERİ

Sıtkı NAZİK

Danışman: Prof. Dr. Nâcî OKÇU

2008 – SAYFA: 102 + XII

Jüri: Prof. Dr. Nâcî OKÇU

Prof. Dr. Turgut KARABEY

Yrd. Doç. Dr. Abdulkâdir YILMAZ

1850–1904 yılları arasında yaşamış olan Şemseddîn Sâmî, elli dört yıllık gibi kısa bir ömre birçok alanda ve çok sayıda eser sığdırmış velûd bir müelliftir. Romanla başlayan yazarlık serüveni, tiyatro, gazete ve dergi, dilbilgisi, sözlük ve ansiklopedi sâhasında devâm etmiş ve birçok eser kaleme almıştır.

Kâmûsu'l-A'lâm, Şemseddîn Sâmî'nin 1888–1899 yılları arasında kaleme almış olduğu umûmî bir târîh, coğrafya ve meşhûr adamlar ansıklopedisidir.

Eser, İslâm-Şarka âid birçok maddeyi ihtivâ etmesi bakımından bir İslâm ansiklopedisi hizmeti görmüştür denilebilir. Booillet'nin Dictionnaire Universel d'Histoire et de Geographie'si örnek alınrak yazılmış olan bu eser, şark ve garba âid bir has isimler lügati olduğundan eserin içinde târîhî, dînî, ilmî terim ve deyimler yer almamıştır.

6 cilt ve 4830 sayfadan müteşekkil olan eser, coğrafya, târîh, edebiyât târîhi ve edebiyât alanında çalışma yapacaklar için hâlâ faydalanılabilecek kaynaklardandır.

Edebiyât târîhi alanında yapmış olduğumuz bu çalışmadaki amaç eserin beşinci ve altıncı cildinde geçen Osmanlı şairlerinin hayâtını, eserlerini ve edebî yönünü günümüz dünyasına sunmaktır.

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE BIOGRAFIES OF OTTOMAN POETS IN THE VOLUME OF V AND VI IN THE WORK OF ŞEMSEDDİN SAMİ 'KAMUSUL-ALAM

Sıtkı NAZİK

Supervisor: Prof. Dr. Naci OKÇU

2008 – PAGE: 102 + XII

Jury: Prof.Dr. Naci OKÇU
Prof. Dr. Turgut KARABEY
Assist. Prof. Dr. Abdulkadir YILMAZ

Semseddin Sami who lived between years of 1850-1904, is a well-known writer who created many literary works in many areas in a start life just like fifty-four years. The adventure of writing starting with novel, continued in areas of theatre, newspaper, periodicals, grammar, dictionary and encyclopedia and wrote lots of literary works.

Kamusu'l-A'lam, is an encyclopedia of general history, geography and famous men that Şemseddin Sami wrote between years of 1888-1899.

It can be said that the works is an İslamic encylopedia which includes many matters belonging to İslam-Şark. This work which was written by taking example of Booillet's Dictionnaire Universel d'Histoire et de Geographie does not include historical, religious, scientific terms and phrases because of being proper name dictionary which belongs to the east and the west.

The work which consist of 6 volumes and 4830 pages, is one of the sources for the people who are going to work in areas of geography, history, history of literature and literature.

This aim in this work which was made in area of the history of literature is to present today's world Ottoman poets' lives, works and their literary sides which take place in 5 and 6 volumes of the work.

ÖNSÖZ

Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış olan Şemseddîn Sâmî'nin Kâmûsu'l-A'lâm adlı eserinin beşinci ve altıncı cildinde geçen Osmanlı şâ'irlerinin hayatı günümüz Türkçesiyle okuyucuya sunuldu.

Çalışmanın asıl kısmı tamamen Kâmûsu'l-A'lâm'a bağlı kalınarak hazırlandı. Hatta bir başlık altında genelde paragraf başıyla birincisi, ikincisi… diye sıralama yapılarak hayatlarına değinilen birden fazla şâ'ir için müllelifin ta'kîb ettiği yöntemi biz de benimsedik.

İmlâ konusunda Arapça ve Farsça kelimeledeki uzun ünlüler, kelimelerin ortasında ve sonunda bulunan ayn harfi ve kelimenin ortasında bulunan hemze ayraç (') ile gösterildi. Buna ilâveten Arapça ve Farsça kelimelerin aynen yazılmasına ("kitâb, Bağdâd"da olduğu gibi) dikkat edildi. Noktalama konusunda daha çok günümüzdeki işâretlere bağlı kalındı. Mesela müellif genelde "ve" bağlacından önce virgül veya noktalı virgül kullanmıştır; fakat biz herhangi bir noktalama işâreti kullanmamayı tercih ettik.

Eser Osmanlı Türkçesinde geçen alfabetik sıraya uyularak hazırlanmış olsa da, biz çalımamızda Latin alfabesindeki harf sıralamasını ta'kîb ettik. Doğal olarak da 3200-4000. sayfaları kapsayan beşinci cilt ve 4001-4830. sayfaları kapsayan altıncı ciltten yapılan alıntılar çalışmamızda karışık bir şekilde yer almıştır. Beşinci cilt 87, altıncı cilt 127 olmak üzere toplam 214 başlıktan oluşmaktadır. Bu 214 başlığın 66'sında isim veya mahlaslarıyla birlikte toplam 175 şairden bahsedilmekte, 148 tane den bir tekrarharicinde (Nâmık ve Kemâl Bey isimleri) kalan 147 başlıkta ise tek şâ'irden bahsedilmektedir. Toplam olarak 322 şâ'irden bu vesileyle haberdâr olmuş bulunmaktayız.

Bu çalışmada, çok değerli görüşlerini benimle paylaşan ve benden yardımını esirgemeyen tez danışmanım sayın Prof. Dr. Naci OKÇU Bey'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu çalışmada yardımına başvurduğum değerli görüş ve tavsiyelerinden ve yardımlarından istifâde ettiğim İslâm Târîhi ve Sanatları bölümündeki değerli hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Erzurum, 2008 Sıtkı NAZİK

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makâle
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
haz.	: Hazırlayan
İA	: İslâm Ansiklopedisi
md.	: Madde
nşr.	: Neşreden
öte.	: Ötekiler
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallalahü aleyhi ve sellem
sy.	: Sayı
TAD	: Türkiyât Araştırmaları Dergisi
TDEA	: Türk Dili ve Edebiyâtı Ansiklopedisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
vs.	: Ve sâire
yay.	: Yayınevi
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Şemseddîn Sâmî'nin Hayâtı

Yanya vilâyetinde Premedi kazasının Dâğlı nahiyesinin merkezi Ferâşer'de 22 Recep 1266 (1 Haziran 1850)'da doğmuştur.[1] İlk tahsîlini Ferâşer'de yapmıştır. Küçük yaşta anne ve babasını kaybetmiştir. Aile 1861'de Yanya'ya göçmüştür. Burada Zosimees Rûm Lisesi'ni bitirmiştir (1868). Mektepte Rûmca, Eski Yunanca, İtalyanca ve Fransızca öğrendiği gibi, özel hocalardan Arapça ve Farsça okumuştur.[2] Mektepten çıkınca bir müddet Vilâyet Mektûbî kaleminde (diğer bir nakle göre, küçük bir me'mûriyet ile Görice'de) vazife gördükten sonra 1288 (1871)'de İstanbul'a gelmiş ve kardeşi Naîm Bey ile birlikte Matbuât kalemine girmiştir. Şemseddîn Sâmî'nin yazı ve yayın hayâtı burada başlamıştır.1289 (1872) senesinde Târîh-i Mücmel-i Fransa adlı tercümesi ile ilk kitâbını neşretmiştir.[3]

Hadika gazetesindeki yazılarıyla gazeteciliğe başlayan Şemseddîn Sâmî, bu sırada Taaşşuk-ı Tal'at ve Fıtnat adlı bir roman yayımlamıştır (1872-1873). Hadika'nın kapatılmasından sonra Sirac gazetesinde çalışan Şemseddîn Sâmî, onun da kapatılması üzerine Matbûât kalemindeki vazifesine devâm ederek edebî fa'âliyyet göstermiştir. Besâ yahud Ahde Vefâ adlı ilk trajedisini 1874'te yazmıştır.[4] Trablusgarp'tan Vilâyet gazetesini idâre edecek birinin istenmesi üzerine oraya gönderilmiştir (1874). Dokuz ay süre Trablusgar gazetesini çıkarmış, yeniden İstanbul'a dönmüştür. 1877 yılı başında Cezayir Bahr-i Sefid vâlîliğine atanan Sava Pâşâ'nın mühürdârlığı görevi ile Rodos'a gitmiştir. Türk-Rus harbinin başlaması üzerine beş ay sonra Yanya'ya geçmiş ve Abidin Pâşâ'nın başkanlığında kurulan Sevkiyât-ı Askeriye Komisyonu'nun kâtipliğini yapmış[5] ve İstanbul'a dönmüştür. Aynı yıl Mihran Efendi'nin çıkarmağa başladığı Tercümân-ı Şark gazetesinin başmuharrirliğini üzerine almış ve "Şundan Bundan" başlığı altında fıkralar neşretmiştir.[6]

---

[1] Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, Önsöz: Ömer Faruk Akün, 1. Baskı, İstanbul, Alfa Yay., 1998, s.1; Ayrıca bkz. Ömer Faruk Akün, "Şemseddin Sâmî", *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, c.11, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1970, s.411

[2] *Türk Dili ve Edebiyâtı Ansiklopedisi (TDEA),* "Şemseddin Sâmî" md., c.8, İstanbul, Dergâh Yayınları, Ekim 1998, s.129

[3] Akün, a.g.e., s.2

[4] Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî*, Önsöz: Faruk K. Timurtaş, 12. Baskı, İstanbul, Çağrı Yayınları, 2002, s.6

[5] *TDEA*, "Şemseddin Sâmî" md., s.130

[6] Timurtaş, a.g.e., s.6

Tercümân-ı Şark gazetesinin 1878'de kapatılmasından sonra 1879'da yine Mihran ile bir "Cep Kütüphanesi" kuran Şemseddîn Sâmî, Gök, Yer, İnsân, Medeniyyet-i İslâmiyye, Kadınlar, Esâtir gibi çeşitli ilmî konularda ansiklopedik küçük kitâblar yayımlamıştır.[7]

1880'de Abdülhâmid'in gösterdiği istek üzerine sarâya alınarak mâbeynde kurulan Teftîş-i Askerî Komisyonu başına getirilmiştir. Muhtelîf rütbelere yükselip ömrünün sonuna kadar muhâfaza ettiği bu vazife Şemseddîn Sâmî'ye kendini devâmlı olarak kitâblar yazmağa verme ve büyük çapta eserler hazırlama imkânı kendisine sağlamıştır. Bu devredeki çalışmalarının başında tercümelerinin en büyüğü olan Sefiller gelmektedir. Önce Aile (1880) ve onun ardından Hafta (1881/1882) adlı iki mecmû'a çıkaran Ş. Sâmî büyük eserlerinden ilki olan Kâmûs-i Fransevî'yi 1882–1883 târîhleri arasında forma forma neşrederek ortaya koymuştur. Bununla Ş. Sâmî'nin yazı hayâtında lügatçilik devresi başlamıştır. Evlenip aile hayâtı kurması da (1884) bu devrede olmuştur. 1885'te iki senelik devâmlı bir çalışma sonunda Türkçe'den Fransızca'ya olan kısmını da hazırlayarak Kâmûs-i Fransevî'yi hazırlamıştır. Fransızca'dan Türkçe'ye olan lügatini Küçük Kâmûs-i Fransevî (1886) adıyla küçük hacimde daha i'tinâlı ve doğru bir neşrini de yaptıktan sonra, ömrünün on iki senesini aldığını söylediği bir çalışmanın içine girerek fa'âliyyetini Kâmûsu'l-A'lâm adı ile tek başına tertîb ettiği bir ansiklopedinin 1888'den 1899'a kadar te'lîf ve neşrine hasretti. 1891'de Teftîş-i Askerî Kmisyonu'nun başkâtipliğine yükselen ve 1893'te "ûlâ sınıf-ı evvelî" rütbesi ile taltîf olunan, diğer taraftan refîkasının vefâtı (1892) ve 1894'te yeniden evlenişi gibi hayâtına bazı değişiklikler giren müellif, bu muazzam te'lîf fa'âliyyeti bitmeden 1896 Nisanı ile 1897 Nisanı arasında Kâmûs-i Arabî adlı bir lügatin neşrine başlamıştır. Kâmûsu'l-A'lâm'ın tamamlanmasının hemen ardından, yedi-sekiz ay sonra 1899'da Kâmûs-i Türkî'yi yazmağa başlamıştır.[8]

1901 yılı sonunda Kâmûs-i Türkî'yi tamamlayan müellif, hayâtının kalan son yıllarını Türk dil ve edebiyâtı araştırmalarına vererek 1902 Kutadgu Bilig ve 1903'te Orhun Abideleri'nin izâhlı tercümesini meydâna getirmiştir. Ömrünü dolduran uzun ve yorucu çalışmalar neticesi çok ihtiyâr denecek kadar çökmüş görünen müellif 18 Haziran 1904'te elli dört yaşında vefât etmiştir.[9]

---

[7] Timurtaş, a.g.e., s.7
[8] Akün, a.g.e., s.8-9
[9] Akün, a.g.e., s.9

1.2. Şemseddîn Sâmî'nin Edebî Yönü

XIX. asır Türk edebiyât ve fikir âleminin en velûd sîmâları arasında yer alan Şemseddîn Sâmî, çok çeşitli sâhalarda eser vermiş[10] çok değerli bir fikir adamı bir edîb ve dilcidir. Büyüklü küçüklü elliyi aşkın eseri bulunmaktadır.[11]

Edebî eserleri arasında Taaşşuk-ı Tal'at ve Fıtnat Avrupaî roman tarzının ilk örneği sayılmakla berâber, fazla değerli değildir. Tiyatro eserleri, gerek konuşma diliyle yazılmaları, gerek kuvvetli bir sahne tekniği ile meydâna getirilmeleri bakımından emsâlinden üstündürler. Birçok tercümeleri ve öğretici neşriyâtı bulunan Şemseddîn Sâmî'nin en mühim eserleri ansiklopedi ve lügatlardır. Dilbilgisi ile ilgili kitâbları da üzerinde dikkatle durulacak eserlerdir.[12]

Gazetecilik ile başlayan yazı hayâtı, edebî te'lif, tercüme, dergicilik, ansiklopedik neşriyâttan, lisân ve lügat çalışmalarına doğru bir seyir ta'kîb etmiştir. Bundan gazetecilik, roman, tiyatro ve dergiciliğe bir daha dönmemiştir. Asıl şöhretini lügat ve ansiklopedik neşriyât sâhasında kazanan Ş. Sâmî, önde gelen dilcilerimizden biridir.[13]

1.3. Türk Dili ve Edebiyâtı ile İlgili Görüşleri

Türk dilini ve onun mes'elelerini millî bir görüşle ele alan devâmlı ve şuûrlu çalışmaları Şemseddîn Sâmî'ye Türkçü cereyânın çok dikkate değer ve mühim hizmetleri geçmiş sîmâlarından biri olmak şeref ve sıfâtını kazandırmıştır. Ş. Sâmî, yalnız Osmanlı sâhası içinde mütâlaa edildiği bir devirde, dil ve edebiyâtımızı Türkçülüğün Orta Asya mâzîsindeki aslî köklerinde arayan bir düşünüşün sâhibi olmuştur.[14]

1881'den i'tibâren yazdığı yazılarda "Osmanlıca" ve "Çağatayca" ta'bîrlerini reddederek, bunların, hakîkatte geniş bir coğrafî sâhaya yayılmış tek bir Türk dilinin birer şubesinden başka bir şey olmadığını ifâde etmiştir. Daha önce Ali Süavi ve Sâmî Pâşâ tarafından dile getirilen "dilimize Osmanlıca denilmesinin doğru olmadığı" fikri Ş. Sâmî'de tam bir kat'iyet kazanmıştır. Osmanlıca ünvânının lisânımıza âlem olamayacağını, çünkü Türk dilinin ve milletinin Osmân Gazi'den önce de mevcûd

[10] *TDEA*, "Şemseddin Sâmî" md., s.130
[11] Timurtaş, a.g.e., s.8
[12] Timurtaş, a.g.e., s.8
[13] *TDEA*, "Şemseddin Sâmî" md., s.130
[14] Akün, a.g.e., s.27

bulunduğunu, dolayısıyla bu ta'bîr yerine "Lisân-ı Türkî" denmesi îcâb ettiğini ileri sürmüştür. Aynı görüşle "Çağtayca" adının da doğru olmadığına işâret etmiştir. En doğru ta'bîrin Osmanlıca yerine "Garp Türkçesi" ve Çağatayca için "Şark Türkçesi" demek olacağını önemle belirtmiştir.[15]

Türk dilinin Ş. Sâmî'yi en fazla meşgûl eden mes'elesi, edebiyât ve yazı lisânınmızın Arap ve Fars kelime ve kâidelerinin hâkimiyetinden kurtulup, millî hüviyetini kazanması da'vâsı olmuştur. Görüşlerinde aşırılığa gitmeyerek, bütün yabancı kelimelerin dilimizden çıkarılmasını isteyen tasfiyeciliğe taraftar olmamıştır. Lisânımızdan çıkarılmasını istediği, Türkçeleri mevcûd bulunan ve konuşma dilinde kullanılmayan kelimelerdir. Konuşma diline girmiş kelimeleri artık Türkçe'nin mâlı olmuş kabul etmiştir. [16] Dili, içindeki aslî ve yabancı menşe'li kelimeler ile birlikte bir bütün olarak kabûl etmiştir. Bir lügatin, âid olduğu dilin kelime servetini tam ve gerçek bir sûrette aksettirebilmesi için, o dilin aslî kelimeleriyle birlikte, kullandığı yabancı kelimeleri de göstermesini şart görmüştür.[17]

Dilleri yıkılmaktan kurtarack ancak edebiyât olduğu; bir dili yazı dili ve edebî dil hâline getirmek için önce onun kelimelerini toplayıp bir lügat ve kâidelerini toplayıp bir dilbilgisi (gramer ve sentaks) kitâbı tedvîn etmek îcâb ettiği esâsında hareket eden Şemseddîn Sâmî, mükemmel bir kâmûs ve muntazam bir sarf ve nahiv (dilbilgisi) kitâblarına ihtiyâcımız olduğunu ifâde etmiştir.[18]

Dil ile birlikte edebiyâtımız hakkında da aynı görüşler çerçevesinde fikirler ileri sürmüştür. Türk edebiyâtının başlangıcını Orta Asya dönemine götürmüştür. Orhun Abideleri ve Kudagu Bilig'i ilk tercüme eden o olmuştur. Bunların mekteplerde okutulmasını istemiştir. Edebiyât sâhasında önceliği millî ve daha tabiî olduğu için Halk Edebiyâtı'na vermiştir. "Gerçek edebiyât millî duyguların millî bir lisânla ifâdesinden ibârettir" demiştir.[19]

Latin harflerinin kabûlüne yatkınlık göstermiş, bizde de Avrupa'daki şark dilleri mektebi gibi, başta Arapça ve Farsça olmak üzere, çeşitli şark lisânlarının modern usûllerle öğretimini verecek bir müessesenin kurulması lüzûmunu belirtmiştir. Çocuk

[15] *TDEA*, "Şemseddin Sâmî" md., s.130
[16] *TDEA*, "Şemseddin Sâmî" md., s.130
[17] Akün, a.g.e., s.24-25
[18] Timurtaş, a.g.e., s.13
[19] *TDEA*, "Şemseddin Sâmî" md., s.130

kitâbları konusunu başlı başına bir mes'ele olarak ele almıştır.[20] Edebiyâtta yeniliğe taraftar olmuş; eski-yeni tartışmaları sırasında Recaizâde'den yana tavır almıştır. Bütün bunların ötesinde Ahmed Mithat Efendi gibi halkın eğitilmesini, bunun için sâde bir dil ile her sâhada neşriyât yapılmasını istemiş; bu yolda romanlar, piyesler kaleme almıştır. Şemseddîn Sâmî'nin bütün yayın fa'âliyyetlerinde bu eğitimci rolünü görmek mümkündür.[21]

Basılmamış olanlarla birlikte, dört bin sekiz yüz otuz sayfalık ansiklopediden, iki bin iki yüz kırk sayfa Fransızca, üç sütun üstüne bin beş yüz yetmiş beş sayfalık Türkçe, lügatinden bir broşürlük hâricindekine kadar elli beş eserin sâhibi, fikri gür, kalemi gür bir çalışma adamı[22] olmuştur.

1.4. Şi'ir ve Şâ'irle İlgili Görüşleri

Şemseddîn Sâmî "mevzûn ve mukaffa söz"e şi'ir demek doğru değildir, diyerek eski tarzın sıkı sıkıya bağlı olduğu şi'ir tanımını kabûl etmemiştir. Eğer böyle olsaydı Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde Araplar şi'irde çok ileri oldukları hâlde Kur'ân âyetlerine şi'ir dediler. Hâlbuki âyetlerde vezin ve kâfiye yoktu, diyerek, şi'ir için vezin ve kâfiyeyi temel şart görmeyen Batı'dan gelen yeni nazım şekillerini savunurken kendi görüşüne delîl getirmiştir. şi'irin yalnızca vezinli söz söylemek olmadığını; şâ'irin bir derece hâkim olması, şi'ir yeteneğinin bulunması, hayal gücüyle tarif ve nitelemede mahâret kazanması gerektiğini,[23] söylemiştir.

Vezin ve kâfiyenin şi'irin ya da sözün renk ve süsü yerinde[24] olduğunu düşünmektedir.

şi'irde istenen hakîkat değildir. Anlatılmak istenen şeyin mücessem ve mükemmel sûrette tasvîridir. Her şeyin olduğu gibi sözün de en üstünü ve alçağı, olağanüstüsü ve olağanı vardır. Şi'ir sözün en üstünü ve olağanüstüsüdür,[25] demiştir.

Şemseddîn Sâmî, şi'irle güzel san'atların çeşitli kolları arasında ilişki kurmuştur. Şâ'iri ressâma benzetmiştir. Ressâm tabîatın cisim ve manzaralarını tasvîr ediyorsa,

---

[20] Akün, a.g.e., s.31-32
[21] *TDEA*, "Şemseddin Sâmî" md.., s.130
[22] Akün, a.g.e., s.32
[23] A.Azmi Bilgin, "Şemseddin Sâmî'nin Edebiyâtla İlgili Eserleri ve Görüşleri", *Türkiyât Araştırmaları Dergisi (TAD)*, sy. 22, Güz 2007, s.44-45
[24] Bilgin, a.g.m., s.45
[25] Bilgin, a.g.m., s.45

şâ‘ir de insânların fikir ve hislerini, çeşit çeşit durumlarını sözle tasvîr eder. Ressâm bunun için fırçasını, şâ‘ir dilini kullanır,[26] demiştir.

1.4.1. Türk şi‘iri ve şâ‘irleriyle ilgili görüşleri

Türk edebiyâtı da Fars edebiyâtı gibi İslâmiyet sonrası eserlerden ibârettir. Oysa Türk edebiyâtının ilk şâ‘irlerini Orta Asya'da aramamız[27] gerektiğini söylemiştir.

Türk edebiyâtının en parlak döneminin Timurlenk dönemi olduğunu, Timur'un sarâyında eserler Farsça kaleme alınmakla birlikte Türkçe eserlerin de yazılmağa başlandığını ve birçok Türk şâ‘irinin yetiştiğini ve bunların başında da Ali Şir Nevaî'nin geldiğini[28] söylemiştir.

Anadolu sâhasında birçok şâ‘ir yetişmiş olsa da bunlar yeni bir çığır açmaya muvaffak olamamışlar, İran şâ‘irlerini taklîd etmişlerdir,[29] demektedir.

Şemseddîn Sâmî'ye göre Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan sonra Türkçe günden güne gelişerek Fâtih, Selîm ve Süleymân dönemlerinde mükemmel bir Osmanlı edebiyâtı ortaya çıkmış ve birçok edîb ve şâ‘ir yetişmiştir. O günden bugüne kadar Osmanlı edebiyâtında bir duraklama hüküm sürmüş, bir gelişme görülmemiştir. Osmanlı dönemi şâ‘irlerinden anılmaya layık olanlar da vardır: Fuzulî, Ruhî, Nâbî, Bâkî, Haşmet, Şem‘î, Nef‘î, Leylâ, Fıtnat vb.[30] demiştir.

Bu asırda Ziyâ Pâşâ ve Kemâl Bey gibi bazı edîbler eski şâ‘irlerimizin tarzında, ancak yeni fikirlerle ve gerçek şâ‘irlik hisleriyle, her ayıptan kurtulmuş şi‘ir söylemişlerdir. Son senelerde de İran tarzı bırakılıp Avrupalı yeni şâ‘irlerin usûlünde bir iki çığır açılmıştır. Bu yolda ilk şi‘ir söyleyen Abdülhak Hâmid Bey olup edebiyât târîhimizde şi‘ir türüne yeni bir sayfa açmıştır.[31]

Eski tarz şi‘irde yüzyıldan yüzyıla genelde bir gelişme görülmez. Bir gelişmenin varlığından söz ettirecek birkaç kişi görülürken tümden bir geriliğin vukû'una şâhit olunacak birçok örnek bulunabilir. Her yüzyıl birkaç dehâ ile tavsîf olunur, onların asrı sayılır, diğerleri o yüzyılın haşviyâtı olarak görülerek dikkate alınmaz. Latîfî, Kınâlızâde, Sâlim, Fatîn tezkireleri şâ‘ir adlarıyla dolu olsa da XVI. yüzyıl Bâkî'nin,

---

[26] Bilgin, a.g.m., s.45
[27] Bilgin, a.g.m., s.48
[28] Bilgin, a.g.m., s.48
[29] Bilgin, a.g.m., s.49
[30] Bilgin, a.g.m., s.49
[31] Bilgin, a.g.m., s.49

XVII. yüzyıl Nef'î'nin, XVIII. yüzyıl Nâbî'nin, XIX. yüzyıl Şinâsi, Nâmık Kemâl ve Ziyâ'nın asrıdır,[32] demiştir.

Yeni edebiyâtın temelleri Şinâsi ve arkadaşlarıyla atılmıştır. Tam anlamıyla değişik ve yenilik XX. yüzyılın başlangıcıyla gerçekleşmiştir. Nâcî gibi Nâbî ve Nef'î'lerin sönmüş çerâğlarını uyandırıp gençleri o tarafa sevk etmek isteyenler çıkmışsa da bu yüzyıl şi'ir ve edebiyâtça yenilenme devridir, eski tarzın ihyâsı sırası değildir,[33] demiştir.

Yeni tarzı benimsemekle birlikte, kayıtsız şartsız yeni tarzı kabûl ettiği anlamında olmayıp yeni tarzın beğenilmesi gerektiği konusundaki duygu ve düşüncelerini açıklamıştır [34]

Batıyı taklîdden sakınılmalıdır. Ancak örnek almak yerilmemelidir. Bu tabîî ve zarûrîdir. Maârifte ve medeniyetin diğer alanlarında bizden çok ileride oldukları tartışma götürmeyen Batılıların peşinden gitmek, eserlerlerine uymak yalnız edebiyâtta mı kötüdür? Her konuda onları taklîd etmiyor muyuz?...[35] demiştir.

1.5. Şemseddîn Sâmî'nin Eserleri

1.5.1. Edebî eserleri

Edebî sâhada ilk eseri olan "Taaşşuk-i Tal'at ve Fıtnat", o devir tiyatro eserlerinin üzerinde ısrarla durduğu, gençlerin istemedikleri bir kimse ile evlendirilmelerinin doğurduğu felâketler mes'elesini ele alan bir romandır.[36] Şemseddîn Sâmi'nin yirmi iki yaşında kaleme aldığı bu eser, Türk edebiyâtında ilk roman denemelerinden biridir. 1872 yılında "Hadîka" gazetesinde tefrika edilen "Taaşşuk-ı Tal'at ve Fıtnat" 1873 yılında tamamlanmış, 1964 yılında Şedit Yüksek tarafından yeni harflerle de yayınlanmıştır. Basit bir eser olan Taaşşuk-ı Tal'at ve Fıtnat'ın Türk edebiyât tarihi bakımından ehemmiyeti, roman nevinin ilk örneği olmasından ileri gelmektedir. Basitliğine rağmen bu eserde, eski Türk edebiyâtında bulunmayan, batı edebiyâtlarına has, daha sonra Türk romancıları tarafından geliştirilen birçok özellik görülür.[37]

---

[32] Bilgin, a.g.m., s.49-50
[33] Bilgin, a.g.m., s.50
[34] Bilgin, a.g.m., s.50
[35] Bilgin, a.g.m., s.50
[36] Akün, a.g.e., s.10
[37] Mehmed Kaplan, *Türk Edebiyâtında Araştırmalar II,* İstanbul, Dergâh Yayınları, 2004, s. 66

"Iskat-ı Cenin-yâhûd- İkisi Ölmüş, İkisi Çıldırmış" ve "Rekâbet" adlı yayınlanacak iki romanı daha bulunduğunu haber vermekle berâber, basılmış eser olarak tek kalan bu roman tecrübesinden sonra, edebî fa'âliyyetini o sıralar rağbette olan tiyatro sâhasına nakletmiştir.[38]

"Besâ yahut ahde Vefâ (1874)" adlı eserde vatanına dönerken bir köylünün elinden cânını kurtaran Vahide Hânım'a, kocasını öldürüp kızını alan kişiden intikâm alacağına söz veren (besa) Fettah Ağa'nın, öldüreceği kişinin kendi oğlu olduğunu öğrendikten sonra, sözünden dönmemek için onu öldürmesi konu edilmiştir. Bu tiyatro eserinde Ş. Sâmî Yanya'nın dağlık bölgelerinde gelenek ve göreneklerine bağlı insânların verilen söze ne kadar sâdik kaldıklarını anlatmaktadır. Yazar kitâbının ön sözünde şâhid olduğu vatan sevgisi, fedakârlık, ahde vefâ, hayâtı hafife alma gibi millî duyguları anlatmak için bu eseri kaleme aldığını söylemiştir.[39]

Konusunu Endülüs târîhinden alan "Seydi Yahya (1875)"daki olaylar, hicrî IX. yüzyılın sonu ile X. yüzyılın başında İspanya'da Raze kalesinde ve Kaştale şehrinde geçmektedir.[40]

İlk piyesi ve bir trajedi denemesi olan "Surâb-yâhûd-Ferzendkuş"ta olduğu gibi konusunu Şehnâme'den alan "Gâve", oradaki Dahhâk efsânesinden mülhem olup Dahhâk'ın zulmüne karşı ayaklanan demirci Gâve'nin hikâyesini işlemiştir.[41]

Bunlardan başka, başlangıçta ismini hiç zikretmeyip ancak 1885 yılında eserleri arasında "Facia" kaydı ile varlığını haber verdiği, fakat ortada olmayan beş perdelik "Mezâlim-i Endülüs" ile konusu yine Endülüs târîhinden alınmış "Vicdân" adlı üç perdelik basılmamış piyesi onun tiyatro sâhasında diğer iki eserini daha teşkîl etmektedir.[42]

1.5.2. Tercüme eserleri

"İhtiyâr Onbaşı (1873)". Domanor ve Denery'den yaptığı bu çeviri beş perdelik bir trajedidir.[43]

---

[38] Akün, a.g.e., s.10-11
[39] Bilgin, a.g.m., s.41
[40] Bilgin, a.g.m., s.41
[41] Akün, a.g.e., s.11
[42] Akün, a.g.e., s.12
[43] Bilgin, a.g.m., s.43

"Galetee (1873)". Florian'den çevirdiği bu eserin aslı mitolojiye âid bir piyestir. Eseri Ş. Sâmî hikâye olarak Türkçe'ye kazandırmıştır.[44]

"Şeytânın Yadigârları (1878)", Frederic Soulie'den çevrilen bu mâcerâ romanı Ş. Sâmî'nin en hacimli çevirirlerindendir. [45]

"Sefiller (1880, 899 sayfa, yeni harflerle 1934)". Victor Hugo'nun "Les Miserables" adlı romanının çevirisidir. Eserin yarım kalan çevirisini Ş. Sâmî'nin ölümünden sonra Hasan Bedreddîn tamamlamıştır (645. sayfadan sonrasını).[46]

"Robinson (1885)", Daniel de Foe'nün aynı adlı eserinin çevirisidir. Çeviri İngilizce aslından değil çocuklar için kısaltılmış Fransızca'sından yapılmıştır.[47]

Muharririn 1885'te Robinson'dan sonra, tercümede ilgisi şark eserlerine yönelirse de, bu sâhada ortaya koyabildikleri, biri Muallim Nâcî'nin "Hurdefürûş"unu örnek alarak "Hurdeçîn (1885)" adı altında topladığı, Fars şu'arâ tezkirelerinden seçilmiş manzûm parçalar ile diğeri Ali b. Ebi Talib'e isnâd olunan dîvânından bazı seçmeler ve bunların izâhlı tercümlerini veren iki küçük kitâbdan ibârettir. İstinsâh ettiği "al- Muallakâtü's-Seb'a" ile "Zübde-i Şehnâme" adlı seçmeler kitâbını da böyle bir neşir ve tercüme fikri ile hazırladığı[48] görülmektedir.

Fikrî hayâtına Türkoloji çalışmalarının iyiden iyiye hâkim olduğu son yıllarında ise, tercüme fa'âliyyeti yepyeni bir istikâmet alarak Türk okuyucusuna "Orhun Abideleri" ile "Kudagu Bilig"in bugünkü dil ile tercümelerini kazandırmağa çalışmıştır.[49]

1.5.3. Öğretici eserleri

Gittikçe çeşitli ve değişik değişik konularda umûma faydalı olmak ve yeni şeyler öğretmek düşüncesi, Şemseddîn Sâmî'yi edebî eserleri dışında, orta münevver ve halk için eserler yazmağa yöneltmiştir.[50]

Memleketimizde o çağın orta seviyedeki geniş okuyucu zümresinde henüz iyi tanınmamış bazı bilgi dallarını, ilim ve fennin Avrupa'da vardığı gelişmelere göre tanıtmak ve öğretmek isteyen Şemseddîn Sâmî önce işe bu maksatla kurulan dili sâde,

---

[44] Bilgin, a.g.m., s.43
[45] Bilgin, a.g.m., s.43
[46] Bilgin, a.g.m., s.44
[47] Bilgin, a.g.m., s.44
[48] Akün, a.g.e., s.14
[49] Akün, a.g.e., s.15
[50] Akün, a.g.e., s.15

küçük ve ucuz kitâblardan meydâna gelen "Cep Kütüphânesi" dizisinde başlamış, birbiri ardınca çıkardığı iki mecmû'a ile de bunu devâm ettirmeğe çalışmıştır. Ebüzziyâ, Beşir Fuad, Ahmed Râsim gibi muharrirlerin de eserleri ile katıldıkları bu seride (1879-1886) çıkan toplam 32 kitâbın 11 eserlik 15 cildini Şemseddîn Sâmî meydâna getirmiştir. Bunlardan "Gök (1879)", "Yer (1879)", "İnsân (1879)", "Yine İnsân (1886)" fennî sâhaya âid olup, sırasıyla astronomi, jeoloji ve antropolojiye dâirdir. "Medeniyet-i İslâmiyye (1879)"de, bilhassa Avrupa medeniyeti üzerindeki tesîrleri göz önünde tutularak, İslâm medeniyetinin orta çağda çeşitli ilim, san'at şubeleri ve içtimâî mes'eleleri ile varmış olduğu yüksek seviye özlü bir şekilde anlatılır."Kadınlar (1879)" kadının cem'iyyetteki yerini izâh eden ictimâî bir eserdir. "Esâtir (1879)" çeşitli şark ve garp kavimlerinin mitolojileri hakkında bizde toplu bilgi veren ilk kitâbdır. "Lisân (1886)" memleketimizde lisânîyat (linguistik) ilmini başlı başına ele alan ilk müstakîl eserdir. "Usûl-i Tenkîd ve Tertîb (1886)"de Türkçe'de noktalama işâret ve kâidelerini ilk tesbît eden kitâb olma sıfâtını taşır. Burada ayrıca kompozisyon usûllerini de göstermek istemesi bakımından dikkat çekicidir. Çeşitli fıkraları ihtivâ eden "Letâif (1883, iki kitâb)" ile Rochefoucauld'nun özlü sözleri tarzında birçok vecîz düşünce ve zengin sayıda fıkrayı toplayan "Emsâl (4 kitâb, 1879 –1880) eğlendirici eserler olarak kaleme alınmıştır. "Himmetü'l-Himâm fi Neşri'l-İslâm" adı ile Arapça küçük bir kitâb da te'lîf etmiştir (1885).[51]

1.5.4. Çıkarmış olduğu dergi ve gazeteler

Bu sâhada ilk tecrübesi 1876'da "Muharrir" mecmû'asında başlamıştır. 1880'de kadınlar için çıkardığı, üç nüshadan sonra devâm edemeyen "Aile" mecmû'asından sonra, bu sâhada asıl ve en verimli fa'âliyyetini 1881'de kurduğu, devrinin en ciddi mecmû'alarından biri olan "Hafta"da ortaya koymuştur.[52]

Kısa bir süre Sirâc gazetesinde çalışmış olan[53] Şemseddîn Sâmî'nin gazetecilik hayatı "Hadika" ile başlamıştır. Ayrı ayrı dört kez çıkan bu gazetenin yönetimini son yayınında Sâmî üzerine almıştır. Haftada bir, bir sayfası Türkçe bir sayfası Arapça olarak çıkan "Trablusgarp" gazetesi Sâmî'nin yönetmiş olduğu ikinci gazetedir. "Sabâh" gazetesi Sâmî'nin kurucusu olduğu ve yazı işlerini de üzerine aldığı gazetedir.

---

[51] Akün, a.g.e., s.15-16
[52] Akün, a.g.e., s.16-17
[53] *TDEA*, "Şemseddin Sâmî" md., s.130

"Tercümân-ı Şark", Sâmî Rodos'taki görevinden ayrılıp İstanbul'a döndüğünde, bu gazetenin yazı işlerini üzerine almıştır.[54]

1.5.5. Dilbilgisine dâir eserleri

Fikrî şahsiyetinin merkezi hâline gelen öğretme arzusu Şemseddîn Sâmî'yi birtakım pratik gâyeli dil kitâbları da yazmağa sevketmiştir. Eski yoldaki dil öğretim usûlünü beğenmeğen müellif, yeni tarzda dil kitâbları da kaleme almıştır. Eski harflerin en kolay şekilde öğretilmesini te'mîn gâyesiyle tertîb ettiği, defalarca basılmış "Küçük Elifba (1883, 4. baskı 1893) ile onu ta'kîb eden "Yeni Usûl Elifba-i Türkî (1890)" ve çok farklı bir gramer metodunu denediği "Nev- usûl Sarf-ı Türkî (1891)" hep bu fikirden doğmuş eserlerdir. Aynı maksatla hazırladığı "Kıraât-ı Türkiye" ve "Nev-usûl Nahv-ı Türkî"yi bastırma fırsatını bulamamıştır. Arapça için yazdığı "Tasrifât-ı Arabîyye (1886), "Usûl-i Cedîd-i Kavâid-i Arabîyye (1899)" ve "Tatbikât-ı Arabîyye (1900)" gibi kitâblarında da yeni bir usûl getirmeğe çalışmıştır.[55]

1.5.6. Lügat ve ansiklopedileri

Şemseddîn Sâmî gerçek kişiliğini ve fikir târîhimizdeki asıl yerini lügat sâhasında ve Türk dilinin mes'eleleri üzerindeki çalışmaları ile bulmuştur.[56]

İlk lügat çalışması olan "Kâmûs-i Fransevî", Fransızca'dan Türkçe'ye 2 cilt hâlinde 1882 yılında, genişletilmiş 2. baskısı 1898'de, üçüncü baskı "Resimli Kâmûs-i Fransevî" adıyla 1901'de basılmıştır. Türkçe'den Fransızca'ya 1885'te; sonradan Diran Kelekyan tarafından yapılan eklerle 1928'de basılmıştır.[57]

Şemseddîn Sâmî bu iki büyük lügat çalışmasını ta'kîben pratik ihtiyâçlara cevâb vermek gâyesiyle 1886'da "Küçük Kâmûs-i Fransevî" adı ile Fransızca'dan Türkçe'ye hacimce küçük çapta bir lügat daha hazırlamıştır.[58]

"Kâmûs-i Arabî (1896–1897)" Arapça'dan Türkçe'ye cim harfinin sonuna kadar olan 504 sayfalık kısmı yayımlanabilmiş bir lügattir.[59]

---

[54] Agâh Sırrı Levend, Şemseddin Sâmî, Türk Dil Kurumu (TDK) Yay., 1969, s.55-62
[55] Akün, a.g.e., s.17
[56] Akün, a.g.e., s.17
[57] *TDEA*, "Şemseddin Sâmî" md., s.131
[58] Akün, a.g.e., s.20
[59] *TDEA*, "Şemseddin Sâmî" md., s.131

Ş. Sâmî'nin, değerini bugün de muhâfaza eden en mühim eseri, şüphesiz ki, Türk dili sâhasında asırlarca süregelmiş büyük bir eksikliği karşılamaya çalışan "Kâmûs-i Türkî"si[60] olmuştur.

Kâmûs-i Türkî, taşıdığı addan başlayıp, Türkiye Türkçesini, Türk dilinin târîhî ve coğrafî yayılışı içindeki umûmî yeri ile tesbît eden geniş mukaddimesine, muhtevâ ve tertîbine kadar esere hâkim olan yeni zihniyet ile Türk lügatçiliğinde bir merhâle teşkîl etmiştir.[61]

Türkçenin söz varlığı hazînesini bütün zenginliği ile meydâna çıkarmayı gâye edinmiş olan müellif, yalnız yaşayan kelimelerin tesbît ve izâhı ile kalmamış, zamânımızda müştâkları (türevleri) kullanılmasına mukâbil, Anadolu Türkçesi'nin unutulmuş veya terkedilmiş eski sözlerine de yer vermeğe çalışmıştır.[62]

İki sene gibi kısa bir zamân içinde hazırlanıp ortaya konulması sonucu eserde bazı atlamalar, karşılıkların ve ma'nâ inceliklerinin ta'yîninde bazı isâbetsizlikler olmuştur.[63]

1.5.6.1. Kâmûsu'l-A'lâm

"Kâmûsu'l-A'lâm", umûmî bir târîh, coğrafya ve meşhûr adamlar ansiklopedisi olup, bilhassa İslâm-Şarka âid çok sayıda maddeleri ile bir İslâm ansiklopedisi hizmetini görmüştür. Kâmûsu'l- A'lâm, Bouillet'nin "Dictionnaire Universel d'Historie et de Geographie"sı örnek tutularak tertîb edilmiştir.[64] Eser alfabetik olarak düzenlenmiştir. Târîhle ilgili olarak, kavîm ümmet, peygamber, halîfe, sahâbe, tâbiîn, hadîs bilgini, pâdişâh, emîr, vezîr, hâkim, âlim, fâkih, velî, şeyh, edîb, şâ'ir, doktor, târîhçi, seyyâh, hüner sâhibi ve esâtirî kişilere âid biyografik bilgiler ve eserlerine yer verilmiştir. Coğrafik bilgiler halklarıyla birlikte memleket, devlet, ada, deniz, boğaz, nehir, göl, dağ, ova, köy, kasaba vs. şeklinde[65] verilmiştir. Eser şark ve garba âid bir has isimler lügati olduğundan içinde târîhî, dînî, ilmî terim ve deyimler yer almamıştır. Şemseddîn Sâmî ayrıca böyle ta'bîr ve ıstılâhları ihtivâ edecek bir "Kâmûsu'l-Ulûm" yazmayı

[60] Akün, a.g.e., s.23
[61] Akün, a.g.e., s.24
[62] Akün, a.g.e., s.26
[63] Akün, a.g.e., s.26
[64] Akün, a.g.e., s.20
[65] Selami Ece, *Klasik Türk Edebiyâtı Araştırma Yöntemleri*, Erzurum, Fenomen Yay., 2007, s.71

düşünmüşse de, yayıncıların isteksizliği ve kendi yorgunluğu dolayısıyla bunu gerçekleştirememiştir.[66]

Kaynakları arasında başka garp mürâcaât eserleri de bulunmakla berâber, müellif, İslâm şark sâhası dışındaki birçok maddeleri satır satır tercüme veya iktibâs denilecek şekilde Bouillet'nin eserinden nakletmiştir. Ancak Kâmûsu'l-A'lâm'ın, Bouillet'nin 2040 sahifelik eserine mukâbil muazzam hacmi (6 cilt, 4830 s.) göz önünde bulundurulacak olursa, Ş.Sâmî'nin yaptığı işin alelâde bir nakilden ibâret kalmayıp örneğini ne kadar aşmış olduğu anlaşılır.[67]

Garp ansiklopedilerinin ihmâl ettiği İslâm-Şark ve Osmanlı âlemi ile ilgili maddelere birinci derecede yer vermeğe çalışan müellif, bunlar için doğrudan doğruya şark kaynaklarına mürâcaât etmiştir. Başka sâhalara âid bütün maddeleri, Bouillet'ninki ile berâber G.Vapereau, V. de Saint Martin, A. Dantes gibi müelliflerin mürâcaât eserlerini de el altında hazır bulundurmasına mukâbil, İslâm-Şark ile ilgili maddeler için, bu nev'îden eserler bulunmadığından ayrı ayrı kaynaklara başvurmak mecbûriyetinde kalmıştır.[68]

Osmanlı târîhi sâhasında Mehmed Süreyya'nınki gibi önceden uzun bir hazırlığı olmayan Ş. Sâmî, Osmanlı şahsiyetlerine dâir mes'elelerde Sicill-i Osmânî'de olduğu kadar çeşitli târîh kitâblarına ve husûsî kaynaklara kadar gidememiş, me'hazları sınırlı ve el altında hazır durumdaki hâl tercemesi eserlerinden öteye geçmemiş, bu i'tibârla Türk meşhûrları hakkında verdiği hâl tercemeleri onların bilhassa hayât seyirlerini gösteren kronolojik bilgi ve târîhler i'tibâriyle yetersiz ve daha çok umûmî tanıtımdan ibâret kalmıştır.[69]

Bir yandan basılırken, bir yandan te'lîfi yürüyen eser önce iki cilt olarak düşünülmüş, fakat ancak altıncı ciltte tamamlanabilmiştir. Atlanan veya eksik kalan maddeler ile bazı yanlışları tashîh ve ikmâl etmek üzere basılacağı haber verilen bir ciltlik zeyil ise gerçekleşmemiştir. Neşri 1888'den başlayarak 1899 Şubatı ortalarına kadar muntazamân her 15 günde bir forma çıkmak üzere, on bir seneden fazla sürmüş olan bu büyük eserin sona ermesi, devrin matbûâtında büyük bir hâdise olmuş ve her

[66] Akün, a.g.e., s.20
[67] Akün, a.g.e., s.21
[68] Akün, a.g.e., s.22
[69] Akün, a.g.e., s.22

taraftan tebrîk ve takdîr yazıları ile karşılanmıştır. Vilâyet gazeteleri dahî bu harâretli neşriyâta katılmaktan geri kalmamıştır.[70]

Bugün değerinin mühim bir kısmını kaybetmiş olmakla berâber Kâmûsu'l-Â'lâm'ın kendi çağındaki ilim âleminin ehemmiyetle mürâcaât ettiği bilgi kaynakları arasında önemli bir yere sahiptir. Avrupa ansiklopedilerinden faydalanılarak hazırlanan eserin o zaman için en dikkate değer tarafı, Avrupalı ansiklopedilerin eksik bıraktığı veya ehemmiyetsiz olarak yer verdiği şarka âid birçok bilgilere değer vermiş olmasıdır.[71] Memleketimiz için yakın zamânlara kadar nev'înin tek örneği olarak kalan bu eser, birçok bakımdan eskimesine rağmen XIX. asır Türkiyesi hakkında ihtivâ ettiği bir kısım istatistikî bilgiler bakımından ayrıca ehemmiyet taşımaktadır. İslâm –Şarka âid maddelerinin benzeri eserlerden daha fazla oluşu, çeşitli kitâblara ve özellikle her okuyucunun kolayca istifâde edemeyeceği Arapça ve Farsça kaynaklara mürâcaâta lüzûm bırakmadan gerekli ön bilgiler vermesi, eserin bir başvuru kitâbı olmak vasfını günümüzde de devâm ettiren husûslar[72] olmuştur.

Kâmûsu'l-A'lâm ile ilgili Şöhret Tek'in "Şemseddîn Sâmî'nin Kâmûsu'l-A'lâm Adlı Eserinin 1. ve 2. Ciltlerinde Eski Türk Edebiyâtı ile İlgili Biyografiler" adlı bir çalışması vardır. Çalışma yüksek lisans tezi olarak Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde yapılmıştır.

---

[70] Akün, a.g.e., s.22
[71] Nihat Sâmi Banarlı, *Resimli Türk Edebiyâtı 2*, İst, MEB, 1987, s.1075
[72] Akün, a.g.e., s.22-23

İKİNCİ BÖLÜM

2. BEŞİNCİ VE ALTINCI CİLTTE GEÇEN OSMANLI ŞÂİRLERİNİN HAYÂTI

2.1. Ahdî

Onuncu karn-ı hicrî şu'arâsından üç zâtın mahlasıdır:

- Birincisi Edirneli olup, Sultân Bâyezîd Hân-ı Sânî zamânında dîvân küttâbından ve hattâtînden idi. Şu beyit onundur:

"Kande varam sâye-i serv-i bülendim var iken
Kime kul olam senin gibi efendim var iken"

- İkincisi (Ali) yine Edirneli olup, Yıldırım Şeyhi Oğlu denmekle ma'rûf idi. Tarîk-i ilme sâlik idi. Eş'ârı âdidir. Şu beyit onundur:

"Dûd-i âhım beni kûyuna iletmez oldu
Cennete koymaz imiş kişiyi kara ameli"

- Üçüncüsü (Ahmed) Bağdâdlı olup, şu'arâ-yı müceddidîndendir. Hayli vakit Dersaâdet'te bulunmuştur. Zamânın şu'arâsı terâcim-i ahvâlini câmi' "Tezkiretü'ş-Şu'arâ" sı vardır. Şu beyit onundur:

"Ahdî diyâr-ı Rûm'a gelip edeli nazar
Görünmez oldu gözüme mülk-i Acem benim"[73]

2.2. Amrî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, ismi Amr'dır. Arkadaşı Zeyd ile berâber Mevlânâ Abdülkerim'in köleleri olup, ikisi de şâ'ir olmuş idi. Eş'ârı sâde lâkin oldukça selîs ve manidârdır. Şu beyit onundur:

"Sürdüm yüzümü pâyına bâğ-ı İreminde
Rif'atle başım Tûbâ'ya erdi kademinde"[74]

2.3. Andelîbî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından iki kişinin mahlası olup, biri İstanbullu ve diğeri Kastamonuludur. Şu beyit birincisinindir:

---

[73] Şemsettin Sâmî, *Kâmûsu'l- A'lâm*, c.V, Ankara, Kaşgar Neşriyât, 1996, s.3227
[74] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3221

"Ne safâ safâsı var kûşe-i meyhâne gibi
Ne musâhib bulunur bâde vü peymâne gibi"[75]

2.4. Ankâ (Hüseyin)

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, an asl Şîrazlı olduğu hâlde, diyâr-ı Rûm'a hicretle İstanbul'da tavattun etmişti. Tezkire sâhibi Kınâlzâde kendisiyle ve pederiyle sohbet ve meveddetini beyân ediyor. Fârisî ve Türkî eş'ârı vardır. Şu beyit onundur:

"Rakîb-i zâğ neyler gülşen-i kûyunda ey gonca
Husûsen ol yerin Ankâ ola mürg hoş elhânı"[76]

2.5. Avnî

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniyye'den iki kişinin mahlasıdır:

- Biri Bursa'da Eyüp Efendi Zâviyesi şeyhi olup 1150 târîhinde vefât etmiştir. Şâhâne eş'ârı vardır. Şu makta' bir na't-ı şerîfindendir:

"Yeter izzet bu Avnî derd mende
Habîb-i Hazretin hâk rehidir"

- Diğeri yine Bursalı olup, (Yağcızâde) denmekle ma'rûftur. 1242 târîhinde vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Maksad usûl-i aşk ise kânûn-i sînede
Mızrâb-ı âhî ur rek-i hâne birer birer"[77]

2.6. Ayânî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından üç kişinin mahlasıdır:

- Birincisi (Süleymân) Manastırlı olup, tarîk-i ilme sâlik idi. Genç yaşında vefât etmiştir. Şu makta' onundur:

"Ey Ayânî dil-i pejmürdemi ihyâ etti
Nola ger yâre desem var ise Îsâ sensin"

- İkincisi (Muzaffer) Halep müftüsünün oğlu olup, tarîk-i ilme sâlik idi. Şu makta' onundur:

---

[75] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3224
[76] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3224- 3225
[77] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3226

"Geçmeden dilden hayâl-i nâvek-i müjgân dahî
Başka bir sevdâya saldı zülf-i müşg- efşân dahî"

- Üçüncüsü Bursalı olup şu beyit onundur:

"Dil mi kaldı ey perî âşüfte hâlin olmaya
Yâ gam-ı zülfünle bir dem pây-mâlin olmaya"[78]

2.7. Aynî (Hasan Efendi)

Müteahhirîn-i ulemâ ve şu'arâ-i Osmâniyyeden olup, Ayıntaplıdır. Bâb-ı Ali'de Arabî ve Fârisî hocası idi. 1254 târîhinde vefât etmiştir. Bir dîvân-ı eş'ârı ve "Nazm-ı Cevâhir" ünvânıyla bir lügat-ı manzûmesi vardır. Şu iki beyit onundur:

"Pîç ü tâb hatt u gîsû ile yandım bu gece
Âlem-i hâbda uşdi başıma mâr ile mûr
Dil hevâ vü hevese uydu cihâna geldi
Etti Aynî vatanımdan beni bu dâr ile dûr"[79]

2.8. Fahrî

Osmanlı şu'arâsından olup, pederi Yavuz Sultân Selîm Hân'ın şehzâdeliklerinde, Trabzon'da maiyyetinde bulunmuş olmakla, sâhib-i tercemenin Kânûnî Sultân Süleymân Hân ile süt birâderliği var idi. Sahn müderrisi olduktan sonra 945 târîhinde vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Cemâlin mushafın etfâl-i eşk-i çeşmim ey dilber!
Okurlar mekteb-i aşkında dâim su gibi ezber" [80]

2.9. Fahreddîn Efendi

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniyye'den iki zâtın ismidir:

- Birincisi Bursalı olup, Eşrefzâde Şeref Efendi'nin oğludur.1127 târîhinde dünyâya gelmiş 1146'da lâbis-i hırka-i meşîhat olup, Eyyûb Efendi ve ba'dehü Emîr Sultân Zâviyesi şeyhi olmuş ve 1176'da vefât etmiştir. Bir na't-ı şerîften şu makta' onundur:

---

[78] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3228
[79] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3233
[80] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3348

"Sad hezerân tesliye rûh-ı şerîfine senin
Fahri-i bîçâreden ey mafhar-i pîr ü civân"

- İkincisi Rûmeli'ndeki Şar Köyünden olup, ora meşâyih-i Halvetîyeden Şeyh Zâti Efendi'den ahz-i icâzetle, Dersaâdet'e gelerek 1214'te vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Zühd ü takvânın hakkı bilmekte yoktur medhâli
Mescid-i irfâna gel Fahrî müselmânlık budur"[81]

2.10. Fâik Efendi

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniyye'den dört kişinin ismi ve mahlasıdır:

- Birincisi (Ömer) şıkk-ı sâlis defterdârı iken 1245 târîhinde vefât etmiştir. Şu matla' onundur:

"Kûy-i vasla hatt-ı cânân per ü bâlımdır benim
Daldan dala konan mürg-i hayâlimdir benim"

- İkincisi (Süleymân) sadâret mektupçuluğunda ve bazı muhâsebeciliklerle Cezîre (Cezayir) nazâretinde bulunup, 1553'te vefât etmiştir. Nakle şâyân eş'ârına destres olunamadı.

- Üçüncüsü (Muhammed) Şeyh Mustafâ Safiyyüddîn Efendi'nin oğlu olup, 1239'da doğmuş ve tahsîl ile meşgûl iken, 1261'ta vefât etmiştir. Bir ilâhîsinden olan şu bir iki beyit onundur:

"Gülsitân-ı vahdetin bülbülleri
Bostân-ı ma'rifet sünbülleri
Cümlesi bâğ-ı hakîkat gülleri
Halvetîler vâkıf-ı irfân olur
Her biri mülk-i dile sultân olur"

- Dördüncüsü (Abdülkerim) Bağdâdlı olup, İran'a azîmetle orada müzehhiplik ederek eş'âr-ı Fârisîye söylemede kesb-i mümârese etmiştir.[82]

---

[81] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3345
[82] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3340

2.11. Fâiz Efendi (Abdürrahim)

Osmanlı şu‘arâ ve ulemâsından olup, 1106 târîhinde tarîk-i tedrîse dühûl ile, devr-i medâris ederek tedrîcen Galata ve ba‘dehü Mısır mevleviyyetine nâil olup, 1138’de vefât etmiştir. Şu bir iki beyit bir gazelindendir:

“Feryâdımız ol yâre de ağyâra da kalmaz
Âh-ı dil-i bülbül güle de hâra da kalmaz
Evrâk-ı kitâb-ı emelim etti perîşân
Cem’iyyet dil-i çerh-i sitemkâra da kalmaz” [83]

2.12. Fakîrî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından olup, Kalkandelenlidir. Bahr-i recezde “Tavâif-i Beşerî” yollu bir manzûmesi ve hayli eş‘ârı vardır. Şu beyit onundur:

“Namaza nice el degsin gerekse bir sen ol sufi
Bir elde sa’îd-i sâkî bir elde sâgar-i bâde”[84]

2.13. Fânî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından iki zâtın mahlasıdır:

- Birincisi Filibeli olup, Îsâ Çelebi denmekle ma’rûf idi. Tezkire sâhibi Latîfî’nin hocası olmakla, medhinde ıtrâ etmiştir. Şu bir iki beyit eş‘ârındandır:

“Devr-i la‘linde senin meyhora bir ben bir habâb
Baş açık yalın ayak âvâre bir ben bir habâb
Pâk-i ten sâfî derûnuz eyleriz âyîne-var
Pâk-i çeşm ile nazar dîdâra bir ben bir habâb”

- İkincisi (Abdülkerim) kuzâttan olup, Zekeriyazâde’den mülâzım olmuş ve Arabistân’da kadı iken oralarda vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

“Meyletti ruhundan dil gîsû-yi perîşâna
Rûmeli’ni terk etti düştü Arabistân’a” [85]

---

[83] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3339
[84] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3417
[85] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3336

2.14. Fâtih Efendi

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniyye'den olup, an asl Şirvanlı olduğu hâlde, Dersaâdet'e vürûdla, bir müddet medrese-nişîn olduktan sonra, Dîvân-ı Hümâyûn kalemine girerek hâcegânlık rütbesine nâil olmuş ve ba'dehü cânib-i Mısır'a gidip, 1250 târîhlerinde orada vefât etmiştir. Şu makta'onundur:

"Muttali' oldum ki Fâtih defter-i âfâkda
Lafz-ı bî ma'na gibi kalmış semâ-yı merhamet"[86]

2.15. Fatîn

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmaniye'den olup, 1135 târîhinden 1270 târîhine dek zuhûr eden şu'arânın ve ehyânen şi'ir söylemiş bazı zevâtın terâcim-i ahvâlini ve birer şi'irlerini hâvî "Hâtimetü'l-Eş'âr" ünvânıyla Sâlim tezkiresine zeylen bir tezkiretü'ş-şu'arâ yazmıştır ki "Tezkire-i Fatîn" denmekle ma'rûftur. 1271'de İstihkâm Alayları Litoğrafyasında tab' ve neşr olunmuştur. Şu kıt'a sâhib-i tercemenin kendi eserinin tab'ına söylediği târîhidir:

"Verir metâliası tab'-ı şâ'irâne safâ
Aceb mi bu eser-i nev gezerse elden ele
Hurûf-u cevher ile şükredüp dedim târîh
Fatîn tezkiresi pek güzel basıldı hele" [87]

2.16. Fâzıl Bey

Meşâhîr-i şu'arâ-i Osmâniyye'den olup, Filistin'in Safd kasabasında doğmuştur. İsyân etmiş olan ceddi Tahir Ömer 1180 târîhinde ahz u katlolundukta, sâhib-i terceme kaptân-ı deryâ Gazi Hasan Pâşâ'nın şefaâtiyle kurtarılarak, Dersaâdet'e sevkle, Enderûn-i Hümâyûn'a kabûl buyurulmuş ve devr-i Sultân Abdülhâmid Hân-ı Evvelde Enderûn'dan huruçla, devr-i Sultân Selîm Hân-ı Sâliste hâcegânlık rütbesiyle Rodos tevliyetine ve ba'dehü Halep defterdârlığına ve Meâdin-i Hümâyûn emânetine ve buna mümâsil bazı me'mûriyetlere ta'yîn olunmuş ve ba'dehü hakkında vukû' bulan bazı şikâyetler üzerine, 1214'te Rodos'a nefy olunarak orada bir illete mübtelâ olmakla, Dersaâdet'e avdete müsâade buyurulup, yedi sene esîr-i firâş kaldıktan sonra 1225 târîhinde vefât etmiş ve civâr-ı Ebâ Eyyûb'da Kızıl Mescid Kabristânı'nda defn

[86] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3320
[87] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3417

olunmuştur. Latif ve selîs eş‘ârı olup, müretteb dîvânı ve “Hubânnâme” ve “Zenânnâme” ünvânlarıyla iki meşhûr manzûmesi vardır. Şu makta‘ cümle-i eş‘ârındandır:

“Aceb noldu yine bu Fâzıl-ı pür mihnet ü zâra
Bu eyyâm-ı sürûr efzâda böyle ne yaman ağlar” [88]

2.17. Fazlî

Eski Osmanlı şu‘arâsından iki zâtın mahlasıdır:

- Birincisi (Ebu’l-Fazl) meşhûr İdrîs-i Bitlisî’nin oğlu olup, sugr-i sininden beri izhâr-i liyâkat ve kemâlât ederek, selâtin-i vüzerâ ve küberânın sohbetiyle müşerref olmuştu. Arabî ve Fârisî ve Türkî edebiyâtta yed-i tûlâsı ve nevâdir ve muhâzarâttan pek çok mahfûzâtı olmakla, sohbeti matlûb ve merğûb bir merd-i zarîf idi. Tarîk-i ilme sâlik olup, bazı kazâlarda bulunduktan sonra, Tophâne’deki, hânesine çekilip bahçe-i ittisâlinde bir mescid ve mekteb inşâ etmiş; ve Sultân Bâyezîd Hân-ı Sânî Hazretlerine bazı kasâid takdîmiyle atiyye ve ihsânlarına nâil olmuş idi. Hayli vakit muammer olup, 982 târîhinde; pîr-i fânî iken, îfâ-yı hacc-ı şerîf niyetiyle cânib-i Hicaz’a azîmet ederek, esnâ-yı tarîkte irtihâl etmiştir. Elsine-i selâsede bir hayli eş‘âr-ı râikası, Hâfız Şîrâzî dîvânına nazîresi vesâir bazı âsâr-ı edebîyesi vardır. Şu şi‘ir onundur:

“Âsumânî libâsla ol mâh
Gün gibi oldu âleme meşhûr
Çâk edip ceyb-i vaslı dest-i sihr
Beni ol mehten eyledi mehcûr”

- İkincisi İstanbullu olup, Kara Fazlı denmekle meşhûrdur. Zâtî’nin şâkirdi olup, Kânûnî Sultân Süleymân Hân şehzâdelerinden Sultân Mehmed’in hayâtından söylemiş olduğu bir kasîde üstâdı ma‘rifetiyle emsâlinden evvel takdîm olunarak, mazhar-ı takdîr olmakla, kendisi şehzâde-i müşârün ileyhin maiyyetine alınarak Manisa sancağına nasbında kâtib-i dîvânı olmuştu. Müşârün ileyhin irtihâlinde şehzâde Sultân Mustafâ’ya ve bunların da irtihâlinde Sultân Selîm’e kâtib-i dîvân olmuştu. 970 târîhinde vefât etmiştir. Eş‘ârı selîs ve metîn olup, “Hümâ-yı Hümâyûn” ünvânıyla bir manzûmesi ve diğer birkaç mesnevîsiyle Gülistân-ı Sa’dî tarzında “Nahlistân” ünvânlı bir kitâbı ve “Gül ü Bülbül” ünvânıyla da meşhûr bir manzûmesi vardır. Şu beyit onundur:

[88] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3331

"Leylâ'nın Mecnûn'u Şîrîn'in dilâ feryâdı var
Kâr-ı aşkı bana sor her san'atın üstâdı var"[89]

2.18. Fedâî (İsmâîl)

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup Harem-i Hümâyûnda müstahdem idi. Birçok târîhleri vesâir eş'ârı vardır. Şu beyit onundur:

"Gözüm kan oldu destimden o yâr-ı sîm-ten gitti
Gönül sabreyle gel çünkim olan oldu giden gitti"[90]

2.19. Fehim Efendi (Hoca Süleymân)

Müteahhirîn-i şu'arâdan olup, 1203 târîhinde İstanbul'da doğmuş ve ba'dehü Dîvân-ı Hümâyûnda ve ba'dehü Rûmeli'nde kaymakamlık gibi bazı me'mûriyetler istihkâm olunarak, bilâhâre hânesinde lisân-ı Fârisî ile meşgûl iken, 1262'de vefât etmiştir. Devletşâh'ın meşhûr Tezkiretü'ş- Şu'arâ'sını tayy u ihtisâr-ı tarîkle Türkçeye tercüme ederek, "Sefînetü'ş-Şu'arâ" tesmiye etmiştir. [91]

2.20. Fehmî

Şu'arâ-i Osmâniyeden olup sâhib-i tezkire Kınâlızâde Hasan Çelebi'nin küçük birâderidir. Tarîk-i tedrîse sülûk edip birçok medreselerde müderris bulunmuş ve 1004 târîhinde vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Şikest etti leb-i la'lin safâ-yı câm-ı Cemşîdi
Ruhun yanında sûret bulmadı mirât-ı İskender"[92]

2.21. Fenâ

Şu'arâdan olup, Hotin muhâfızı bulunmuş olan Ahmed İzzet Pâşâ'nın oğludur. Pederinin vefâtından sonra Sarây-ı Hümâyûna alınarak, bilâhare Hazîne-i Hümâyûn ketebesi silkine geçmiş, nihâyet Mustafâ Hân-ı Râbi'in ser-kâtibi olmuştu. 1223 târîhinde pâdişâh-ı müşârün ileyhin vak'asında ecel-i kazâya uğramıştır. Şu makta' onundur:

---

[89] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3415
[90] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3349
[91] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3456
[92] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3456

"Nigâh-ı iltifâtıyla kerem kıl pây-mâl etme
Sana üftâdedir bunca zamân Fenâ-i üftâde"

Vukû' bulmuş olan iltimâs üzerine, bu tarafa avdetle, 828'de Sultân Murâd Hân-ı Sânî cânibinden Bursa'da kadı ve müfti-i enâm olmuş ve altı sene ümûr-i şer'iyeyi kemâl-i adl ve hakkâniyetle idâre ederek, mehhâm-ı ümûr-i devlette dahî kendisiyle istişâre ve re'yinden istifâde olunmuş idi. Bir aralık gözlerine a'mâ târı olmuş iken, ba'dehü şifâyâb olmasıyla, makâm-ı şükrânda 833 târîhinde Şam tarîkiyle sâniyen cânib-i Hicâz'a azîmetle, edâ-yı hacdan sonra, avdet edip, 834'te irtihâl etmiştir. Bursa'da bir câmi'-i şerîfle bir medrese binâ edip, câmi'-i mezkûrun hatîresinde medfûndur. Vefâtında pek çok emvâl ve nukûd ve on bin cildi mütecâviz kütüb-i nefise terk etmişti. Fıkıhta "Usûli'l-Bedâyi' fî Usûli'ş-Şerâyi'" ünvânıyla, Sûre-i Fâtiha'ya tefsîri, yüz ilme müteallik mesâilden bâhis "Enmûzec-i Ulûm" ünvânlı bir risâlesi ve metûn-i meşhûriye şerh ve hâşiyeleri ve ta'lîkâtı var ise de, tedrîs ve kazâ ve efnâ ümûriyle iştigâli bunlardan çoğunun tabâbiyyetine müsâade etmemekle ekseri müsvedde halinde kalmıştır. Zühd ve takvâsı ve tasavvuftan dahî behresi var idi. Bazı eş'âr-ı Arabiyyesi ve manzûm âsârı da vardır.[93]

2.22. Ferîde

Osmanlı şâ'irelerinden olup, Kastamonulu olduğu hâlde, ba'dehü Dersaâdet'e gelmiş idi. Asr-ı sâbık evâsıtında yaşamıştır. Şu matla' onundur:

"Fikredip baht-ı siyâhım katı yandım bu gece
Cevr-i dildâr ile cânımdan usandım bu gece"[94]

2.23. Ferîdûn Bey (Ahmed)

Meşâhir-i münşiyân-ı devlet-i Osmâniye'den olup, devr-i Sultân Süleymân Hân-ı Kânûnî'de Çivizâde Abdullâh'ın sevkiyle Sadrazam Sokullu Mehmed Pâşâ'ya intisâb ederek, dîvân küttâbı zürmresine ilhâk olunmuştu. Vezir-i müşârün ileyhin Macaristân seferinde Sigetvâr (Zigetvâr) muhâsarasında ibrâz-ı şecaât ve cesâret etmekle, zeâmete ve dergâh-ı âlî müteferrikasına nâil olmuştu. 981 târîhinde nişancılık mansıbına, 984'te Samandıra ve ba'dehü Köstendîl sancağına nasb buyurulmuştu. 989'da sânîyen nişancı olup, bu defa kadrî bâlâ-ter olmuştu. 991'de irtihâl edip, Ebâ

[93] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3437-3438
[94] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3406

Eyyûb Ensârî civârında türbe-i mahsûsasında medfûndur. Âlim ve edîb ve şâ'ir bir zât olup, dâiresi mecmu'â-i erbâb-ı ilim ve hüner idi. "Münşeâtü's-Selâtîn" ünvânıyla pek mühim ve kıymeddâr bir mecmu'â-i münşeâtı vardır ki "Münşeât-ı Ferîdûn Bey" denmekle meşhûr olup, 1265 târîhinde iki büyük cilt üzere neşr olunmuştur. Hüsn-i hatta dahî mahâreti olup, hutût-ı muhtelifeyi güzel yazardı. Sultân Murâd Hân-ı Sâlis taht-ı mevrûsuna cülûs etmek üzere Mudanya'dan Dersaâdet'e azîmetlerinde sâhib-i tercemenin zevrakına râkib olmuşlardu. Eş'ârından pâdişâh-ı müşârün ileyhin cülûsuna söylediği iş bu târîhin îrâdıyla iktifâ ederiz:

"« Atâ bahş » oldu ihsânına târîh
Cülûs-i sâlına « şemşîr-i İslâm »"[95]

2.24. Ferit Bey (İbrâhîm)

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniyye'den olup, 1258 târîhinde Sürre-i Hümâyûn emâneti hizmetiyle, cânib-i Hicaz'a azîmetle, Şâm'a vüsûlünde vefât etmiştir. Şu matla' onundur:

"Mâhitâb-ı rûyuna dikkatle çeşmim kân olur
Şâm-ı vaslın her seher ki kûşe-i mihmân olur"[96]

2.25. Ferit Efendi (Muhammed Bahâeddîn)

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniyye'den ve mevâliden olup, Şeyhülislâm Âşir Efendi'nin oğludur. 1253 târîhinde vefât etmiştir. Şu matla' onundur:

"Kûh-i gurbette olan dilde şetâret olmaz
Neş'e-i aşksız insânda letâfet olmaz"[97]

2.26. Ferruh Efendi

Müteahhirîn-i ulemâ ve şu'arâ-i Osmâniyye'den olup, Kırımîyyü'l-asıldır. 1265 târîhinde vefât etmiştir. Erbâb-ı servetten olup, bazı müberrâtı dahî vardır. Ba'dehü mâmeleki kazâzede olmuş idi. Türkçe bir tefsîr-i şerîfi vardır; ve Mesnevî'nin yedinci

[95] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3406
[96] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3405
[97] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3404

cildini dahî zeylen ve nazmen tercüme etmiştir. Diğer hayli eş‘ârı dahî olduğu mervî ise de, kendisi imhâ etmiştir.[98]

2.27. Ferruhî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından dahî iki zâtın mahlasıdır:

- Birincisi Saruhân sancağının Akhisar kasabasından olup, orada kitâbet ve tevliyetle kanâat etmiş idi. Şu bir iki beyit onundur:

“Pâdişâhım hâtem-i la‘l-i dür-efşânın mı var
Âleme hükmetmeğe mühr-i Süleymân’ın mı var
Hân-ı hüsnünde nedendir gösterirsin la‘lini
Ey efendim ben kuluna yoksa ihsânın mı var”

- İkincisi Kastamonulu olup, uzlet-güzîn bir adam idi. Beynelhalk şöhret ve şüyu’ bulmuş bazı mukattaât ve metâli’i vardır. Şu beyit onundur:

“Âlemin çün güzerân üzre dürür îş ü gamı
Beni mesrûr ü melûl etmeye zevk u elemi”[99]

2.28. Fevrî (Mevlânâ Ahmed bin Abdullâh)

Hicrî onuncu karn şu‘arâsından olup, Arnavut cinsiyetine mensûbdur. Çocuk iken Hıristiyan olduğu hâlde guzât eline esîr düşüp, elden ele satılarak, isti’dâd-ı tabîîyyesiyle tahsîl-i ilim etmiş ve âlim ma‘nâda Muhyiddîn Arabî Hazretleri tarafından kendisine telkîn-i dîn olunarak, ihtidâ eylemiş idi. ba‘dehü tarîk-i ilmiye sülûkla bazı medreselerde müderris omuş ve maiyyet-i Sultân Süleymânîde Nahcıvân seferine dahî gitmiş idi. Nihâyet Şâm müftüsü olup 978’ de orada vefât etmiştir. Şi‘ir ve inşâ ve ulûm-i mütedâvileye vukûfu olup “Dürer-i Gurer”e hâşiyesi vesâir kütüb-ü tedrîsîyeye ta’likâtı ve elsine-i selâse-i İslâmîyede güzel eş‘ârı vardır. Kânûnî Sultân Süleymân’ ın dîvânını cem’ ve tertîb eden dahî bu zâttır. Müretteb dîvânı vardır. Şu beyit cümle-i eş‘ârındandır:

“Dünyâdan mürdeleri sanma ubûr eylediler
Yattılar arkaları üzre huzûr eylediler” [100]

---

[98] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3380
[99] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3381
[100] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3448

2.29. Feyzî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından üç zâtın mahlasıdır:

- Birincisi (Hüseyin) sâhib-i tezkire Kınâlızâde Hasan Çelebi'nin küçük birâderi olup, tarîk-i kazâya sâlik idi. Şu beyit onundur:

"Esrâr-ı lebin cânda nice dil ede pinhân
Şemşîr-i nifâkıyla adüvv çalmada hayrân"

- İkincisi erbâb-ı zeâmetden olup, Viyana'nın muhâsarası seferinde kendi köleleri elinde şehîd olmuştur. Şu beyit onundur:

"Kabrim üstüne semendinden inip ol meh dedi
Zulm ile olmuştu nûr indi o miskîn üstüne"

- Üçüncüsü (Abdullâh) Dursunzâde Bekâyî'nin oğlu olup, tarîk-i tedrîse sâlik idi. Şu beyit onundur:

"Geçince rehgüzerinden o şâh-ı hubânım
Deriçe-i lebime geldi seyr için cânım" [101]

2.30. Fıtnat (Zübeyde - Hânım)

Osmanlı şâ'irelerinin en meşhûresi olup, 1161 târîhinde şeyhülislâm olan "Lehcetü'l-Lügat" sâhibi Mehmed Sa'îd Es'ad Efendi'nin kızı ve yine şeyhülislâm bulunmuş olan Mehmed Şerîf Efendi'nin hemşiresidir. Tarîk-i ilmiye mensûb Dervîş Efendi isminde birine varmıştı. Sadrazam meşhûr Ragıp Pâşâ ile birçok meşâ'ire ve mülâtifeleri olup, zerâfet-i tab'ı ve irticâlen şi'ir söylemeğe iktidârı hakkında menkûl olan birçok nevâdirden münfehim olur. Pâdişâh-ı Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel devrine yetişip, Pâdişâh-ı müşârün ileyhin nâmına bahâriyesi olduğu gibi, Sultân Abdülhamid Han devrine dahî yetişip, Hamîdiye imâretine târîhi vardır. 1194'te irtihâl etmiştir. Müretteb dîvânı vardır. Şu bir iki beyit cümle-i eş'ârındandır:

"Bilmedin zevk-i visâlin çekmeyince firkatin
Olmayınca hasta kadrin bilmez âdem sıhhâtin
Tab'-ı nâ-ehle muvâfıktır sipihrin gerdişi
Akraba vâbestedir seyreyle çerh-i saâtin" [102]

---

[101] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3465
[102] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3416–3417

2.31. Figânî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından iki zâtın mahlasıdır:

- Birincisi küttâb sınıfından olup Sultân Bâyezîd Hân-ı Sânî şehzâdelerinden Sultân Abdullâh’ın hizmet-i kitâbetinde ve şehzâde-i müşârün ileyhin irtihâlini müteâkip, husemâsının se’âyetiyle i’dâm olunmuştur. Şehnâme-i Firdevsî vezninde bir “İskendernâme”si var ise de, şöhret bulmamıştır. Eş‘ârı âdidir. Şu beyit o cümledendir:

“Yaşım merdümlerin çeşmim tutardı bunca izzetle
Yolunda sâil olmuştur yüzer şimdi garâbetle”

- İkincisi (Ramazan Efendi) olup, Dersaâdet’e vürûdla İskender Çelebi’ye intisâb etmiş ve rakîbleri Sadrazam İbrâhîm Pâşâ’ya dahî çatmasın korkusuyla, müşârün ileyhin nezdinde iftirâya cür’etle, sâhib-i terceme söylemiştir diye, hiciv âmiz bir beyit uydurup, arz ettiklerinden, genç yaşında lezzet-i hayâttan mahrûm olmuştur. Şu beyit cümle-i eş‘ârındandır:

“Bu haristân-ı âlemde açılmasa gül-i maksûd
Ne gam ey bülbül-i cân işte gülzâr-ı âdem mevcûd” [103]

2.32. Fikrî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından iki zâtın mahlasıdır:

- Birincisi (Mâşîzâde Dervîş) tarîk-i kazâya sâlik idi.”Ebkâr-ı Efkâr” ve “Behram ü Zühre” ünvânlarıyla iki manzûmesi vardır. Şu beyit onundur:

“Kef-i pâ-yı seg-i yâre şu denli gözlerim sürdüm
Kabarmış göz göz olmuş ol kef-i pâ sonradan gördüm”

- İkincisi Bursalı olup erbâb-ı san‘attan iken ba‘dehü kesb-i maârif ve seyyâhate meyletmişti. Şu beyit onundur:

“Yaradır sanman görünen arz-ı dildârda
Bir eliftir gûyâ zâhir olur ruhsârda” [104]

2.33. Firâkî

Onuncu karn-ı hicrî şu‘arâsından olup, Kütahyalıdır. Bir şeyhin oğlu olup, ibtidâ tarîk-i tedrîse sülûk etmiş iken, ba‘dehü pederine halef olup, kûşe-i zühd ve irşâda çekilmiş ve câmi’lerde va’z u nasîhatle meşgûl olmuş idi. 980 târîhinede vefât etmiştir.

[103] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3417
[104] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3418

Eski tezkirenüvîsleri memnûn edemeyecek derecede sâde ve selîs eş‘ârı vardır. Şu beyit o cümledendir:

“Gülşeninde âlemin ermez bu sırra hiç kes
Zâğlar âzâde bülbüller giriftâr-ı kafes”[105]

2.34. Firâkî Dede

Osmanlı şu‘arâsından olup, İstanbulludur. Yeniçeri tâifesine mensûb iken, ba‘dehü tarîk-i Mevlevîye’ye intisâb etmiş idi. 1150 târîhinde vefât etmiştir.[106]

2.35. Firdevsî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından iki zâtın mahlasıdır:

- Birincisi (Uzun Firdevsî) ve (Firdevsî-i Tavîl) denmekle şehîr olup, Bursalıdır. Tevârih ve muhâzarâtında yed-i tûlâsı olup, Sultân Bâyezîd Hân-ı Sânî nâmına “Şehnâme” nâmıyla 380 cüz üzerine büyük bir manzûme nazmederek, pâdişâh-ı müşârün ileyhe takdîm ettiğinde, en güzîdelerinin intihâbıyla 80 cüze tenzîlini emretmiş olduklarından, şâ‘ir bundan gücenip Firdevsî-i Tûsî’ye bir hicviye söyledikten sonra, Horasan tarafına kaçmış ve orada vefât etmiştir. Eş‘ârına destres olunamadı.

- İkincisi Mora’daki Mezistra kasabasından olup, tarîk-i kazâya sâlik idi. Şu beyit onundur:

“Başı nideyim vermez isem yoluna anı
Boynumda nice bir götürem bâr-ı gîrânı”[107]

2.36. Fuzûlî (Mehmed b. Süleymân)

E’âzım-i şu‘arâdan olup, Hille’de dünyâya gelmiş ve Bağdâd’da neş’et etmiş olduğundan, Bağdadî nisbetiyle meşhûrdur. Türkî ve Fârisî eş‘ârı olup, eş‘âr-ı Türkî’de ikinci Ali Şir Nevâî denmeğe şâyestedir. Kendine mahsûs metîn bir tarz-ı ifâdesi vardır. Kânûnî Sultân Süleymân’ın feth-i Irak’ına azîmetlerinde Fuzûlî Sadrazam İbrahim Pâşâ’ya ve onun vasıtasıyla dergâh-ı pâdişâhîye bazı eş‘âr takdîmiyle mazhar-ı iltifât-ı şehriyârî olup, vakıftan tavzîfi hakkında berât-ı âli dahî sadır olmuştu ki icrâ-yı ahkâm için ba‘dehü Dersaâdet’e vürûdunda evkâf-ı me’mûrînin vâki’ olan muâmelesi hakkında

[105] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3353.
[106] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3353
[107] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3388

bir makâle-i belîğası meşhûrdur. Belîğ bir hamsesi vardır ki bundan "Leylâ vü Mecnûn" manzûmesi en ziyâde şöhret bulmuştur. Müretteb dîvânı ve Hüseyin Vaizi'nin "Ravzatü'ş- Şühedâ"sını tercümesi olmak üzere "Hadîkatü's- Süedâ" ünvânıyla meşhûr ve pek müessir bir te'lîfi vardır. Ehl-i beyt-i Cenâb-ı Nebevîye olan vefret-i muhabbeti her eserinde nümâyândır. 970 târîhinde irtihâl edip, türbesi Hille'de ziyâretgâhtır. Mezkûr Leylâ vü Mecnûn manzûmesiyle Türkî dîvânı ve diğer bazı âsârı "Külliyât-ı Fuzûlî" ünvânıyla cem' ve tab' ve neşrolunmuştur. Türkî ve Fârisî eş'ârından bir ikişer beyit îrâd olunur:

"Her gören aybetti âb-ı dîde-i giryânımı
Eyledim tahkîk görmüş kimse yok cânânımı
Kangı büttür bilmezem îmânımı gâret eden
Sende îmân yok ki sen aldın diyem îmânımı"[108]

2.37. Fürûğî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından iki kişinin mahlasıdır:

- Birincisi (Ahmed) Bursalı olup, tarîk-i ilme sâlik idi.

"Tîrine sînemi tutar mı siper
Yüreği olmasa demirden eğer"

- İkincisi (Hibetullâh) ibtidâ Şâm müftüsü iken, ba'dehü Bağdâd'a azîmetle, Mevlânâ Atâullâh Efendi'den mülâzım olup, tarîk-i kazâya sâlik olmuştu. Muammâda mahâreti var idi. Şu beyit onundur:

"Nihâl-i kadd-i dilcûyun senin şâh-ı gül-i terdir
Dehânın tâze gonca ruhların gülberk-i anberdir"[109]

2.38. Füsûnî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, Sâruhânlıdır. Tarîk-i ilme sâlik idi. Şu bir iki beyit cümle-i eş'ârındandır:

"Dilâ bulunma akıp her yekâye âb gibi
Yüzüne vurma sakın kimsenin şarâb gibi

[108] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3416
[109] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3398

Çanak çanak su gibi içse kanını herkes
Cihân-ı fânîye göz dikme gül-i habâb gibi"[110]

2.39. Gâlip Dede (Şeyh Mehmed Es'ad)

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniyye'nin ser-efrâzından ve "Tarîkat-ı Mevlevîye"nin meşâyihinden olup, Galata Mevlevîhânesi post-nişîni idi. Ketebeden Mustafâ Reşid Efendi'nin oğlu olup, 1171 târîhinde Dersaâdet'te doğmuş ve bir müddet Dîvân-ı Hümâyûn kalemine devâmdan sonra, tarîkat-ı mezkûreye intisâbla, Konya'da azîmet ederek, orada ve İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhânesi'nde çilesini ikmâl etmiş ve mürûr-i zamânla meşîhat-i mezkûreye nâil olmuş idi. 1213 târîhinde irtihâl etmiştir. Eş'ârı metîn olup, müretteb dîvânı ve diğer bazı âsârı vardır. Şu makta' cümle-i eş'ârındandır:

"Kim kâdir ilâc eylemeğe hükm-i kaderdir
Târîhi imiş Gâlib-i zârın eser-i aşk"[111]

2.40. Gâlip Pâşâ (Abdülhalim)

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniyye'den olup, Anadolu Türklerinin kaba lisân ve şîvesini taklîden letâif ve hezeliyât kabilinden birtakım eş'âr nazmettiğinden, (Türk Gâlip) denmekle müte'âriftir. İstanbullu olup, Maliye Mektûbî kaleminden nişânla, bazı vüzerâ ve küberânın kitâbetlerinde bulunduktan sonra, Ankara defterdârlığına ve ba'dehü Batum ve sonra Turnoy kaymakamlığına nasb olunarak, 1269 târîhinde "mîr-i mîrânlık" rütbesine nâil olmuştu. Letâif ve hezeliyâtı nâkâbil kitâbımıza naklolduğu gibi manzûrumuz olan o vaktin müveddesi üzere "olur âlem bu ya" gibi tatsız ve münâsebetsiz bir ta'bîrin her beyitte tekrârından ibâret olmakla, eş'ârından bir şey zikredemedik.[112]

2.41. Gamî

E'âzım-i ulemâ-yı İslâmdan meşhûr **Fenârî**'nin şi'irde kullandığı mahlastır. Ulemâ-i müşârün ileyhin terceme-i hâli "Fenârî" maddesinde geleceğinden, şuracıkta yalnız eş'ârı Türkî'ye ve Fârisîye'sinden birer beyit irâdıyla iktifâ edeceğiz:

---

[110] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3411
[111] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3246
[112] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3246

"Ey Gamî nâle vü zâr ile olursan yeridir
Sana kim dedi ki her bir güzele yâr olasın"

Yine onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından bir **Gamî** dahî bulunup, Konyalı ve ismi Mahmûd'dur. Şâm'da zeâmetle meşgûl idi. Şu terci' onundur:

"Meded Allâhı seversen meded ey yâr dedim
Va'de-i vasla hilâf eyleme zinhâr dedim" [113]

2.42. Ganî (Mevlânâ Abdülganî)

Meşâhîr-i ulemâ ve şurâ-i Osmâniyye'den olup, Bolu sancağındaki Gerede kasabasındandır. Tarîk-i ilme sülûk ile Çivizâde'ye danişmend olmuştu. Ba'dehü bazı müderrisliklerde bulunup, Medrese-i Süleymâniye'den Şâm ve ba'dehü Kahire kadılığına nasb olunmuş ve o sırada îfâ-yı hac ve ziyâret-i Ravza-i Mutahhara ederek, avdetinde iki defa İstanbul kadısı olmuştu. Hâşiye-i tecrîde bir hâşiyesi ve bazı eş'âr ve lemaâtı vardır. Eş'ârı Türkî'ye ve Fârisî'yesinden birer beyit îrâdıyla iktifâ olundu:

"Tâli'imdir bana gün göstermeyen dûd içre âh
Âsumânî bir belâdır âşığa dûd-i siyâh"[114]

2.43. Garâmî (Mehmed)

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, Karaferyelidir. Kadılıkta gezer ve remel ile keşf-i hafâya iddiasında bulunurdu. Eş'ârı sâdedir. Şu beyit onundur:

"Kapıyı dîvâr edip erbâb-ı aşka nâzdan
Kendini bir kûşe eyler gösterir açmazdan" [115]

2.44. Garîbî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsınadan olup, Vardar Yenicesindendir. Tarîk-i ilmiye sülûk edip, ba'dehü Tarîkat-ı Mevlevîye'ye intisâbla, seyâhate çıkarak, bir müddet devr-i bilâd ettikten sonra, 904 târîhinde İstanbul'a dühûlünde vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

---

[113] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3285
[114] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3286
[115] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3259

"Dedim ki derd-i hecr-i dilin çâresi nedir
Dedi tabîb-i vuslat ana çâre sînedir" [116]

2.45. Garîbî (Çelebi es-Seyyid Ebûbekir Efendi)

Konya çelebilerinden olup, pederi el-Hac Ârif Efendi'den sonra 1159 târîhinde Âsitâne-i Hazret-i Mevlevî'de makâm-ı irşâda geçmiş ve 1199'da irtihâl etmiştir. Şu matla' onundur:

"Târ-ı zülfün dil-i âvâreye zincîr ettim
Ahsen-i vech ile dîvâneye tedbîr ettim" [117]

2.46. Gınâyî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından iki zâtın mahlasıdır:

- Birincisi (Ali) İstanbullu olup, vezîr-i sânî Piyâle Pâşâ'nın kâtibi bulunmuş ve ba'dehü zeâmete ve hayli servete nâil olmuş idi. Şu beyit onundur:

"Ey lâle hadd gül ile nice teşbîh edem seni
Sen pâdişâh-ı âlem o dervîş-i gülşeni"

- İkincisi (Muhammed) İran'dan gelmiş olan pâşâzâdelerden İskender Bey'in oğlu olup, bu dahî zeâmet ashâbından idi. Şu beyit onundur:

"Değildir hat ki etrâf-ı leb-i cânâna gelmiştir
Cenâb-ı hızırdır kim çeşme-i hayvâna gelmiştir" [118]

2.47. Gubârî

Kudemâ-yi şu'arâ-i Osmâniyye'den iki zâtın mahlasıdır:

- Birincisi (Abdurrahman) Karamandaki Aksaray kasabasından olup, ibtidâ tarîk-i ilme sülûk etmişken, ba'dehü Tarîkat-ı Nakşibendiye'ye intisâbla, dervîşliğe düşüp terk-i dünyâ hakkında birçok eş'âr söylemiş ve 944 târîhinde cânib-i Hicaz'a azîmetle, bir hayli vakit mücâvir olduktan sonra, avdetinde Sultân Bâyezîd Hân'ın şehzâdelerinden birine muallim ta'yîn olunmuş ve Vak'a-yı Bâyezîd Hânî'de Yenihisâr Kalesine haps olunmuş ise de, muahharen af buyurularak, Mekke-i Mükerreme'de

[116] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3274
[117] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3274
[118] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3285

ikâmet etmek üzere vazifeye nâil olmuş ve kâfile kadılığına dahî nasb buyurulmuş idi. Bu me'mûriyeti istihsâl için takdîm ettiği arzuhâlin başına:

"Bildim anı kim imiş mahmile kadı olsun"

Mısrâ'ı tahrîr buyurulmakla, sâhib-i terceme dahî bi'l-bedâhe şu mısrâ'yı söyleyip takdîm etmişti:

"Şöyle hizmet edeyim kâfile râzı olsun"

Eş'ârı selîs ve üstâdânedir.

- İkincisi (Abdurrahman) meşâhir-i hattâtînden olup, 974 târîhinde vefât etmiştir. Şu kıt'a cümle-i eş'ârındandır:

"Ey Gubârî bu cihân içre benim
Kimse eş'ârıma toz konduramaz
Meğer ol kâtib-i müsta'cil kim
Hatt u şi'irim kuruyunca duramaz"[119]

2.48. Gulâmî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, tarîk-i kazâya sâlik idi. Şu beyit onundur:

"Âşinâlık bu mu ey Kâbe-i bîgâne nevâz
El öpe sâfî elin, biz der ü dîvâr eteğin" [120]

2.49. Günâhî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, Vardar Yeniçesindendir ve ekser-i ömrünü seyâhatle geçirmiştir. Şu beyit onundur:

"Tîğ-i ser tîzin ki yarup sînemi peykân arar
Hızrdır zulmetinde gûyâ çeşme-i hayvân arar" [121]

2.50. Güvâhî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, cennetmekân Sultân Selîm Hân-ı Evvel Hazretlerinin zamânında erbâb-ı tımârdandır. Pâdişâh-ı müşârün ileyhin nâmına

[119] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3256
[120] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3283
[121] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3891

"Kenzü'l- Bedâyi'" ünvânıyla bir manzûme yazıp, hemen her beytinde bir darb-ı mesel îrâdını iltizâm etmiştir. Şu bir iki beyit onundur:

"Bulur ettiğin ol kim bed ameldir
Kim iti öldüren sürer meseldir
Üşenme doğru söz için kahırdan
Kovulsan gam değil dokuz şehirden" [122]

2.51. Hâtifî

Onuncu ve on ikinci karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından **dört kişi** olup, biri Edirneli, biri Ankaralı, biri Niğdeli, biri de Bursalıdır.[123]

2.52. Hâşimî

Osmanlı ve İran şu'arâsından birkaç zâtın mahlası olup, ekseri sâdâtdandır. En ma'rûfları Hâşimî-i Kirmânî'dir ki Şeyh Nizâmî'nin "Mahzenü'l-Esrâr"ına taklîden "Mazharu'l-Envâr" ünvânıyla bir manzûmesi vardır. 948'de Medine-i Münevvere'de vefât etmiştir.[124]

2.53. Hecrî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, İstanbul kadısı iken vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Yeme hicrân gamın ey dil ecelden ögdin olmuş yok
Yeter çek gussa-i hattın yazılmış da yuyulmuş yok" [125]

2.54. Helâkî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, Karamanlı ve imâmetle meşgûl idi. Şu beyit onundur:

"Leb-i meygûn var iken anma hatt-ı jengârı
Gül gibi bâde dururken nedelim esrârı"[126]

---

[122] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3905
[123] Ş.Sâmî, a.g.e., c.6, s.4720
[124] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4723
[125] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4732
[126] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4743

2.55. Hevâyî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından ve edebiyât-ı Fârisîye müntesibîninden olup, Bursalıdır. Sa'dî'nin Gülistân ve Bostân'ını şerh edip, Şem'î ve Sürûrî'yi cerh ve tezyîf etmiştir. Sadrü'ş-Şerî'a'ya dahî bir hâşiyesi vardır. Şu beyit onundur:

"Hasret-i âb-ı ineb geçti Hevâyî câna
Çâre ne bâde için biz de geçenden geçelim"[127]

2.56. Hilâlî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından iki kişidir: **Birincisi** İstanbullu olup, 950'de vefât etmiştir. Kelile ve Dimne'yi mensûr ve manzûm olarak Türkçe'ye tercüme etmiştir. Müretteb dîvânı dahî vardır.

- İkincisi Bursalı olup, eş'ârı metrûk ve mensîdir.[128]

2.57. Hüdâyî

Osmanlı şu'arârasından iki zâtın mahlasıdır: **Birincisi (Mustafâ - Efendi)** onuncu karn-ı hicrî Osmanlı ulemâsındandır.

- İkincisi (Şeyhülislâm Ehizâde Hüseyin Efendi) dir ki terceme-i hâli "Hüseyin Efendi" maddesinde sebk edip, şurada şu beytini zikredip iktifâ ediyoruz:

"Şâyet vefâ ede deyü ol yâr-i pür cefâ
Sabreder idim eylese ömrüm eğer vefâ" [129]

2.58. Hümâmî

Dokuzuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, İzniklidir. "Hünernâme" ünvânıyla bir manzûmesi vardır. Şu matla' onundur:

"Elâ ey serv-kadd ü lâle-peyker
Mübârek-tâli' u ferhunde-ahter"[130]

---

[127] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4767
[128] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4743-4744
[129] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4733
[130] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4746

2.59. İnâyetullâh

Onuncu karn-ı hicrî şu'arâ ve ulemâsından olup, Kâdir Çelebi'nin oğlu ve sâhib-i tezkire Kınâlızâde'nin dayısı idi. Tarîk-i kazâya sâlik olup, Cezayir'de kadılık ettikten sonra, esnâ-yı avdetinde Frenk korsanlarının eline esîr düşmüş; kurtulduktan sonra yine o tarafa meyil edip Telemsan kadısı olmuştu. Şu kıt'a hengâm-ı esâretinde söylediği eş'ârındandır:

"Yele verdi harman-ı sabr ü karârım hâsılı
Yine girdâb-ı gama attı felek fülk-i teni
Ey İnâyet kul iken bir kâfire aşk ile dil
Kâfire kul etti devrân bu dil-i lâ ya'kılı"[131]

2.60. 'Îşî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, Bağdâdlıdır. Şu beyit onundur:

"Îd oldu öpmek isterîn ol mehlikâ elin
Öpmüş değil eğerçi gedâ pâdişâh elin"[132]

2.61. Kâbilî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından ve erbâb-ı tasavvuftan olup, İstanbul'da Molla Gürânî mahâllesindendir. Şu beyit onundur:

"Dün gece hâl-i ruhun şevkine germ olup çerâğ
Yaktı ey mehpâre ışıklar gibi başıma dâğ"[133]

2.62. Kabûlî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsınadan iki zâtın mahlasıdır:

- Birincisi Sirozlu olup, tarîk-i ilme sâlik idi. Şu beyit onundur:

"Var mı bir âşık derûnunda gamınla dâğı yok
Dostum erbâb-ı aşkın içlerinde sağı yok"

- İkincisi Kütahyalı olup, bu dahî tarîk-i ilme sâlik idi. Şu beyit onundur:

"Yoktur günâh o gamzesi hûnide bendedir
Şâhım suç öldürende değil ölendedir" [134]

---

[131] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3223
[132] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3231
[133] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3490
[134] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3599

2.63. Kâdirî (Abdülkâdir)

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı ulemâ ve şu‘arâsından olup, sâhib-i tezkire Kınâlızâde’nin cedd-i mâderisi olmakla, Arabî ve Fârisî edebiyâtında malumâtının vasfında ıtrâ etmiştir. Bazı kadılıklarda bulunup, 940’ta vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

“Nice bir sabredeyim tîr-i belâ zahmına ben
Burç ise dahî yıkılmalı olupdur bedenim”[135]

2.64. Kafzâde

On birinci karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından ve kuzâttan olup, bir tezkiretü’ş-şu‘arâsı vardır.1201 târîhinde vefât etmiştir.[136]

2.65. Kâmî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından iki zâtın mahlasıdır:

- Birincisi (Ahmed) Edirneli olup, pederi Mevlevîhâne şeyhi ve Mesnevîhân idi.Tarîk-i ilme sülûk ile, Ebussuûd Efendi vesâir meşâhir-i ulemâ-i asrından istifâde ettikten sonra, ale’l-usûl devr-i medâris etmiş ve bazı kazâlarda dahî bulunmuş idi. Şi‘ir ve edeb ve inşâdaki ma’lûmât ve mahâreti cennetmekân Yavuz Sultân Selîm Hân Hazretlerinin mesmû’u olmakla, sohbet-i hazret-i pâdişâhî şerefine dahî nâil olmuştu. 987 târîhinde vefât etmiştir. Kânûnî Sultân Süleymân Hân’ın fermânıyla imâm Gazâlî’nin “Kimyâ-yı Saâdet”ini tercümeye başlamış ise de, ikmâline muvaffak olamadığı gibi, târîh-i Osmânî ve menâkıb-i ulemâya dâir başladığı bir kitâbı dahî bitirememiştir. Musanna’ bazı mekâtîb ve resâili ve hayli eş‘ârı vardır. Şu beyit o cümledendir:

“Çâk et yaka ki gül gibi uşşâk-ı sîne aç
Gel bahşiş eyle kullara şâhım hazîne aç”

- İkincisi meşâyihten Cemâl Efendi’nin birâderzâdesi olup, tarîk-i ilme sülûkla 952’de vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

“Güle gûş ettirmeyiz yok yere bülbül inler
Aşk destânını şimdi kim okur kim dinler”

- Müteahhirîn-i şu‘arâdan (Mehmed Kâmî Efendi) dahî Edirneli olup, 1102’de Dersaâdet’e vürûdla, tarîk-i ilme sülûk ederek Galata ve Bağdâd

[135] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3501-3502
[136] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3542

mevleviyyetine ve fetvâ emânetine ve Evkâf-ı Hümâyûn müfettişliğine ve ba‘dehü Mısır mevleviyyetine nasb olunmuş ve Mekke pâyesini ihrâzla, 1136 târîhinde vefât etmiştir. “Salât-ı Mes‘ûdî” kitâbını tercüme, fıkha dâir “Riyâzü’l-Kâsımîn” ünvânıyla bir kitâb te’lîf, ve müretteb bir dîvân-ı eş‘âr terk etmiştir. Şu makta‘ onundur:

“Şi‘irin muvaşşah eyle sanâyi‘le Kâmiyâ
İster edâ-yı tâze vü hem nev-zemîn ü zamân” [137]

2.66. Kâmil Bey

Müteahhirîn-i şu‘arâ-i Osmâniyye’den olup, salifü’t-terceme Fâzıl Bey’in birâderi ve Şakî Tahir Ömer’in torunudur. Bu dahî birâderiyle berâber Enderûn-i Hümâyûn’a alınarak, genç yaşında vefât etmiştir. [138]

2.67. Kandî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından olup, Bursalıdır. Târîh söylemede mahâreti var idi. 962’de vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

“Fende kandım dilberâ cüllâb-ı la‘lin kandine
Kim bana kandı deyü bühtân edersin her zamân”[139]

2.68. Kânî (Ebûbekir -)

Müteahhirîn-i şu‘arâ-i Osmâniye’den olup, Tokatlıdır. Hekimoğlu Ali Pâşâ üçüncü defa olarak sadârete nasb olunarak gelirken kendisini maiyyetine alarak tarîk-i hâcegâna idhâl etmiştir. Lâubâlî ve kalender meşrep bir adam olup, ba‘dehü tarîk-i Mevlevîye intisâbla, kûşe-i inzivâya çekilmiş ve 1206 târîhinde vefât etmiştir. Müretteb dîvânı, bazı münşeâtı ve bir tâkım hezeliyât ve letâifi vardır. En ziyâde bu son nev’de mahâreti var idi. Şu matla‘ bir na‘t-ı şerîfindendir.

“Gubâr-ı Ravzanın kuhl-ı cilâdır yâ Resûlallâh
Gözümde hâk-i kûyun tûtiyâdır yâ Resûlallâh” [140]

---

[137] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3816-3817
[138] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3816
[139] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3698
[140] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3819

2.69. Kâşif Efendi (Şatırzâde Mehmed Emîn -)

Şu‘arâ-i Osmâniyye ve münşiyândan olup, Mektûbi-i Sadâret kaleminden yetişerek iki defa reîsü’l-küttâb ve sadâret-i uzmâ kethüdası olmuş ve 1181’de vefât etmiştir. Şayân-ı nakil şi‘irine destres olunamadı. [141]

2.70. Kâtibî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından dört kişinin mahlasıdır:

- Birincisi Bursalı olup hutût-ı muhtelife kitâbetinde mahâreti var idi. Eş‘ârı nâbûd olup, yalnız şu beyti mütedâvildir:

“Yine gördük seni ey câm-ı musaffâ sâlime
Meclisin revnâkısın dünyâda art eksilme”

- İkincisi (Mustafâ Efendi) Sinoplu olup, kitâbetle meşgûl idi. Lisânında lükneti olup, 993 olmak için, 100 adedinin ilâvesi iktizâ ettiğini müş’ir olan şu târîhde dilindeki noksânını da îmâ etmiştir:

“Nola ma‘zûr tutsalar yârân
Hizmet-i sözde kusûrum çok
Ol sebeptendürür ki târîhi
Sözü bîmisl demeğe yüzü yok”

- Üçüncüsü (Galatalı Seydi Ali) dir ki meşâhir-i bahriyyûndan olup, “Seydi Reîsi” maddesinde terceme-i hâli geçmiştir.

- Dördüncüsü (Hasan) Sarây-ı Hümâyûndan neş’et edip, kâtib-i dîvân ve reîsü’l-küttâba nâib olmuştu. Şu rubâi cümle-i eş‘ârındandır:

“Cihâna gelmeğe aşk oldu bâis
Benim Ferhad’la Mecnûn’a sâlis
Yoluna Kâtibi harc etti vârın
Gamın yiye meğer öldükte vâris” [142]

2.71. Kâzım Efendi

Müteahhirîn-i ulemâ-i Osmâniyye’den ve hatttâtînden olup, Eyüblüdür. Tarîk-i ilmiye sâlik bulunmuş ve 1139’da vefât etmiştir. Şu rubâi onundur:

---

[141] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3810
[142] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3807

"Fikr-i ser zülfünle perîşân olmam
Her âteş-i ruhsâr ile sûzân olmam
Olsam da garîk-i bahr-i ekdâr
Minnet-keş-i dest pest nâdân olmam" [143]

2.72. Kâzım Pâşâ

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniyye'nin ser-efrâzı olup, hele mersiye ve hicviyede bîmânenddir. Arnavutluk'ta Koniçe kasabasında 1237 târîhinde dünyâya gelip, pederi Hüseyin Beyle Dersaâdet'e gelerek, bir miktar tahsîlden sonra, Dîvân-ı Hümâyûn kalemine, ba'dehü Mühimme Odası'na ve Maliye Mektûbi kalemine müdâvemet etmiş; ve ba'dehü kitâbetle Asâkir-i Hassa Silki'ne dâhil olup, istidâd-ı tabîîyesi hasebiyle az müddette liva kitâbetine nâil ve ba'dehü sınıf-ı harbe dâhil olarak, tedrîcen feriklik rütbe-i refi'asını ihrâz etmiş; ve âteş zebanlığı şiddetinin bazı te'sîrâtına uğramış idi. Ehl-i beyt-i cenâb-ı nebeviye vefret-i muhabbeti ve tarîkata intisâbı olup, eş'ârının bir kısm-ı mühimmi na't ve mersiye ve münacâta müteallikti r. Karn-ı hazır evâilinde Dersaâdet'te irtihâl etmiştir. Şu kıt'a cümle-i eş'ârındandır:

"Cûş edip bâd-ı muhabbet ile deryâ-yı ezel
Oldu bir cevher-i şühedâne devrinin üzre celî
Dedi sırf hüviyet görüp ol rengleri
Birine nûr-ı Muhammed birine nûr-ı Alî[144]

2.73. Kemâl Bey

E'âzım-i üdebâ-yı Osmâniyyeden olup, bîhak lisânımız edebiyâtının müceddidi ve tarz-ı cedîd ifâdenin mûcîd ve müessisi addolunabilir. Her ne kadar Şinâsi bu tarz-ı cedîdin küşâdında Kemâl Bey'den ileri geçmiş ise de, Kemâl Bey'in tarz-ı ifâdesindeki parlaklık daha ziyâde câlib-i kulûb olmakla, yazdığı şeyler edebiyât-ı cedîdenin revâc u intişârına sebep olmuş idi; bu sûretle Kemâl Bey'in edebiyâtımızın tecdîdine ve usûl-i kitâbetimizin sehl ve selîs bir üslûb-ı tabîî ve makûle dökülmesine pek büyük hizmeti görülmüştür. Kemâl Bey 1250 târîhlerinde Dersaâdet'te tevlîd edip pederi Yenişehirli ve vâlidesi Arnavutluk'taki Koniçe kasabasındandır. O vakt-i mevcûd-i mektepte ibtidâ-i tahsîl ile husûsi derslerden Arabî ve Fârisî ve Fransızca lisân ve edebiyâtını

[143] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3811
[144] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3811

öğrendikten sonra, bir müddet Bab-ı Âli Eklâmına devâm etmiş ve ba‘dehü o vakit henüz yeni zuhûr etmiş olan matbuât âlemine karışıp, neşreylediği makâlelerle umûmun nazar-ı rağbet ve hayretini celb etmiş ve âhiren şurâ-yı devlet azalığına nasb buyurulmuştu. Ba‘dehü Sakız mutâsârrıflığına nasb olunarak, Sakız merkez vilâyet ittihâz olundukta, Rodos mutâsârrıflığına nakl ve ba‘dehü yine Sakız’a ircâ olunmuş ve 1305 târîhinde cezîre-i mezkûrede zâtürreeden vefât etmiştir. Türbesi cânib-i pâdişâhîden sûret-i mükemmilede yaptırılmıştır. Eş‘ârında (Nâmık) tahallus ederdi.

Kemâl Bey’in en büyük mahâret ve iktidârı siyâsî makâlelerle tedbîr-i mülk hakkındaki bendlerde ve nihâyet derecede parlak ve metîn olan eş‘ârında görülüyor. Hikâye ve tiyatro kitâbları yazmaya heves edip bu kâbilden birkaç risâle meydâna koymuş ise de, bunların tertibinde Kemâl Bey’in iktidâr-ı edebîsi nisbetinde bir mahâret görülmüyor. Âsâr-ı mensûre ve manzûmesi meşhûr olup, efvâh-ı nâsda mütedâvil olduğundan, numûne-i îrâdına hâcet yoktur. [145]

2.74. Kemâlî (Defterdârzâde -)

Onuncu karn-ı hicrî şu‘arâsından olup, ekser ulûmdan behresi ve mesnevî hânlıkla şöhreti var idi. Bir târîh-i umûmî cem’ine teşebbüs etmiş ise de, ikmâline muvaffak olamamıştır. [146]

2.75. Kemâl-i Zerd (Yâhûd Sarı Kemâl)

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından olup, Bergamalıdır. Cennetmekân Sultân Mehmed Hân-ı Sânî devrinde sadrazam olan Mahmûd Pâşâ’nın manzûru olup, müşârün ileyh tarafından Edirne civârındaki Hasköy’de binâ olunan medreseye müderris ta‘yîn olunmuş ve orada vefât etmiştir. Şu matla‘ onundur:

“Bülbülün feryâdı haddindendürür gülden değil
Âşığın efgânı la‘lindendürür mülden değil” [147]

2.76. Kemâl Pâşâ (es-Seyyid Ahmed -)

Müteahhirîn-i vüzerâ ve üdebâ-i Osmâniyye’den olup, 1223 târîhinde Dersaâdet’te dünyâya gelmiş ve ba‘de’t-tahsîl 1241’de defterdâr mektupçusu (yani

[145] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3884- 3885
[146] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3887
[147] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3886- 3887

mektûbi-i maliye) kalemine dâhil olup, 1246'da ceride muhâsebesi baş kitâbetine nakl olunmuş ve 1250'de hocalık ve bir sene sonra râbi'a rütbesine ihrâz edip o sırada cem' etmiş olduğu "Müntehâb-ı Şehnâme" ile bazı kasâid-i Fârisîyeyi takdîm etmesi üzerine, sefâretle İran'a müttehi-i azîmet olan Esâd Efendi'nin maiyyetinde baş kitâbetle cânib-i İran'a azîmet etmiş ve avdetinde Mektûbi-i Sadâret kelemine nasb olunmuştu. O sırada Dersaâdet'e gelen İran şehzâdeleriyle süferâsı maiyyetine tercümânlık etmeğe me'mûr olmuş ve hasbe'l-îcâb me'mûriyet-i mahsûsa ile İran'a i'zâm olunmuş ve avdetinde 1256'da kalem-i mezkûr mümeyyizliğine nasb olunduktan sonra, me'mûriyet-i mahsûsa ile cânib-i Mısır'a azîmet etmiş ve avdetinde mektûbi-i sadr-ı âli muâvinliğine nasb olunmuş ve 1259'da uhdesine rütbe-i sâlise ve bir müddet sonra sânîye tevcihiyle me'mûriyet-i mahsûsa ile Cizre cânibine gönderilmiş ve avdetinde 1262'de mekâtib-i umûmiye nazâretine ta'yîn olunan müşârün ileyh Esâd Efendi'ye muâvin nasb olunmuş ve 1264'te nazâret-i mezkûre müdürlüğüne ve yine o sene rütbe-i ûlâ ile mekâtib-i umûmiye nazâretine ta'yîn buyurulmuş idi. Fransız lisânına dahî âşinâ olmakla, memâlik-i Osmâniyye'de mekâtibi usûl-i cedîdeye tahvîl etmek maksadıyla, Avrupa'daki mekâtibi müşâhede etmek üzere, o tarafa i'zâm buyurularak, Avrupa'nın ekseri taraflarını gezmişti. Üç sene bu nazârette kaldıktan sonra, Berlin sefâretine nasb olunmuş ve Tahran sefiri olmuş ve uhdesine rütbe-i vezâret tevcîhiyle, defaâtle maârif ve Evkâf-ı Hümâyûn nâzırı olmuş ve nihâyet Heyet-i Âyân'a dâhil olmakla berâber, Harem-i Hümâyûn nazâretine nasb olunmş ve karn-ı sâbık evâhirinde irtihâl etmiştir. Edebiyât-ı İslâmî'ye ve alelhusûs lisân-ı Fârisî'ye bîhak vâkıf olmakla berâber, maârif-i garbiyeye dahî âşinâ, edîb ve şâ'ir ve fevkalâde afîf ve ehl-i dil bir zât idi. Mezkûr "Müntehebât–ı Şehnâme"den başka bir Fârisî mükâlemenâmesi ve kavâid-i Fârisîye'ye dâir bazı resâili ile bir hayli eş'âr vesâir âsârı vardır. Üdebâ-yı asrımızdan Saîd Bey Efendi Hazretlerinin pederleridir. Hasb-i hâl-i keder-dîdegân olan şu beyt-i meşhûr cümle-i eş'ârındandır.

"İnsândır memerr-i vukû'ât nîk ü bed
Sabret Kemâl! Mihnete în nîz bugzered"[148]

[148] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3885

2.77. Kemâl Pâşâzâde (Şemseddîn Ahmed Bin Süleymân)

Mesned-i celîl-i meşîhat-ı İslâmiye'ye geçen meşâhir-i ulemâ-i Osmâniyye'den olup Edirnelidir. Ceddi umerâdan olmakla, kendisi dahî sabâvetinde mebâni-i ulûmu tahsîl ettikten sonra, o tarîke sulûkla, Sultân Bâyezîd Hân-ı Sânînin bazı seferlerinde Ordu-yu Hümâyûn maiyyetinde bulunmuştu. Zekâvet ve ferâset-i fıtriyesi hasebiyle, tarîk-i ilminin kadir ve i'tibârını anlayarak, bir seferden avdetinde Hâtibzâde ve Ma'rûfzâde ve Mevlânâ Kestelî gibi ulemânın halka-i tedrîsine devâmla, az müddet zarfında tekmîl-i tahsîl ederek, Edirne'nin bazı medârisinde tedrîse başlamış ve ba'dehü Edirne kadısı ve 922'de Anadolu kazaskeri olmuş ve 925'te azl olunarak, Dârü'l-Hadîs Medresesi müderrisliği kendisine sadaka verilmiş iken asr-ı Sultân Süleymân Hânî ile 932 târîhinde şeyhülislâm olmuş, müftiyü's-sakaleyn ünvânı kendilerine tensîb olunmuş idi. Sekiz sene mesned-i meşîhatında kaldıktan sonra, 940 târîhinde irtihâl edip, Ahmed Buhari damadı Mahmûd Çelebi Zâviyesi hatırasında defn olunmuştur. Kemâl Pâşâzâde gerek fıkıh, tefsîr ve hadîs vesâir ulûm-i şeriyede ve gerek elsine-i selâse-i İslâmiye edebiyâtında yed-i tûlâ sâhibi olup, tamama karîb bir tefsîr-i şerîfi ile Keşşâf'a nâtamam bir hâşiyesi, Hidâye'ye şer'-i ilm-i usûlde " et-Tağyîr" ve "et-Tefkîh" ünvânı ile bir metni ile bir şerhi, Mevlânâ Sadettin'in "Telvîh" ünvânlı kitâbına hâşiyesi, ilm-i kelâmda "et-Tecvîd " ve "et-Tecrîd" ünvânları ile bir metîn ve şerhi, ilm-i meânîde "Islâhu'l-Miftâh ' ünvânı ile bir metni ile buna şerhi, Seyyîd'in şerh ve miftâhına bir hâşiyesi, Sahîh-i Buhârî ve Meş'ârik-i Envâr'a şerhleri, "Muhimmât" ünvânı ile fetevâdan mesâil–i müşkîleyi hâvî bir te'lîfi vesâir resâil ve kütüb-ü ilmiyesi vardır. Bundan başka Şeyh Sa'dî'nin Gülistân'ına nazîre olarak "Nigâristân" ünvânı ile bir kitâb, "Muhîtü'l–Lüga" ünvânı ile Arabî'den Fârisî'ye bir lügat kitâbı, elfâz-ı müterâdif-i Fârisî'ye beynindeki farkları mübîn "Dekâyîku'l-Hakâyık "ünvânı ile bir kitâb, Kanije Muhârebesini vesâir bazı vakâyi'-i târîhiye yazmış ve "en-Nücûmü'z-Zâhire fî Ahvâli'l- Mısır ve'l- Kahire" ünvânlı kitâb ile fen-i tıbda "Rücû'l-Şeyh ilâ Sabâ" kitâbını Türkçeye tercüme etmiştir. Elsine-i selâsede eş'ârı dahî çok olup, şu beyit o cümledendir:

"Her sadâ kim zâhir oldu tîşe-i üstâddan
Bir eserdir taşta kalmış nâliş-i Ferhâd'dan" [149]

[149] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3885- 3886

2.78. Kerâmî (Abdurrahim)

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, sâhib-i tezkire Kınâlızâde'nin ammidir. Tarîk-i tedrîse ba'de's-sülûk basârına ârız olan zaâf üzerine, tarîk-i kazâya naklederek, birkaç yerde kadı ve monlâ bulunduktan sonra, 982 târîhinde kadı bulunduğu Beyşehir'de vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"İbret aldı bunca gamlarla görüp âlem beni
Âh kim ibret nümâ-yı âlem etti gam beni"[150]

2.79. Keşfî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından iki zâtın mahlasıdır:

- Birincisi diyâr-ı Germiyan'da Gediz kasabasından olup, Hasbi'nin birâderi idi. Şu şi'ir onundur:

"Dil rakîbiyle görüp sen sanemi âh dedi
Burc-i akrepte yine seyreder ol mâh dedi
Bâğ ü gülşende görüp kâmet ü reftârını serv
Bir âyâğ üzre durup yarıcık Allâh dedi"

- İkincisi Edirneli olup, ibtidâ danişmentliğe ve ba'dehü silk-i kitâbete sülûk etmişti. Şu beyit onundur:

"Kec baktı meğer yüzüne sen kıble-i cânın
Çekti gözüne mil-i müjen kıble nümânın" [151]

2.80. Kevserî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, ismi Ali'dir. İstanbullu olup, siyâhîler zümresinden idi. Şu beyit onundur:

"Çıkarmış başını bakmaya gonca câma hâbından
Hemân dembeste kalmış ehlini görmüş hicâbından" [152]

2.81. Keyfî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, Amasyalıdır. Şu beyit onundur:

---

[150] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3832
[151] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3863- 3864

[152] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3913

"O yârin hâba varmış çeşm-i pür-hışmı çatıp kaşın
Uyur şehbâz-ı vahşîdir kanadına çöküp başın" [153]

2.82. Kınâlızâde (Hasan Çelebi)

Ânifi't-terceme Kınâlızâde Ali Çelebi'nin oğlu olup, 953 târîhinde Bursa'da doğmuş ve tarîk-i ilmiye intisâbla, tahsîl-i ulûm edip Ebussuûd Efendi dersine dahî devâm etmiş ve ale'l-usûl devr-i medâris ederek, 999'da Halep, ba'dehü Mısır, Edirne, Bursa kadılığında vesâir kazalarda bulunup, 1011 târîhinde Zara kadısı iken, bazı emrâza düçâr olmakla, arpalık sûretiyle Reşîd kazâsını talep edip, 1012'de orada vefât etmiştir. Bazı kütüb-ü âliyeye havâşî ve ta'likâtı ve meşhûr bir "Tezkiretü'ş- Şu'arâ"sı vardır. Tabîat-ı şi'iriyyesi dahî olup, şu beyit cümle-i eş'ârındandır:

"Gerek seng-i siyâh olsun gerekse atlas u dîbâ
Garaz bir bâliş-i rahat bulunmaktır ser altında"[154]

2.83. Kınâlızâde (Mevlânâ Ali Çelebi bin Emrullâh bin Abdülkâdir el-Hamîdî)

Meşâhir-i ulemâ-i Osmâniyye'den olup, 916 târîhinde Isparta'da doğmuştur. Ceddi Sultân Mehmed Hân-ı Sânî Hazretlerinin muallimlerinden idi. Sâhib-i terceme, karâbeti münâsebetiyle, südûrdan Kadri Efendi'nin dâiresinde terbiye olunarak, ikmâl-i tahsîlden sonra ale'l-usûl devr-i medârisle, hayli müddet Bursa'da Hamza Bey Medresesinde müderrislik etmiş ve ba'dehü Şâm, Mısır, Halep, Bursa, Edirne ve nihâyet İstanbul kadısı ve 979'da Anadolu Kazaskeri olmuş ve o sene mevkîb–i Sultân Selîm Hânî ile Edirne'ye azîmet edip, o esnâda mübtelâ olduğu illet-i nakrisin şiddet-i şitâdan kesb-i iştidâd etmesiyle Dersaâdet'e avdetinde, yine o sene vefât etmiştir. Ulûm-i şeriye ve edebiyede ve elsine-i selâsede yed-i tûlâsı olup, bazı kütüb-i ilmiyeye havâşî ve ta'likâtı, "Ahlâk-ı Alâiye" ünvânıyla meşhûr bir kitâbı ve elsine-i selâsede güzel eş'ârı vardır. "Tezkiretü'ş-Şu'arâ" sâhibi Kınâlızâde Hasan Çelebi'nin pederidir. Elsine-i selâsede birer şi'irinin îrâdıyla iktifâ olunur:

"Her tîr-i gamze kim kaşın attı kemân olup
Kaldı dil-i şikestede hatır-ı nişân olup"[155]

---

[153] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3940
[154] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3697
[155] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3696-3697

2.84. Kıyâsî

Sultân Bâyezîd Hân-ı Sânî devri şu‘arâ ve kuzâttan olup, Kastamonulu olduğu hâlde, bir hayli vakit Ebâ Eyyûb Ensârî’de nâib bulunmuştu.[156]

2.85. Kudsî (Arapzâde Mehmed Çelebi)

Onuncu karn-ı hicrî ulemâ ve şu‘arâsından olup, birçok müderrisliklerde bulunduktan ve bir aralık menkûb ve menfî bulunduktan sonra, Mısır mevleviyyetine ta‘yîn olunup, gider iken gemi batmakla, mağrûken vefât etmiştir. Şu iki beyit onundur:

“Henüz dahî ana rahminde iken
Ne kanlar yutturuptur bana devrân
Doğalıdan dâim ağlatmaktır işi
Dahî güldürmedi bir lahza bir ân”[157]

2.86. Laâlî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından ve kuzâttan olup, Sâruhân sancağında idi. Meşhûr Kemâl Pâşâzâde’nin dersinden istifâde etmişti. Şu makta‘ onundur:

“Hayâl-i horda fikret vasf-ı dendânında dildârın
Laâlî ta ki nazmın ola dürr ü gevher-i meknûn[158]

2.87. Lâmi’î (Mahmûd bin Osmân bin Aliyyü’n- Nakkâş)

Meşâhîr-i şu‘arâ ve üdebâ-i Osmâniyye’den olup, ceddi Bursalı olduğu hâlde, Timurlenk tarafından Mâverâünnehr’e nakl olunarak, orada nakkaşlık san‘atını öğrendikten sonra vatanına avdet etmiş ve sâhib-i tercemenin pederi olan oğlu Osmân Sultân Bâyezîd devrinde defterdâr olmuş idi. Sâhib-i terceme tahsîl-i ulûm ettikten sonra Arif-i billâh Seyyid Ahmed Buhârî’ye intisâbla, tarîk-i tasavvufa sülûk ve bir mikdâr tekâüd maaşıyla kanâat ederek, nazm ve te’lîf-i âsâra hasr-ı evkât etmiş idi. Âsâr-ı manzûmesi “Ferhâdnâme” ve “Vâmık u Azra” , “Vîs ü Râmin”, “Absâl ü Selamân”, “Kûy ü Çevgân”, “Şem ü Pervâne”, “Câbirnâme”, “Heft-i Peyker”, “Şehrengiz-i Bursa”, “Maktel-i İmâm Hüseyin”, “Lügat-ı Farisîye”, “Dîvân-ı Eş‘âr”; âsâr-ı mensûresi de: “Hüsn-i Dil”, “Şerefü’l-İnsân”, “İbretnümâ”, “Menkıbe-i Üveys el-

[156] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3794
[157] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3607
[158] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3953

Karanî", "Tercüme-i Nefehâtü'l-İnsân", "Tercüme-i Şevâhidü'n-Nübüvve", "Şerh-i Dibâce-i Gülistân", "Şerh-i Muammâ-i Esmâü'l-Hüsnâ", "Bahâr ü Hazan", "Münşeât", "Mecmû'ü'l-Letâif" vesâirden ibârettir. 938 târîhinde vefât edip, Bursa'da medfûndur. Şu matla' cümle-i eş'ârındandır:

"Çağrışır gökte melekler âh u zârımdan meded
Odlara yandım bu âh-ı pür şerâremden meded [159]

2.88. Latîf

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, Bursalıdır. (Tûti-i Latîf) denmekle meşhûr idi. Bir müddet kazalarda dolaşıp, zâten pederinden intikâl eden serveti bir kat daha tezyîd ettikten sonra, İstanbul'da bir medrese binâ ettirip, içinde tedrîs-i ulûmla imrâr-ı bakiye-i ömür etmiştir. Şu beyit onundur:

"Gerekmez tevsen-i çarhı meh-i nevden ferâğım var
Bu âlem kişt-i zârında ne çiftim ne orâğım var"[160]

2.89. Latîfî

Onuncu karn-ı hicrî şu'arâsından olup, an asl Kastamonulu olduğu hâlde, İstanbul'da imrâr-ı eyyâm etmiş ve çok muammer olmuştur. Bir tezkiretü'ş- şu'arâsı vardır ki ahiren tab' ve neşrolunmuştur. Kınâlızâde Hasan Çelebi hiss-i rekâbetle sâhib-i tercemenin tezkiresine harf endâzlık edip, "letâfet-i istiârâttan beri" olduğunu beyân ediyor. Bîçâre ne bilirdi ki kendisinin tezkiresinde o kadar özenerek bezlettiği istiârâtın hâlâvetten büsbütün tehî görüneceği bir gün gelecektir. Şu beyit Latîfî'nin cümle-i eş'ârındandır:

"Gözüm yaşını bahr ettin firkatine cüdâlıktan
Seninle hâni ey zâlim su sızmazdı aralıktan"[161]

2.90. Lâyihî (Mustafâ)

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, Sirozludur. İbtidâ tarîk-i ilme sülûk edip, ba'dehü cânib-i Mısır'a azîmetle, tarîk-i Gülşenî'ye intisâb ederek, kalenderâne bir ömür sürmeğe başlamış ve muahharen Dersaâdet'e gelerek, Sadrazam

[159] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3973-3974
[160] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3994
[161] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3994

Semiz Ali Pâşâ'nın itikâd ve hüsn-i zannına mazhar olmakla, bir nice müddet merci'-i has ve âmm olduktan sonra, pâşâ-yı müşârün ileyhin dâiresi adamlarının hased ve iftirasına uğramakla, memleketine avdet ederek, 973'te orada vefât etmiştir. Eş'ârı ve nevâdiri câmi'' bir mecmû'a terk etmiştir. Şu beyit onundur:

"Tarîk-i Kâ'be-i tahkîke rehrevân olana
Cenâb-ı hazrete bir şâhrahtır eşiğin" [162]

2.91. Lebîb Efendi

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniyye'den dört kişinin mahlasıdır:

- Birincisi Diyarbakırlı olup, iki gözünden a'ma olduğu hâlde, tahsîl-i ulûmla şehr-i mezkûrada müftü olmuş ve yirmi sene kadar bu makâmda bulunarak, 1160'ta vefât etmiştir. Şu matla' onundur:

"Olma Ferhâd ey dil, ol şûhun leb-i şîrînine
Dâğ dayanmaz tîşe-i teklîf-i cevr-âyînine"

- İkincisi (Sâdık -) İstanbullu ve mîr-i mîrândan Abdullâh Pâşâ'nın oğlu olup, defterdârlık ve muhâsebecilik gibi bazı me'mûriyetlerde bulunarak, 1227 târîhinde, Anadolu muhâsebecisi iken, evrâd-ı tâûndan vefât etmiştir. Şu makta' onundur:

"Süllem-i terke irtikâya Lebîb
Şevk-i bî-ihtiyâr var dilde"

- Üçüncüsü (Abdullâh -) Reîsü'l-küttâb Vâsıf Efendi'nin oğlu olup, tarîk-i ilme sâlik olmakla, 1253'te Mekke monlâsı iken Taif'te vefât etmiştir. Şu makta' onundur:

"Devr-i ruhunla serv-kaddin fikrime alıp
Vakt-i bahâr-veş yine gülzâra uğradım"

- Dördüncüsü (Mehmed -) 1203'te Dersaâdet'te dünyâya gelip, Tophâne rûznâmecisi ve diğer birçok me'mûriyetlerden sonra meclis-i muhâsebe-i maliye reîsi bulunmuştur. Şu matla' onundur:

"Gelse beytü'l-ahzen aşkda seyrânıma âh
Eyler insâf benim çâk-i giryânıma âh"[163]

2.92. Lem'î

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından iki zâtın mahlasıdır:

- Birincisi (Dervîş) yine şu'arâdan Lami'î'nin oğlu olup, Sultân

[162] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3982-3983
[163] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3986

Süleymân Hân'ın hocası Hayreddîn Efendi'ye mülâzım olmuştu. Şu matla' onundur:

"Fikr-i zülfündür şeb-i firkatte cân eğlencesi
Gece ile mürgun olur âşiyân eğlencesi"

- İkincisi (Abdullâh) Bursalı olup, Dersaâdet'e vürûdla Çivîzâde'ye mülâzım olmuştu.[164]

2.93. Levhî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, Piriştinelidir. Tarîk-i tasavvufa sülûk edip bir hayli müddet Merkez Efendi'nin hizmetinde bulunmuştu. Şu iki beyit eş'ârındandır:

"Nice demdir sabâdan bir eser yok
Anunçün kûy-i dilberden haber yok
Safâ hamhânesinden duhter-i rîz
Doludur anı ammâ bir çeker yok"[165]

2.94. Levhî (Hasan - Efendi)

Osmanlı şu'arâsından olup, Bursalıdır. Şehr-i mezkûrda Hasan Pâşâ Medresesi'nde müderris idi. 1165 târîhinde vefât etmiştir. Şu makta' onundur:

"Lisân-ı hâlime keyfiyyet-i aşkı beyân eyler
Anunçün gitmez elden Levhiyâ her bâr-ı mecmû'a"[166]

2.95. Leylâ Hânım

Osmanlı şâ'irelerinin en meşhûrlarından olup, Morâlızâde Hâmid Efendi'nin kızı ve Keçecizâde İzzet Molla'nın akrabasından idi. Tezevvüc etmiş ise de zevciyle imtizâc edemeyip, çok geçmeden mufarakat vukû' bulmuş ve Leylâ Hânım bâkîye-i ömrünü mütâlaa ve şi'irle geçirerek, 1264'te vefât etmiştir. Müretteb dîvânı olup hele münâcâtıyla mersiyeleri pek güzeldir. Şu bir iki beyit bir münâcâtındandır:

"Huzûra varmağa bâr-ı günâhtan yok mecâlim âh
Şebâbette dönüp kadem-i kemâne yâ Resûlallâh

[164] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3998
[165] Ş.Sâmî, a.g.e., c.6, s.4010
[166] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4010

Bu kara yüzle duzehten dahî şerm eylerim billâh
Değil Leylâ kulun lâyık cânâna yâ Resulallâh"[167]

2.96. Lisânî (Yahyâ -)

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, muhâsebece bazı me'mûriyetlerde müstahdem idi. Şu beyit onundur:

"Tegâfül eylemek yeğdir Lisânî ta'n-ı nâ ehle
Kulak tutmak bilirsin kavl-i a'dâya sefâhattir"[168]

2.97. Lütfî (Mevlânâ Lütfullâh)

E'âzım-i ulemâ ve şu'arâdan olup, Tokatlıdır. Sinân Pâşâ'dan tahsîl-i ulûm edip, ba'dehü Ali Kuşçu Diyâr-ı Acem'den Rûm'a geldiğinde sâhib-i terceme müşârün ileyh Sinân Pâşâ'nın işâretiyle ulemâ-i müşârün ileyhten ulûm-i riyâzîye ve heyet vesâireyi tahsîl ve ba'dehü Sinân Pâşâ'ya ta'lîm etmiş idi. Vezîr-i müşârün ileyhin delâletiyle Ebu'l-feth Sultân Mehmed Hân'ın hizmetine nâil olup, hâfız-ı kütüp olmuş ve bu sâyede birçok kütüb-i nâdire mutalaâsına destres olmuş idi. Sinân Pâşâ gazap-ı pâdişâhîye uğrayıp, Seferihisar'a nefy olundukta, sâhib-i terceme dahî birlikte gidip, ba'dehü cennetmekân Sultân Bâyezîd Hân zamânında bazı medâris müderrisliğine nasb olunmuştu. Kendisi lâubâlî meşrep Hatipzâde'nin seyyîd-i şerîfin hâşiye-i tecrîdine yazdığı hâşiyeyi tezyîfe kalkışmış olduğundan bunun sa'y u teşvîkiyle, birtakım ashâb-ı a'râzın kâzibesi üzerine, ilhâdına hükm olunarak, demi ibâha edilip, kendisi ahz u tevkîf ve 900 târîhinde i'dâm olunmuştur. " Velekad mittü şehîden" ta'bîri târîh-i katlidir. Birçok havâşı resâl-i ilmiyesi ve ulûm u fünûnun ta'dât ve taksîmine dâir mu'teber bir kitâbıyla bazı eş'ârı vardır. [169]

2.98. Mâhî

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniyye'den olup, Çankırılıdır. Kasaba-i mezkûrede tedrîsle meşgûl bulunmuş ve 1210'da vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Öldüğümden sonra bir devlet bilirdim Mâhiyâ
Yâr eşiği taşını dikse alâmet başıma"[170]

---

[167] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4060
[168] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3990
[169] Ş.Sâmî, a.g.e., s.3992-3993
[170] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4142

2.99. Mâhir Bey (Nu'mân)

Müteahhirîn-i şu'arâ ve ricâl-i Osmâniyye'den olup, Eğribozludur. 1238'de Dersaâdet'e gelerek, mensûb olduğu tarîk-i ilmiyi tebdîl ile hocalık rütbesiyle Mektûbi-i Sadârete dâhil olmuş ve ba'dehü Mühimme Odasına ve Hâriciye Kitâbeti'ne nakl olunarak, 1252'de Takvîm-i Vakâyi' nazâretine ta'yîn olunmuş ve 1255'te Âmedi-i Dîvân-ı Hümâyûn, 56'da rütbe-i ûlâ ile Evkâf-ı Hümâyûn nâzırı olmuş ve ba'dehü ma'zûlen hânesinde ikâmet etmekte iken, 1259 târîhinde vefât etmiştir. Mütrettep dîvân-ı eş'ârı olup, şu makta' cümle-i eş'ârındandır:

"Ben de aldandım siyeh-reng-i füsûn-i gamzene
Mâhir'e ser rişte-i sihr ü beyândır perçemin"[171]

2.100. Mahremî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, Galatalıdır. İptida tarîk-i tedrîste bulunup, ba'dehü mahkeme kâtipliğine sülûk etmiş ve Selânikten avdetinde bir korsan gemisi tarafından evlâd u iyâliyle esîr düşüp, fidye-i necât tedârikçün, evlâdını bi'-terhîn İstanbul'a vürûdla ashâb-ı mürüvvet ve ahbâbının muâvenetiyle meblâğ-ı matlûbu tedârik etmiş ise de esnâ-yı avdetinde irtihâl etmiş ve evlâd u iyâli bazı erbâb-ı hamiyet tarafından kurtarılmış idi. Şu matla' cümle-i eş'ârındandır:

"Seyr içün Rûşen-i cemâlin her habâbı dîdedir
Âb-ı zincîrin sürer aşkına bir şurîdedir"[172]

2.101. Mahmûd Nedîm Pâşâ

Devr-i sultân Abdülaziz Hânî'de iki defa mesned-i sadârete geçmiş vüzerâdan olup, Bağdâd vâlîsi Esbâk Necip Pâşâ'nın oğludur. Tahsîl-i ilim ettikten sonra, Mektûbi-i Sadâret kalemine devâmla, Sa'îd Pâşânın birinci seraskerliğinde dîvân efendisi, ba'dehü sadrazam muâvini bulunmuş ve muahharen kitâbet ve inşâdaki kuvveti sebebiyle âmedî odasına me'mûr olup, 1263'te uhdesine rütbe-i ûlâ tevcîh ile sadâret mektupçusu, 1265'te bilvekâle ve 66'da asâleten âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn ve ba'dehü beylikçi-i Dîvân-ı Hümâyûn olmuştu. 1270'te rütbe-i bâlâ ile sadâret ve birkaç mâh sonra hariciye müsteşârı olmuş ve ba'dehü me'mûriyet-i mahsûsa ile Varna'ya azîmet etmişti. Diğer bazı menâsıb-i mühimmede dahî bulunarak, rütbe-i vezârete nâil

[171] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4142
[172] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4175

olduktan sonra, Trablusgarp vilâyetine nasb olunup, birkaç sene orasını hüsn-i idâreye muvaffak olmuş ve devr-i sultân Abdülaziz Hânî'de Dersaâdet'e vürûdla, 1283'te Bahriye Nazâretine ta'yîn buyurularak, dört seneye karîb müddet tersâneyi hüsn-i idâre ile birçok ıslahat icrâsına muvaffak olmuş ve 1288'de, Ali Pâşâ'nın vefâtı üzerine, mesned-i celîl sadâret-i uzemâya nasb olunarak, 11 ay bu makâm-ı âlide bulunmuş ve bazı tenkihât icrâ eylemişti. 1289'da bilâinfisâl bir müddet Çeşme'de ikâmet ettikten sonra, 1292'de sânîyen sadrazam olup, bu defa dahî 8 aya karîb müddet Mesned-i Sadârette kaldıktan sonra, 1293'te bilâinfisâl yine Çeşme'ye çekilmiş ve pâdişâh-ı zamân Sultân Abdülhâmid Hân-ı Sânî efendimiz hazretleri devrinde Dâhiliye Nâzırı olup, 1299 târîhinde irtihâl etmiş ve Cağaloğlu'nda türbe-i mahsûsasına defn olunmuştur. Tabîat-ı şi'iriyyesi dahî olup, şu beyti meşhûrdur:

"Tefekkür etmeli de bu cihâna bir gelişi
Gidermeli kederi bakmalı safâya kişi"[173]

2.102. Mahvî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından iki zâtın mahlası olup, biri İstanbullu ve diğeri Kastamonuludur. - Müteahhirîn-i şu'arâdan dahî iki kişinin mahlası olup, biri (Hayrabolu) ludur. Ve 1150'de vefât etmiştir. Dîvânçesi vardır. Diğeri an asl Tebrizli olup, 1263'te Derdsaâdet'e vürûdla, hatt-ı ta'lîkteki mahâreti kuvvetiyle istinsâh-ı kütüble geçinirdi. Şu matla' onundur:

"Dilâ var mahfî genc ol kavsını vîrâne sansınlar
Meseldir bu ki derler âkıl ol dîvâne sansınlar"[174]

2.103. Mâlikî (Abdülmâlik)

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, tarîk-i kazâya sâlik idi. Şu beyit onundur:

"Reh-i aşkında câna çeşmelerde çeşm-i hûnpeşim
Ana dest-i belâ yapmış kemerlerdir iki pâşım"[175]

[173] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4230
[174] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4231
[175] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4124

2.104. Ma'nevî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından ve müntesibîn-i tarîkat-ı Mevlevîye'den olup, Selâniklidir. Şu beyit onundur:

"Devreder Kâbe-i kûyunda senin leyl ü nehâr
Rakseder şems külâhıyla kamer-i Mevlevîdir"[176]

2.105. Mânî (Şeyh Muhammaed b. Çâlîk Ali)

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, tarîk-i tedrîse sâlik idi. Şu beyit onundur:

"Ey musavvir o bütün sanma benânın yazdın
Deşti engüştünü tahrîr ederken kalemin" [177]

2.106. Ma'sûm (Molla Mehmed -)

Onuncu karn-ı hicrî meşâhîr-i şu'arâsından olup, Horasanlı olduğu hâlde, diyâr-ı Rûm'a hicretle tarîk-i kazâya sülûk ederek, Rûmeli'nde bazı mollalıklarda bulunmuştu. Fârisî ve Türkî güzel eş'ârı vardır. Şu beyit eş'ârı Türkîyesindendir:

"Nice bir devlet-i vaslından olasın mahrûm
Ol mihek yoluna ver hâsılını ey Ma'sûm"[178]

2.107. Meâlî

Onuncu karn-ı hicrî şu'arâsından ve kuzâttan olup, köse ve lâubâlî bir adam imiş. 942'de Gelibolu'da vefât etmiştir. Şu bir iki beyit onundur:

"Kâkülün şol cime benzer kim cinân üstündedir
Gamzeler ol sine benzer kim sinân üstündedir
Eşk-i hûn-înimle her dem çeşm-i giryânım benim
Şol habâba benzer ey dilber ki kan üstündedir"[179]

2.109. Mecdî (Manavzâde Mustafâ - Efendi)

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniyye'den ve müderrisînden olup, Bursalıdır. 1077'de dünyâya gelmiş, 1151'de vefât etmiştir. Şu makta' onundur:

---

[176] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4334
[177] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4137
[178] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4328
[179] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4125

"Makâm-ı avn-i haktan dem urur nâzik edâdır ney
Tehî dil sanma zâhid tâ ezelden pür havâdır ney"[180]

2.108. Mecdî (Mehmed)

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, ibtidâ tarîk-i tedrîse dâhil ve ba'dehü silk-i kuzâta sâlik olmuştu. 999'da vefât etmiştir. "Şem'iye" ünvânıyla bir risâlesi ve bazı eş'ârı vardır. Şu beyit onundur:

"Vermişiz sabr ü karârı âşık-ı dermândeyiz
Gönlümüz kalmıştır ancak ana hatır-ı mândeyiz"[181]

2.110. Medhî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından ve zümre-i kuzâttan olup, Ebussuûd Efendi'nin dersine müdâvemet etmiş ve Kûfe ve Kütahya kadısı bulunmuş idi. Şu beyit onundur:

"Na'lecin nakşın görüp ey mihr-i âlem hâkte
Şevkten bir na'l kesti mâh-ı nev eflâkte"[182]

2.111. Medîhî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, Sirozludur ve tûl-i müddet orada kadı bulunmuştur. Şu beyit onundur:

"Ân-ı hüsnünde olan hâleti gördükte gözüm
Mübtelâ-yı derd ü belâya beni ol ân etti"[183]

2.112. Mehmed Emîn

Onuncu karn-ı hicrî şu'arâsından olup, an asl İran'da Kazvin muzâfâtından Ebher kasbasından iken, bu tarafa hicret ederek hüsn-i kabûle mazhâr olmuş ve Fârisî ve Türkî bir hayli eş'âr bırakmıştır. Şu beyit eş'ârı ı Türkîyesindendir:

"Cefâ vü cevrini bildim ki yârin imtihânıdır
Dil ü câna anın her biri bir lütf-i nihânıdır"[184]

---

[180] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4168
[181] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4168
[182] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4238
[183] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4244
[184] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4187

2.113. Mekâlî

Onuncu karn-ı hicrî şu'arâsından iki zâtın mahlası olup, **birincisi** Alâşehirlidir ve silk-i kazâya sâlik olup, 992 târîhinde vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Bu çerh-i pîre-zen ey dil değildir mâye-i devlet
Kişinin başı sağ olmak yeter sermâye-i devlet"

- İkincisi galiba yine Alaşehirli olup, şu beyit onundur:

"Kim ki sen nokta dehâna bula bir zerrece ayb
Dilerim yok ede sultân-ı sırr-ı perde-i gayb"[185]

2.114. Melîhî

Ebu'l-feth Sultân Mehmed Hân-ı Sânî devri şu'arâsından olup, Tokatlıdır. Şu beyit onundur:

"Mücmer görüben sûz-i derûnum oda yandı
Şem' ağladığım gördü başı kana boyandı"[186]

2.115. Mengli Girây-ı Evvel

Kırım hânlarından olup, en evvel taht-ı tâbi'iyyet-i Osamâniye'ye giren bu zâttır. Hacı Giray Hân'ın oğlu olup, pederinin vefâtında, 871 târîhinde üç ay kadar mesned-i hânîde bulunduktan sonra, ammizâdelerinden Nûr Devlet Hân ve ba'dehü Yaygeldi Hân ile ettiği muhârebelerde mağlûb olmakla, Menkûp Kalesinde Cenevizlere ilticâ etmiş ve ba'dehü taraftarlarının tekessür ve da'veti üzerine, Kırım'a avdetle, merkûm Yay Geldi Hân'ı mağlûb ederek bittekrâr mesned-i hânîye geçmiş ise de, Kazan Hânı Seyyid Ahmed Hân vesâir akrabasının tecâvüzâtından emîn olmak için, Ebu'l-feth Sultân Mehmed Hân-ı Sânî dergâhına mürâcaatla, Kefe ve Taman ve Menkûb kalelerinin ahzine teşebbüs olduğu hâlde, muâvenet edeceğini va'd ederek, matlâbu es'âf ve tuğ ve ilim vesâir teşrîfâta taltîf olunmuş ve kale-i mezkûrenin fethinde hidemâtı görülmekle, hakkındaki iltifât ve tevcîh id'âf edilmiş ve Sultân Bâyezîd Hân zamânında dahî Kili ve Akkirman'ın fethinde kırk elli bin askerle yardım etmekle, yeniden iltifâta nâil olmuş ve (Turla) yani (Dinyeper) sevâhilinde feth olunan bir hayli arazi kendisine ihsân olunmuş idi. 47 sene hükûmet sürdükten sonra, 919'da 71 yaşında vefât etmiştir. Âkıl ve âdil ve

[185] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4361
[186] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4408

şeci' bir zât olup, Kırım'da birçok cevâmi' ve medâris vesâir hayrâtı vardır. Tabîat-ı şi'iriyyesi dahî olup, şu beyit cümle-i eş'ârındandır:

"Firâkından menem hâlim sorar bulsan eğer cânâ
Gönülde tâ vü gözde âb ü dilde âh olur peydâ"[187]

2.116. Mengli Girây-ı Sânî

Hacı Selîmgiray'ın evlâdından olup, 1093'te pederinin menfî bulunduğu Rodos Cezîresi'nde doğmuş ve pederinin hânlığı zamânında bazı seraskerliklerde ve birâderlerinin hânlığında Kalğaylık mansıbında bulunduktan sonra, 1137'de, Kırım'daki şûrişi teskîn etmek şartıyla hânlık mesnedine nasb olunmuş ve gördüğü hüsn-i hizmet üzerine, Dersaâdet'e celple, envâ-i nevâzişlerle taltîf edilmiş idi. Sultân Mehmed Hân-ı Evvelin cülûsunu müteâkip 1143 târîhinde azl ve Rodos Cezîresine nefy olunarak, 1150'de sânîyen Kırım hânı olmuş ve ba'dehü Rusyalılar Kırım'ın bazı taraflarına müstevlî olmakla, liecli'l-müzâkere Dersaâdet'e da'vet olunarak, Kırım'a ba'de'l-avde, 1152'de vefât etmiştir. Kırım'da ve Bucak'ta cevâmi' ve medâris vesâir hayrât ve İstanbul'da Tophânede bir Gülşenî tekkesi binâ ettirmişti. Tabîat-ı şi'iriyyesi dahî olup, şu matla' onundur:

"Üftâde-i dâm-ı ser-zincîr-i cefâyız
Bir zülf-i siyehkâra kul olmağa sezâyız"[188]

2.117. Merdümî

Onuncu kan-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından dahî iki kişinin mahlasıdır:

- Birincisi İstanbullu olup, Budin defterdârı Ali Çelebi'nin oğludur. Şu beyit onundur:

"Başa çıkmaz kâr-ı aşk geçmeyince baştan
Geçmeyenler baştan âşık mıdır çak baştan"

- İkincisi siyâhî zümresinden olup, hüsn-i hatta mâlik idi. Şu beyit onundur:

"Titreten cismimi gün ruhları tâbî tebidir
Kara günler getiren başıma zülfi şebidir"[189]

---

[187] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4452- 4453
[188] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4453
[189] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4258

2.118. Mestî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından Edirneli bir zât olup, genç yaşında vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Mey-i elest sunuldu elime rûz-i ezel
İçeliden ol meyi mestim dahî humârım yok"[190]

2.119. Mesîhî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, Piriştinelidir. Vezir Ali Pâşâ'nın kâtib-i dîvânı olup, bunun vefâtından sonra cüzi bir tımârla kanâat eylemiş ve 918'de vefât etmiştir. Hüsn-i hattı da var idi. Şu beyit onundur:

"Mahbûbdurur dehre veren sûret ü zînet
Bütlerle bulur niteki deyrin içi sûret"[191]

2.120. Meşâmî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, Sadrazam Rüstem Pâşâ'nın kethüdalarından Mustafâ Kethüda'nın oğlu idi. Konya'da neş'et etmiştir. Şu beyit cümle-i eş'ârındandır:

"Sînede hâlî değil hicrân hicrân üstüne
Tekyede eksik değil mihmân mihmân üstüne" [192]

2.121. Meşhûrî

Müteahhirîn-i şu'arâdan olup, Selâniklidir. Bir müddet bazı kitâbetlerde dolaştıktan sonra, bir çiftlik tedârik ve müderrislik rüûsunu istihsâl edip, şehr-i mezkûrda Fârisî tedrîsiyle meşgûl olurdu. Şu iki beyit bir na't-ı şerîfindendir.

"Öyle sultân-ı rüsül kim zât-ı pâk-i emcedi
Kâinatın bâis-i mevzû'u çâr erkânıdır
Ondan istimdâd eden zannetme ancak mücrimân
Asfiyâ vü etkıyâ yekser meded-cûyânıdır"[193]

---

[190] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4276
[191] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4286
[192] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4287
[193] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4291

2.122. Meşrebî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından olup, İstanbulludur. Sultân Selîm Hân-ı Sânînin şehzâdeliklerinde Manisa’da hizmetlerinde bulunmuştur. Şu kıt‘a onundur:

“Firâkınla zaîf ü nâtüvân ü derd-nâkim ben
Gamından şerha şerha pâre pâre çâk çâkim ben
Kimi öldürse ihyâ eyler ol Îsâ nefes ammâ
Bu ben ölümlüsün katleylemez ana helâkim ben”[194]

2.123. Meylî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından altı zâtın mahlasıdır:

- Birincisi Halep kadısı iken orada vefât etmiş ve hüsn-i hatta ve lisân-ı Fârisîye çok merâkı olmakla, meşâhîr-i hattâtînin birçok rik’alarını cem’, bazı eş‘âr-ı Fârisîyeyi terk etmiştir. Şu beyit o cümledendir:

“Terâ ey nûş-i leb kâm-i dil ü cân mîtüvân goften
Bîcân-ı bahşi leb ra âb-ı hayvân mîtüvân goften”

- İkincisi (Zekeriya Efendi) İstanbul kadısı ve kazaskeri olup, bazı kütüb-i ilmiyeye şerh ve hâşiyeleri ve elsine-i selâsede eş‘ârı vardır.

- Üçüncüsü (Lütfü Beyzâde Mustafâ Efendi) zümre-i kuzâttan idi.

- Dördüncüsü imâret kâtiblerinden idi.

- Beşincisi Mihâliçli olup, işrete inhimâkle sû-i şöhret bulmuştu.

- Altıncısı Bursalı olup bezzâzlık san‘atıyla meşgûl idi. Şu beyit onundur:

“Ağladığım bu ki her dem benim ol serv-i sehî
Reh-i aşkında gözüm yaşını ırmağ ister”[195]

2.124. Mîrî

Onuncu karn-ı hicrî şu‘arâsından iki zâtın mahlasıdır:

- Birincisi Ispartalı olup, 967’de Beçin’de kadı iken vefât etmiştir. Kınâlızâde Hasan Çelebi’nin ceddi olup, neslinden bir hayli ulemâ ve üdebâ yetiştirmiştir. Müretteb dîvânı vardır.

---

[194] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4289
[195] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4524

- İkincisi Diyâr-ı Acem'den Memleket-i Rûm'a gelmiş sâdâttan bir zâtın oğlu olup, Bursa'da dünyâya gelmiştir. Nâmı Yahya olup, (Keçi Mîr) lakabıyla ve bundan galat olarak beyne'l-avâm (Keşmîrîzâde) denmekle meşhûr idi. Sahn müderrisi iken, 995'te nâkîbü'l-eşraf olmuştu. İlim ve fazlıyla berâber binicilikte ve avcılıkta dahî mahâreti var idi. Muhammed Assâr'ın "Mihr ü Müşteri" ünvânıyla manzûmesini nazmen Türkçe'ye tercüme etmiştir. Şu bir iki beyit o tercümedendir:

"Döşemişdi yola sular mermer
Geçemezdi dayatmadan sarsar
Titrer idi cibâl ü her masrak
Çarh-ı sincâbî giymişti vaşak"[196]

2.125. Misâlî (Hasan)

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, Edirnelidir. İbtidâ-i san'atla meşgûl iken, ba'dehü edebiyâta meylederek, şi'ir ve inşâda yed-i tûlâ kazanmıştır. Şu beyit onundur:

"Koyup kûyunda gönlüm râh-i gurbet ihtiyâr ettim
Gönül kalsın begim yol kalmasın derler meseldir bu"[197]

2.126. Muammâyî

Onuncu karn-ı hicrî şu'arâsından olup, an asl Tireli olduğu hâlde, Selânikte neş'et etmiştir. Muammâ söylemekte mahâreti olup, cennetmekân Yavuz Sultân Selîm Hân Hazretlerine muammâlarını takdîm ile üç yüz altın câizeye nâil olmuştu. Şu kıt'a onundur:

"Su dökmeden gayrı nettim bilsem ol cânânıma
Ki eylemez bir dem nazar bu dîde-i giryânıma
Taşlar rahmeyledi rahmeylemez ol seng-dil
Âh-ı âteşpârem içre şu'le-i sûzânıma"[198]

[196] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4512
[197] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4153
[198] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4329-4330

2.127. Muhammed

Kınâlızâde tezkiresinde onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından bu isimde ve isimleriyle mütehallis iki kişi zikrediyor:

- Birincisi tumturaklı medâyihle ayyuka çıkan ve Bursa’da, iki sahife imlâ eden tumturaklı ta‘bîrâttan ancak kibârdan bir zâtın mahdûmu olduğu istişmâm olunup, kimin nesi olduğu anlaşılmak mümkün değildir. Her halde şu makta‘ onundur:

“Aşktan hâli değildir ey Muhammed gönlümüz
Bir aceb vadîdeyiz kim olmazız hiç yârsız”

- İkincisi Dilbentzâdelerden olup, İçel, Yenişehir, Selânik vesâire kazalarında bulunduktan sonra defterdâr olmuştu. Pek çok letâif ve nevâdir hıfzında idi. Şu beyit onundur:

“Kor eşiğin hakine her gün seri mihr felek
Der ki âline eyler arş-ı âlâ serfürû”[199]

2.128. Muharrem Dede

Osmanlı şu‘arâsından ve tarîk-i Mevlevî dedegânından olup, an asl Edirneli olduğu hâlde, bir müddet devr-i memâlikten sonra, İzmir’de karâr bulmuştu. Şu beyit cümle-i eş‘ârındandır:

“Mescid-i aşkta kandîl tecelli-i zamân
Şu’le-yâb olmada şevk-âver etvârımdan”[200]

2.129. Muhlisî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından olup, Kânûnî Sultân Süleymân Hân-ı şehzâdelerinden Sultân Bâyezîd-ı Şehîd’in hocalarından Ca‘fer Efendi’nin oğludur. Şu beyit onundur:

“Ölürin ayrılmazin severin cânımsın
Ey tabîb-i dil ü cân derdime dermânımsın”[201]

---

[199] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4185
[200] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4175
[201] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4237

2.130. Muhlis Pâşâ (Sirozlu Yûsuf -)

Sultân Mahmûd Hân-ı Sânî ve Abdülmecîd Hân devri vüzerâsındn ve şu'arâdan olup, Siroz a'yânı İsmâîl Bey'in oğlu idi. 1233 târîhinde me'mûren Yanya cihetinde iken, rütbe-i vezâretle Eğriboz muhâfızlığına ve ba'dehü Sâruhân, 1238'de Halep eyâletine nasb olunmuş ve bir aralık Kütahya'ya nefy olunduktan sonra, Menteşe ve Karahisâr sâhib-i sancaklarına, 1251'de Belgrâd muhâfızlığına, 1256'da sânîyen Sâruhân ve müteâkiben Rûmeli eyâletine nasb olunmuş ve 1258'de bi'l-infisâl Siroz'a azîmetle; 1259'da orada vefât etmiştir. Şu matla' onundur:

"Hesâb-ı aşkı kim anlar kiminle söyleşeyim
Kitâb-ı aşkı kim anlar kiminle söyleşeyim" [202]

2.131. Muhtarî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından ve sâdâttan olup, Emir Hâşim'in oğlu ve yine şu'arâdan Emirî'nin birâderidir. Şu beyit cümle-i eş'ârındandır:

"Zülfün nesîm açıp ede mi haddin aşikâr
Ol günü gösterir mi aceb bana rûzigâr"[203]

2.132. Muhyî Çelebi

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, Niğdelidir. Ebussuûd Efendi'nin halka-i tedrîsine ve ba'dehü zümre-i kuzâta dâhil olmuştu. Şu beyit onundur:

"Senden yanıp yakılmağa cânâ meleklere
Tuttu duhân-ı âteş-i âhım feleklere"[204]

2.133. Muhyiddîn Efendi (Fenârîzâde)

Kânûnî Sultân Süleymân Hân devrinde meşîhat-ı İslâmiye makâm-ı vâlâsına geçen ulemâdan olup, meşhûr Şemseddîn Fenarî'nin ahfâdından ve Rûmeli südûrundan Mehmed Şâh Efendi'nin oğludur. Pederinden ve ba'dehü Hatipzâde ve Efdalzâde gibi meşâhîr-i muâsırîninden tahsîl-i ulûm ile birkaç medresede müderrislik ettikten sonra, 925'te Edirne ve ba'dehü İstanbul kadısı, 929'da Anadolu kazaskeri olmuş ve müteâkiben Rûmeli kazaskerliği dahî uhdesine tefvîz olunmakla, on beş sene sadreyn

[202] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4237
[203] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4235
[204] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4234

vazâifini îfâ ettikten sonra, 944'te infisâl ve tekâüd ederek, o esnâda hacc-ı şerîfe azîmet ve bir sene mücâveret ve Harem-ı Şerîf-i Nebevî'yi ziyâret ettikten sonra, avdetinde 948 târîhinde şeyhülislâm olup, üç sene ile bir ay ümûr-u fetevâyı idâre ettikten sonra, 952'de istifâ edip, kûşe-i tekâüde çekilmiş ve 954'te vefât edip, Ebâ Eyyûb Ensarî (r.a.) civârına defn olunmuştur. Âlim ve edîb ve şâ'ir bir zât olup, verâ ve takvâ ile ve helâli harâmdan tefrîkteki dikkatiyle ve her şeyi defaâtle yıkamadıkça kullanmamak merâkıyla ve bir de kesret-i ekl ve şerbüyle meşhûrdur. Mücâvereti zamânında tefsîr-i şerîf dersiyle meşgûl olup, vefâtına dek bir tefsîr-i şerîf tertîbe çalışmış ise de, ikmâline muvaffak olamamıştır. Kütüb-i tedrîsiyeden bazı havâşî ve ta'lîkâtı vardır. Şu kıt'a cümle-i eş'ârındandır:

"Ögerler gerçi ki sabr-ı cemîli
Veli sabrın dahî erzânı hoştur
Dil-i Muhyî'den eksik olmasın dert
Misâfir hânenin mihmânı hoştur"[205]

2.134. Mu'îdî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından iki zâtın mahlasıdır:

- Birincisi Kalkandelenli olup, pederi Sultân Bâyezîd Hân devr-i müderrislerinden Mu'îdzâde idi. Sâhib-i tercemenin eş'ârı çok olup, hamsesi dahî vardır. Şu matla' mugannîler tarfından bestelenip şöhret bulmuş gazelindendir:

"Tâli'im nahs olduğu çerh-i sitemkerden midir?
Başıma bunca belâ dilden mi dilberden midir?"

- İkincisi Maraşlı olup, ecdâdı zü'l-Kâdiriye ümerâsı südûrundan idi. Kendisi müderrisînden olup, 994'te vefât etmiştir. Şu matla' onundur:

"Nûş eden dil-teşne câna cür'a-i l'al-i terin
Adın anmaz bir dahî âlemde âb-ı kevserin"[206]

2.135. Mu'înî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından iki zâtın mahlasıdır:

- Birincisi tarîk-i tedrîse dâhil olduktan sonra, dîvân-ı sultânı küttâbı silkine sâlik olmuştu. Şu beyit onundur:

---

[205] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4232- 4233
[206] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4335

"Devât âsâ benim la'lin gamıyla bağrı hûn olmuş
Kalem-i mânend hayret yazısında ser-nigûn olmuş"

- İkincisi İstanbullu olup, zümre-i kuzâttan idi. Şu beyit onundur:

"Sırât ile bizi korkutma vâ'iz lütf-ı Hakk çoktur
Geçenlerden işittik biz ki anda korkuluk yoktur"[207]

2.136. Murâd Efendi (Şeyhü'l-Hacc -)

Meşâyih-i Nakşibendiyeden olup, 1203'te Dersaâdet'te doğmuş ve ulûm-i zâhire ve batiniyeyi ve ale'l-husûs edebiyât-ı Fârisîyeyi ba'de't-tahsîl, pederi yerine Çarşamba Pâzârı kurbunda vaki Murâd Monlâ dergâhında post nişîn olmuş, idi. 1264'te füceten vefât etmiştir. Tekkesi civârında bir Darü'l-Mesnevî küşâd edip, Celâlettin Rûmî Hazretleri'nin bu eser-i manevîsini tedrîsle meşgûl oluyordu. Mesnevî-i şerîfe "Hulâsatü'ş-Şürûh" ünvânıyla bir şerh yazdığı gibi Pendnâme-i Attâr'ı dahî "Mâ-hazar" ünvânıyla şerh etmiş ve Tuhfe-i Şâhidîye dahî bir şerh ile bir Kavâid-i Fârisîye yazmıştır. Türkçe dîvân-ı eş'ârı dahî vardır. Şu makta' bir münâcâtındandır:

"Murâd-ı derd-mendin cümle-i ahvâli ma'lûmun
Anı takrîr ü tahrîre ne hâcet yâ Resûlallâh"[208]

2.137. Murâdî

Sultân Murâd Hân-ı Sâlisin eş'ârında kullandıkları mahlas olup, pâdişâh-ı müşârün ileyhin müretteb dîvânı Ayasofya Kütüphânesinde vesâir kütüphânelerde mevcûddur.[209]

2.138. Murâdî (Şeyh - Efendi)

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniyye'den ve meşâyihten olup, 1215 târîhinde Dersaâdet'te dünyâya gelmiş ve Sumako'da Şeyh Abdurrahman Efendi'den ahz-ı inâbetle, Dersaâdet'e avdet etmişti. Hazarfen bir zât olup ayna üzerine güzel hatlar dahî yazmada mahâreti var idi. Şu beyit bir müstezâtındandır:

"Ol bezm ez lezzetidir bezm-i cihânda
Şimdiki zamânda

---

[207] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4336
[208] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4248- 4249
[209] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4255

Halk birbirine ettiği sevdâ-yı muhabbet
Eskidir o ülfet"[210]

2.139. Muslihuddîn Kâmilî

Onuncu karn-ı hicrî meşâhîr-i ulemâ ve şu'arâsından olup, medâris-i semâniyeden birinde müderris idi. Ebussuûd Efendi'nin dersine dahî mülâzemet etmişti. Fârisî tekellüme iktidârı ve nesih ve ta'lîk hatlarında mahâreti var idi. Şu matla' onundur:

"Demâdem dür-feşân olduğu bu dür- çeşm-i giryânın
Gubâr-ı kebkeb-i kefşinden ayrı düştü cânânın"[211]

2.140. Mustafâ Çelebi

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı ulemâ ve şu'arâsından olup, "Ahlâku's- Saltana" ünvânıyla bir kitâbı, "Selciye" ünvânıyla bir manzûmesi ve bazı kasâid vesâir eş'ârı vardır. Şu beyit onundur:

"Ser-kûyunda olursa nola eşkim sâil
Su gibi ol boyu serv-i alçağa oldu mâil"[212]

2.141. Müdâmî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından ve zümre-i sipâhiyândan olup, evâhir-i hâlinde İstanbul'da beytülmâl emîni olmuştu. Şu beyit onundur:

"Kûh-ı gam çeşmesidir çeşm-i güherpâş değil
Satr-ı târîhidir üstünde anın kâş değil"[213]

2.142. Müfîd Efendi

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniye'den iki zât olup, ikisi de Tarîkat-ı Nakşibendiye meşâyihindendir. **Birincisi (Şeyh Abdülkerim)** Bursalı olup, hac tarîkinde vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Bûs-i la'lin verdi cânâ şîve-i diğer bana
Şimdi reng-i beyhûdedir gerdiş-i sâgar bana"

[210] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4255
[211] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4312
[212] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4309
[213] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4237

- İkincisi (Şeyh İsmail -) İstanbullu olup, 1217'de vefât etmiştir. Şu kıt'a onundur:

"Bak sâate bir dakika fevt eylemeyip
Oyunsanmada rakkâs-ı derûnun her gâh
Miftâh-ı inâbetle kur işlet sen de
Dil sâatini bîsavt Allâh Allâh"[214]

2.143. Münîb

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniyye'den iki kişi olup, **birincisi (İbrâhim- Efendi)** Reîsü'l-küttâb Recâi Efendi'nin oğludur. Mektûbi-i Sadr Âlî odasına müdâvemetle rütbe-i hâcegâniye nâil olduktan sonra, henüz 30 yaşında yokken, 1220'de vefât etmiştir. Şu beyit cümle-i eş'ârındandır:

"Akar bir kanlı sudur hecr-i yâr ile gözüm yaşı
Kızıl ırmağdır gûyâ ciğer dâğında deryâsı"

- İkincisi (Hoca - Efendi) olup, 1182'de Dersaâdet'e vüsûl ile, tarîk-i tedrîse ve silk-i kazâya dâhil olmuş ve 1222'de Anadolu Kazaskeri olduktan sonra, 1238'de menfî bulunduğu Aydın Güzelhisarı'nda vefât etmiştir. "Siyer-i Kebîr"i Türkçe'ye tercüme ve "Devhetü'l- Meşâyih"e bir zeyl tahrîr etmiştir. Ekser eş'ârı târîh kabilinden olup, nakle şâyânına destres olamadık.[215]

2.144. Müslimî

Kânûnî Sultân Süleymân Hân devri şu'arâsından ve zümre-i kuzâttan olup, Ispartalıdır ve orada kadı iken, 994 târîhinde vefât etmiştir. Türkî ve Fârisî eş'ârı vardır. Şu beyit o cümledendir:

"Gamzen okuna pâdişehim dil siper olsun
Tek bir kuluna bir göz ucuyla nazar olsun"[216]

2.145. Müştâk (Şeyh Mustafâ Efendi)

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniyye'den ve meşâyih-i Kâdiriyeden olup, Bitlisli olduğu hâlde, Dersaâdet'e vürûdla, Eyüp'te Selâmi Efendi Hânkâhında post nişîn olmuş

[214] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4360
[215] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4458
[216] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4282

ve 1247'de memleketi cânibine giderek, orada irtihâl etmiştir. Müretteb dîvânı vardı. Şu makta' onundur:

"Öyle müştâkım ki müştâk-ı Hüdâ derler bana
Bende-i nâçizim ammâ şehriyârım dildara"[217]

2.146. Müttakî (Mehmed)

Osmanlı şu'arâsından olup, Arapzâde Kudsî'nin oğludur. 992 târîhinde vefât etmiştir. Şu beyit eş'ârındandır:

"Beni Mecnûn-misâl ettin bu istiğnâ nedir senden
Vefâ vü mihr uman şimdengirû dîvânedir senden"[218]

2.147. Nâbî (Yusuf)

E'âzım-i şurâ-i Osmâniyye'den olup, Urfalıdır. Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' devrinde İstanbul'a gelip, mesâhib-i şehriyârî Mustafâ Pâşâ'nın dîvân kâtibi olmuştu. Müşârün ileyh tarafından cânib-i Hicaz'a i'zâm olunarak, müreffehen îfâ-yı hacdan sonra Halep'e çekilmiş idi. Baltacı Mehmed Pâşâ Halep vâlîsi iken, kendisine ziyâdesiyle müteveccih olup, sânîyen makâm-ı sadârete nasbla, İstanbul'a geldiğinde, berâberinde getirip, baş muhâsebeci nasb etmiş idi. 1124'te vefât etmiştir. Hâlet-i nez'ide iken "Nâbî bihuzur âmed" cümle-i târîhiyesini söylediği mervîdir. eş'ârı metîn ve selîs olup, durûb-u emsâl hükmüne geçmiş birçok mısrâ'ları vardır. Müretteb dîvân-ı eş'ârı, "Tuhfe-i Dilkeş-i Nâbî", "Hayriye", "Hayrâbâd", "Gazanâme" ünvânlarıyla manzûmeleri ve "Tuhfetü'l- Harâmeyn" ünvânıyla bir kitâbı ve "Siyer-i Veysi"ye zeyli vardır. Şu beyit cümle-i eş'ârındandır:

"Münşeât-ı dehrde her lafız bir ma'nâyadır
Biz de bu inşâ-yı kevnin tâze bir mazmûnuyuz"[219]

2.148. Nâbî Çelebi

Şu'arâdan olup Tekfûr Dağlıdır. Orada kahvecilikle meşgûl iken, 1145'te vefât etmiştişir. Şu beyit onundur:

---

[217] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4288
[218] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4149
[219] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4534

"Nedîm-i vasl iken bîgâne-i bîrağbet oldum ben
Ba'îd oldum nazardan mübtelâ-yı firkat oldum ben"[220]

2.149. Nâcî (Muallim - Efendi)

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniyye'den olup, Rûmelili olduğu hâlde, ibtidâ talebe-i ulûmdan bulunmuş ve Varna'da bir hayli vakit medresenişîn olduktan sonra, muhârebe-i âhireyi müteâkip Dersaâdet'e muvâsalatla, bir ism-i müsteârla âlem-i matbuâtta ısbât-ı vücûd ederek, hüsn-i ifâde ve selâset-i ibâresiyle enzâr-ı dikkati celbetmişti. ba'dehü Mekteb-i Sultânî ve diğer bazı mekâtipte edebiyât muallimliği edip, bu münâsebetle "Muallim Nâcî" denmekle şöhret bulmuştu. "Tercümân-ı Hakîkat" gazetesine dahî bir hayli vakit muharrirlik edip, bu gazetede bir edebiyât kısmı açarak, neşr için heveskârân-ı şi'ir tarafından gönderilien eş'ârı takdîm ederdi. O sırada asrımızın e'âzım-i muharrirîninden Ahmed Mithat Efendi Hazretlerine damat olmuş ve ancak kendisi edebiyâtta tarîk-i kudemâya peyrev olup, usûl-i cedîdeye tâbi' olmamıştı. Nihâyet Sarây-ı Hümâyûna alınarak, Âl-i Osmân nâm-ı müfâheret ittisâmıyla taltîf ve bekâm buyurulmuştu. Çok muammer olmayıp, 1310 senesi ramazân-ı mağfiret nişânının yirmi beşinci çarşamba günü elli yaşlarında füc'eten vefât etmiştir. Bir hayli eş'ârı, "Hurda Fürûş" ve "Sânihâtü'l-Arap" ünvânlarıyla iki mecmû'ası, "Âteşpâre" vesâire ünvânlarıyla manzûmeleri ve diğer bazı resâili ile bir lügatçesi ve "Esâmi'" ünvânıyla bir terâcim-i ahvâl kitâbı vardır.[221]

2.150. Nâdirî (Mehmed - Çelebi bin Abdülğani)

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, şu makta' onundur:

"Cihânın nimetinden kendi âb u dânemiz yeğdir
Elin kâşânesinden kûşe-i virânemiz yeğdir"[222]

2.151. Nahîfî (Süleymân - Efendi)

Meşâhir-i şu'arâ-i Osmâniye'den olup, İstanbulludur. Bazı hidemât-ı devlette bulunduktan sonra, 1100 târîhinde Mehmed Pâşâ maiyyetinde cânib-i İran'a ve 1130'da dahî İbrâhim Ağa maiyyetinde Macaristân'a sefer etmiş ve ba'dehü şıkk-ı sânî

[220] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4534
[221] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4541
[222] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4542

defterdârı olmuş idi. 1150'de vefât edip, Topkapı hâricinde medfûndur. eş'ârı metîn ve selîs olup, Mesnevî-i Şerîf'i nazmen Türkçe'ye tercüme ve birçok nü'ût-u şerîfe ile sâir eş'âr ve "Hilyetü'l- Envâr" ünvânlı bir mecmû'a ile Mevlîd-i Cenâb-i Risâletpenâh'ı bîmutazzammın ve bir manzûme terk etmiştir. Tercüme-i Mesnevî'si metn-i Fârisîsiyle berâber mısrâ'da pek dilnişîn ta'lîk-i hurûfâtla tab' ve neşr olunmutur. Şu iki beyit cümle-i eş'ârındandır:

"Hussâd-ı asrın etme nazar güft ü gûsuna
Şîr iltifât eder mi kilâbın gulûsuna
Lâzım değil inâtyeti ehl-i tekebbürün
Bahşeyledim atâsını vech-i abûsuna"

- Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından bir **Nahîfî** dahî bulunmuştur ki ismi Mehmed olup, Hâmid diyârından ve zümre-i kuzâttan idi. Şu beyit onundur:

"Arz-ı kâmet etmeyince dil alınmaz gördü yâr
Sonradan kâmet getirdi ol nigâr-ı şîvekâr"[223]

2.152. Naîm

On ikinci karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından ve zümre-i müderrisînden olup, (Sarı Nâip) denmekle ma'rûf idi. 1106'da vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Gülistân-ı cihânda bir dönem bâğ-ı muhabbettir
Mukîm-i kûy-i aşka zâd-ı virddir halka-i tevhîd"[224]

2.153. Naîmî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından iki zâtın mahlası olup, İkisi de İstanbulludur. **Biri** Sultân Süleymân Hân-ı Kânûnî zamânında reîsü'l-küttâb bulunmuştur.

- Diğeri (Çeşmîzâde Nimetullâh) Tâcizâde Sa'dî Efendi'nin kassâm ve nâibi olup, birçok kütüp ve resâl-i nefîse cem' ile nihâyet bir müderrislikle kanâat ederek, mütâlaa-i kütübe hasr-ı evkât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Âsitânındır şehâ dergâh-ı a'lâmız bizim
Hakk bilir yok gayri kaptân-ı temennâmız bizim"[225]

---

[223] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4569
[224] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4593
[225] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4594

2.154. Nakşî

Osmanlı şu‘arâsından üç zâtın mahlasıdır:

- Birincisi (Ahmed Efendi) onuncu karn-ı hicrîde İstanbul’da yaşayıp, ibtidâ nakkâşlıkla meşgûl olmuş ve ba‘dehü ilm-i heyete meylederek, Süleymân Câmi’’-i Şerîfinde muvakkit olmuştu. Şu beyit onundur:

“Çâk etme sînen ey dil ol gülzâra karşı
Açılmak olmaz iken ol bahâra karşı”

- İkincisi (Şeyh İbrahim Efendi) 1051’de İstanbul’da dünyâya gelip, ba‘de’t-tahsîl, tarîkata intisâbla, bazı cevâmi’-i şerîf va’ziyesi uhdesine ihâle ve ba‘dehü Üsküdar’da Atik Vâlide Sultân meşîhatına nasb olunmuştu. 1114’te vefât etmiştir. Birçok ilâhiyâtı vesâir eş‘ârı vardır. Şu beyit o cümledendir:

“Dâğ yakmış şerha çekmiş sînesin çâk eylemiş
Böyledir âlemde Nakşî hâl-i müştâkân-ı aşk”

- Üçüncüsü tarîk-i Mevlevîye meşâyihinden olup, Edirneli olduğu hâlde, Mısır’a azîmetle 1254 senesinde ora Mevlevîhânesinde postnişîn olmuştu. [226]

2.155. Nâle (Molla Mehmed Efendi)

Müteahhirîn-i şu‘arâdan olup, an asl Bağdâdlı olduğu hâlde, Dersaâdet’te neş’et ile bazı menâsıbda bulunduktan sonra, bazı esbâba mebnî Hindistân’a rihlet ederek, 1237’de Lekhno’ya vâsıl olmuş ve bir müddet ikâmetten sonra, Bağdâd’a avdet etmiştir, diye “Subh-ı Gülşen”de muharrirdir.[227]

2.156. Nâmık

Edîb-i şehîr Kemâl Bey merhûmun tahallusu olup, eş‘ârında bununla tahallus ederlerdi.[228]

2.157. Nâmî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından beş zâtın mahlasıdır.

- Birincisi Sultân Murâd hân-ı Sâlis zamânında rütbe-i vezârete nâil olmuş olan Nişancı Mehmed Pâşâ’dır ki Pîr Ahmed Çelebi’nin oğlu olup, ibtidâ tarîk-i ilmiye sâlik bulunmuştu. Şu kıt‘a cümle-i eş‘ârındandır:

---

[226] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4598
[227] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4552
[228] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4552

"Genc-i gam oldu makar çün bu dil-i nâşâda
Geldi erbâb-ı mihen bana mübârek bâde
Dostluk kimden umarsan sana düşmanlık eder
İhtilât etme sakın kimse ile dünyâda"

- İkincisi Üsküplü olup Benli Memî denmekle meşhûr idi. Şu beyit onundur:

"Hâtem-i la'l-i hattıyla aldı dil iklimini
Leşker-i mûriyle bu fethi Süleymân eylemez"

- Üçüncüsü (Cafer Efendi) diyâr-ı Hâmitten ve zümre-i kuzâttan idi. Şu beyit onundur:

"Kişiye her taraftan rûzigâr el vermek olmazmış
Nasîb olmayıcak şâhım maksûda ermek olmazmış"

- Dördüncüsü İstanbullu sadâttan ve zümre-i müderrsînden olup, Mevlânâ Emir'in oğlu idi. Şu beyit onundur:

"Çektim belâsını deyü umma vefâsını
Değme belâ ile o sana eylemez vefâ"

- Beşincisi yine İstanbullu olup şu beyit onundur:

"Âyîne veş cemâline kılsam nola nazar
Gelmez efendi âşık-ı dîdârdan zarar" [229]

2.158. Nâsır Abdülbâkî Efendi

Şu'arâdan ve meşâyih-i Mevlevîyeden olup, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi idi. Şeyh-i sâbık Osmân Efendi merhûmun pederi ve Şeyh Ebûbekir Efendi'nin oğlu olup, birâderi Şeyh Ali Nâtık Efendi'nin meşîhatı zamânında hânkâh-ı mezkûrun neyzen başısı idi. 1219'da hânkâh-ı mezkûr postuna geçip, 1236'da irtihâl etmiştir. Bazı tercüme ve şerhleri ve dîvân-ı eş'ârı olduğu gibi, fenn-i mûsikîde dahî mahâret-i fevkalâdesi olmakla, bir hayli besteleri vardır. Şu matla' cümle-i eş'ârındandır:

"Gönül bakıp ruh-ı cânâna mest olup kalmış
Misâl-i âyîne bî dest ü pâ olup kalmış"[230]

[229] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4553
[230] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4549

2.159. Nasîbî (Tahir Dede)

Şu‘arâdan ve tarîkat-ı Bektaşiye dedegânından olup, Arnavutluk’ta muharrir-i fakîrin Maskat-ı re’si olan (Ferâşer) karyelidir. Bir hayli vakit seyâhat ve ziyâret-i makâmât-ı âliye ettikten sonra, karye-i mezkûreye avdetle, bir zâviye tesîs etmişti ki o vakitten gittikçe kesb-i ümrân ederek, el-yevm büyük bir dergâhtır. 1250 târîhlerinde irtihâl edip, hânkâhı yanında türbesi ziyâretgâhtır. Arnavut lisânında birçok eş‘ârı olduktan başka, Türkçe ve Fârisî dahî bir hayli gazeliyâtı vardır. Vatanına avdeti esnâsında Leskovik kasabasına uğradığında, ora meşâyihi kendisini imtihâna çekmek istediklerinde, bir kasîde söylemişti.[231]

2.160. Nasûh

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından olup, Edirnelidir. İbtidâ attârlık edip, ba‘dehü tabâbet iddiasına kalkışmıştı.[232]

2.161. Na‘t î

Şu‘arâ-i Osmâniyye’den iki zâtın mahlasıdır:

- Birincisi İstanbullu olup, onuncu karn-ı hicrîde Süleymân Pâşâ’nın kitâbeti hizmetiyle Mısır’a giderek, orada vefât etmiştir. “Karh u Gülruh” ünvânıyla bir manzûmesi vardır. Şu iki beyit cümle-i eş‘ârındandır:

“Kâni oldum kim bizim zevk ü safâmız vâr idi
Bezmimizde iki yâr olsa biri dildâr idi
Âh kim verdi fenâ yılına âhir rûzigâr
Bir zamândı gerçi Na‘tî hâk-i pây-ı yâr idi”

- İkincisi (Mustafâ -) cennetmekân Sultân Süleymân Hân-ı Sânî Hazretleri zamânında defterdâr olan Hasan Pâşâ’nın oğlu olup, Enderûn-i Hümâyûn’da terbiye olunmuş ve Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis zamânında taşraya çıkıp, bazı me’mûriyetlerde kullanılmış ve 1130’da vefât etmiştir. Kasîde-i âmâlîye tahmîsi vardır ve Cevrî Efendi’nin nâtamam bıraktığı “Hilye-i Aşere-i Mübeşşere”yi ikmâl etmiştir. Birçok Na‘t-ı şerîfleri dahî olup, bu münâsebetle (Na‘tî) tahallüs etmiştir. Şu rubâ’î cümle-i eş‘ârındandır:

“Ey vahdetinin şâhid-i adlî âlem

[231] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4580
[232] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4579

Vey kudretinin müsbiti tertîb-i hakem
Efkârımı ezkârımı tevhîdin edip
Mehcûr u rızân etme Hudâyâ bir dem"[233]

2.162. Nâyî (Şeyh Osmân - Efendi)

Şu'arâdan ve meşâyih-i Mevlevîyeden olup, Galata Mevlevîhânesi'nde hayli zamân neyzen başı olduktan sonra, 1109'da hânkâh-ı mezkûr meşîhatına geçmiş ve 1142'de irtihâl etmiştir. Fenn-i mûsikîde ve neyzenlikteki mahâreti cihetiyle (Nâyî) mahlasını ihtiyâr etmişti. Şu makta' onundur:

"Anlamazsın nağme-i zevk-i meyi sen zâhidâ
Mest iken Nâyî anı anlar bilir bilmezlenir"[234]

2.163. Nazîf

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından dört kişinin ismidir:

- Birincisi (Mustafâ-Efendi) İstanbullu olup, Enderûn-i Hümâyûndan hurûçla, bazı emânetlerde istihdâm olunduktan sonra, 1240 târîhinde İzmit'te kereste nâzırı iken vefât etmiştir. Şu makta' onundur:

"Ey kemân ebrû Nazîf bîçâreye cevreyleme
Bînevâdır tîr-i âhı el-hazer çâlâk olur"

- İkincisi (Ahmed-Bey) yine İstanbullu olup, 1240'tan sonra cânib-i Mısır'a azîmetle, silk-i askeriyeye bi'l-dühûl, miralaylık rütbesini ba'de'l-ihrâz, 1258'de vefât etmiştir. Bazı şu'arânın eş'âr-ı müntehâbesini câmi'' "Müntehâbât-ı Nazîf" ünvânıyla bir mecmû'ası vardır.

- Üçüncüsü (Şeyhü'l- Hac Hasan - Efendi)

Yenişehirli olup, 1209'da doğmuş, ba'de't- tahsîl îfâ-yı hac ve kerrâren Konya'ya azîmetle, Tarîkat-ı Mevlevîye'ye intisâb ederek, vatanında Köstem Nehri sahilinde müceddîden bir dergâh-ı Mevlevî ve nehrin özünde bir köprü tesîs etmiş ve ba'dehü Beşiktaş Mevlevîhânesi meşîhatına naklolunmuştu. Şu matla' eş'ârındandır:

"Tecellî eyleyip ol demde kim dîdârı göstermiş
Hattın tekşîf edip bürhân içün envârı göstermiş"

---

[233] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4590- 4591
[234] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4557

- Dördüncüsü (Ahmed-Efendi) İstanbullu olup, tarîk-i kazâya sâlik olmakla, 1268'de Mekke-i Mükerreme mevleviyyetine nasb olunmuştu. Mensûr olarak "Riyâzü'n- Nikâb" kaptânân-ı deryâ terâcimini hâvî "Sefinetü'l- Vüzerâ", "Tercüme-i Telhisu'l- Meânî", "Tercüme-i Risâle-i Kevâkibî", "Tercüme-i Ta'limü'l-Müteallim", "Tercüme-i Tabakât-ı Şürtübî", "Tercüme-i Şerh-i Kasîde-i Lamiye", "Lügat-ı Kâfiye", manzûm olarak dahî "Ser Âğâz Hicaz", "Surnâme-i Meserret-i Allâme" ünvânlı eserlerin sâhibidir. Şu matla' bir na'tındandır:

"Yâ Resûlallâh ravzan huld-i cennettir senin
Nutk-ı cân-bahşın serâser hayr u hikmettir senin"[235]

2.164. Nazmî

Osmanlı şu'arâsından iki kişinin mahlasıdır:

- Birincisi Edirneli olup, Kânûnî Sultân Süleymân Hân zamânında zümre-i sipâhiyândan idi. Şu'arâ-i asrının eş'ârına nazîre söyler idi. eş'ârı musanna' ise de, pek latîf değildir. Şu makta' onundur:

"Sataştım Nazmiyâ bir özge derde
Devâsın bulmadım âlemde derdâ"

- İkincisi (Şeyh Mehmed bin Ramazan) meşâyih-i Halvetîye'den olup, 1032'de dünyâya gelmiş ve 1065'te İstanbul'da Yavaşça Mehmed Ağa Zâviyesinde postnişîn olup, Vâlide Sultân Câmi'-i Şerîfi va'ziyesi dahî uhdesine ihâle olunmuştu. 1112'de irtihâl etmiştir. Meşâyih-i Halvetîye terâcimini câmi' "Miyârü't-Tarîk" ünvânıyla te'lîf ve müretteb dîvânı vardır. Şu makta' cümle-i eş'ârındandır:

"Gam değil geşt-i gülistân eylesem bülbül gibi
Eksik olmasın hemân destimde sâgar gül gibi"[236]

2.165. Nebîl (Mehmed - Bey)

Müteahhirîn-i şu'arâ ve kuzâttan olup, Şeyhülislâm Âşir Efendi'nin hafîdi ve Vak'anüvîs Nûrî Efendi'nin oğlu idi. 1234'te Mısır mevleviyyetine nasb olunmuş ve 1235'te Kahire'de vefât etmiştir. Dîvânçesi vardır. Şeyh Gâlip Dede'nin vefâtı târîhine dâir olan şu makta' cümle-i eş'ârındandır:

---

[235] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4590
[236] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4589- 4590

"Dedi târîhini bu demde ney-kilk-i Nebîl
Göçtü Gâlip Dede yâ hû deyüb ehl-i hâle"[237]

2.166. Necâtî (Nûh -)

Meşâhir-i şu'arâ-i Osmâniyye'den olup, an asl Edirneli olduğu hâlde, Kastamonu'da neş'et etmiştir. Ebu'l-feth Sultân Mehmed Hân zamânında Dersaâdet'e gelip, pâdişâh-ı müşârün ileyhin medhinde bir hayli eş'âr söylemiştir. Ba'dehü cennetmekân Sultân Bâyezîd Hân-ı Sânî Hazretlerine intisâb edip, şehzâdekân muallimliğine nasb olunmuş ve bunlardan Sultân Abdullâh'ın maiyyetlerinde sancağa gidip, şehzâde-i müşârün ileyhin vukû'-u irtihâlinde bazı müessir mersiyeler söylemiş ve Dersaâdet'e avdet edip, müehhiren nişancılıkla yine sancağa gitmiş ve şehzâde-i müşârün ileyhin dahî vukû'u vefâtıyla, artık bir tekâüd maaşıyla kûşe-i kanâate çekilmiş ve 914'te vefât etmiştir. Müretteb dîvânı vardır. Eş'ârı ve alelhusûs bahâriye gibi kasâidi zararsız olup, şu matla' müşârün ileyh Sultân Mahmûd'un irtihâline söylediği mersiyesindendir:

"Dünyâ evi meşakkat ü renc ü inâ imiş
Sahn-ı safâ dedikleri mâtem-i serâ imiş"[238]

2.167. Necîb Efendi

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniyye'den iki zâtın ismidir:

- Birincisi (Su Yolcuzâde Mehmed -) hatt-ı ta'lîkle dahî meşhûr olup, "Devhatü'l-Küttâb" ünvânıyla bir tezkire-i hattâtîni vardır. Tarîk-i ilme sâlik olup, 1171'de vefât etmiştir. Şu matla' onundur:

"Yârin görünce âhû-yı çeşm-i remîdesin
Nergîs çemende hayret ile açtı dîdesin"

- İkincisi Mora'nın merkezi bulunmuş olan Trapliçe Hânedanı'ndan ve meşâyih-i Halvetîye'den olup, vüzerâdan Abdurrahman Sâmî Pâşâ merhûmun pederidir. 1236 târîhinde Yunan isyanında şehîden irtihâl etmiştir. Şu matla' cümle-i eş'ârındandır:

---

[237] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4559
[238] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4562

"Yed-i beyzâ-yı tecellîden alır fer mehtâb
Meh-i nevle eder engüştünü enver mehtâb"[239]

2.168. Necmî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından iki zâtın mahlası olup, ikisi dahî ilm-i heyet ve nücûm ile iştigâllerinden dolayı bu mahlası ihtiyâr etmişlerdi. **Biri** Canikli olup Sultân Bâyezîd Hân-ı Sânî devrinde vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Neler eyler kişiye tâli'-i bed
Ahter-i sâat eylemese meded"

- Diğeri Bursalı olup, pederi İran'dan oraya gelmişti. Sultân Süleymân Hân şehzâde iken defterdârı bulunan Sinân Çelebi'ye intisâb edip, İzvornik ve Yenipâzâr'a giderek, müşârün ileyhin Yenipâzâr'da binâ ettirdiği medrese müderrisliğine nasb olunmuş ve ba'dehü Ebussuûd Efendi tavassutuyla Desaâdet'e celb olunarak, Ebâ Eyyûb Ensârî'de bir medreseye ta'yîn olunmuş ve 978'de vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Olmasa ferş-i münakkâş dâmen-i sahrâ yeter
Bulmasa sakf-ı mukarnes kümbed-i mînâ yeter"[240]

2.169. Nedîm (Ahmed - Efendi)

Osmanlı şu'arâsının serâmedânından olup, İstanbulludur. Sultân İbrâhim'in evâhir-i saltanatında kazasker bulunmuş olan Mustafâ Efendi'nin torunu olup, tarîk-i kazâya sâlik olmakla Mahmûd Pâşâ Mahkemesinde hâkim bulunmuştu. Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis devrinde Sadrazam Damat İbrâhim Pâşâ'nın kettâncısı ve nedîmi idi. Müretteb dîvânı vardır. "Sahâifü'l-Ahbâr"ı Türkçe'ye tercüme edip, "Müneccim Başı Târîhi" ünvânıyla şöhret bulmuştur. 1143 târîhinde vefât etmiştir.

- Mahmûd Nedîm Bey isminde müteahhirîn-i şu'arâdan biri dahî olup, Sarây-ı Hümâyûndan çıkmış ve duhân-ı gümrügü emânetinde ve kapı kethüdalık me'mûriyetinde bulunmuş ve 1253'te vefât etmiştir. Şu makta' onundur:

"Humâr-ı keyf-i vuslat çekmezem derdi Nedîm ammâ
Şarâb-ı şîve-i aşkınla mahmûr oldu gittikçe"[241]

---

[239] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4569
[240] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4568
[241] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4571

2.170. Nef‘î

E’âzım-i şu‘arâ-i Osmâniyye’den olup, Erzurum muzafâtından Hasankale’de dünyâya gelmiş ve cennetmekân Sultân Ahmed Hân-ı Evvel devrinde Dersaâdet’e gelip, ba‘dehü Sultân Murâd Hân-ı Râbi’a intisâbla, şeref-i musâhabete nâil olmuştur. Eş‘ârı sencîde ve metîndir. Gazeliyâtı ikinci derecededir. “Sıhâm-ı Kazâ” ünvânıyla bir mecmû’a-i hicviyâtı dahî vardır. Şu kıt‘a-i fahriyesi cümle-i eş‘ârındandır:

“Nükte-i âlem harîf olmaz bana gûyâ benim
Her ne söylersem cevâb-ı lenterânîdir sözüm
Her ne söylersem kazâ mazmûnunu ısbât eder
Anı bilmez kim hitâb-ı imtihânîdir sözüm”[242]

2.171. Nehârî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından olup, Pürzerinlidir. Şu beyit onundur:

“Sorma nedir dehân ü miyânınla hâlimiz
Çok yok netice hiçe geçer kîl u kâlimiz”[243]

2.172. Nekâtî

Osmanlı şu‘arâsından iki kişinin mahlasıdır:

- Birincisi (Ahmed -) Edirneli olup, şehr-i mezkûrun Nevbahâr Câmi’inde imâm bulunmuş ve 1000 târîhinde vefât etmiştir. Şu beyit onundur.

“Çâk çâk oldu dilim şâne gibi sad pâre
Hatt-ı berâverde benim tâze civânım diyerek”

- İkincisi (Ali -) İstanbullu olup, tarîk-i kazâya sâlik bulunmuş ve 1127’de vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

“Görünse rûy-i leylî bende ederdi revzen çeşmin
Gözünden sakınırdı sevdiğin Kays-ı bilâdîde”[244]

2.173. Nesîbâ

Osmanlı şâ‘irelerinden olup, Cidde vâlisi bulunmuş olan Şerîf Pâşâzâde Saîd Bey’in kızı idi. Zu’amâdan idi. Şu matla‘ onundur:

---

[242] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4596
[243] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4624
[244] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4599

"Tîr-i nigehin eyledi öz cânıma te'sîr
Cânâ bu keşmekeşlik ile pîr olasın pîr"[245]

2.174. Nesîmî (İmâdüddîn)

Meşâhir-i şu'arâ ve ehl-i tasavvuftan olup, Bağdâd'ın Nesîm nâhiyesinden idi. Devr-i bilâd edip Sultân Murâd Hân-ı evvel zamânında Diyâr-ı Rûm'a dahî gelmişti. Fârisî ve Türkî dîvânı vardır. Şu beyit cümle-i eş'ârındandır:

"Kâfir görünce zülf ü ruhun dedi ey nigâr
Âmentü billezî halaka'l-leyle ve'n-nehâr"[246]

2.175. Neş'et (Hoca Süleymân - Efendi)

Müteahhirîn-i şu'arâ-i Osmâniyye'den olup, 1147'de Edirne'de doğmuş ve Dersaâdet'e vürûdla Lisân-ı Fârisî'yi lâyıkıyla tahsîl ederek, Molla Güranî'de lisân-ı mezkûr edebiyâtından ve Mesnevî-i Şerîften ders vermekte iken, 1222'de vefât etmiştir. Zu'amâdan idi. Şu matla' onundur:

"Ey âh-ı serd bir eserin yok mudur senin
Ey eşk-i kerem bir hünerin yok mudur senin"[247]

2.176. Nev'î

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından ve müderrisînden olup, müretteb dîvânı vardır.[248]

2.177. Nevres

Osmanlı şu'arâsından iki zâtın isim ve mahlasıdır:

- Birincisi (Abdürrezzak- Efendi) Kerküklü olup, (Nevres-i Kadim) denmekle ma'rûftur. Dersaâdet'e vürûdla mevâlî-i devriye sınıfına dâhil olduktan sonra, zebândırâzlık töhmetiyle 1175'te Bursa'ya nefy olunarak, orada vefât etmiştir. Müretteb dîvânı ve kendine mahsûs edâsı vardır.

---

[245] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4576
[246] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4576
[247] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4576
[248] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4621

- İkincisi Bağdâd vâlîsi Ali Rıza Pâşâ'nın ütekâsından olup, efendisinin vefâtından sonra, Dersaâdet'e vürûdla, bir müddet hâriciye tahrîrât odasına ba'de'd-devâm, Bağdâd'a avdet etmişti. Ekser-i eş'ârı Fârisîdir.[249]

2.178. Neylî

Osmanlı şu'arâsından iki kişinin mahlasıdır:

- Birincisi (Lütfü Beyzâde - Efendi) tarîk-i kazâya sâlik olup, onuncu karn-ı hicrîde İzmir kadısı idi. Şu beyit onundur:

"Dağlar kim sûziş-i mihrinle yaktım sîneye
Dilde aşkın genci var mühür vurdum gencîneye"

- İkincisi (Ahmed - Efendi) Rûmeli kazaskerliği pâyesini ihrâz ettikten sonra, 1151 târîhinde vefât etmiştir. Şu matla' onundur:

"Hengâm-ı visâl akîbet ağyâra da kalmaz
Encâma erer mevsim gül-i hâra da kalmaz"[250]

2.179. Nigâhî

Osmanlı şu'arâsından iki kişinin mahlasıdır:

- Birincisi Aydınlı olup, ibtidâ tarîk-i ilimiye sâlik iken, ba'dehü kitâbete sülûk etmişti. Onuncu karn-ı hicrîde yaşamıştır.

- İkincisi Tesalya Yenişehrinden olup, Kara Mustafâ Pâşâ sadâretinde büyük tezkireci olmuştu. 1905 târîhinde vaki Beççe seferinden sonra, ihtiyâr-ı tekâüdle, vatanında uzlet güzîn iken, 1103'te el-Hac Ali Pâşâ'nın sadâretinde sânîyen büyük tezkireci ve baş rûznâmeci olup, 1104'te vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Gitmez hayâl-i arzı çeşm-i pür âbdan
Hâlî değil bu şişe bir nem gülâbdan"[251]

2.180. Nigînî (Mehmed -)

Osmanlı şu'arâsından olup, yeniçeri ağası Mustafâ Ağa'nın mühürdârı bulunmuş ve 1134'te vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

---

[249] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4608- 4609
[250] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4642
[251] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4599

"Nigînî dil serâpâ zahm-ı hâr-ı tîğ-i hicrândır
Sebep bu inşirâh-ı kalbe nakş-ı nâm-ı cânândır"[252]

2.181. Nihâlî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından iki kişinin mahlası olup, **birincisi** Bursalı idi. Tarîk-i kazâya sâlik olup, hicve meyil ve ülfeti olduğundan, dilgîr ettiği zevâtın se'âyetiyle, defaâtle idbâra uğramış ve îş ü işretle dahî şöhret bulmuş idi.

- İkincisi müderrisînden olup, Türkçe ve Fârisî eş'ârı vardır. Şu matla' onundur:

"Haddin gibi bir berg-i gül-i ter ele girmez
Kaddin gibi bir şâh-ı sanavber ele girmez"[253]

2.182. Nihânî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından iki kişinin mahlasıdır:

- Birincisi müderrisînden olup, cânib-i Hicaz'a azîmetle, îfâ-yı hacdan sonra, 925'te vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Lâleler çıktı kızıl tâcıyla şâhîler gibi
Çekti süsen hançerin sinnî sipâhîler gibi"

- İkncisi cennetmekân Kânûnî Sultân Süleymân Hân devri ulemâ ve a'yânından olup, (Torak Çelebi) denmekle meşhûr idi. İran'a kaçan Şehzâde Bâyezîd'den dolayı, sefâretle şâhın nezdine me'mûr olup, ba'de'l-avde, 970 târîhinde husemâsının uzviyâtı üzerine i'dâm olunmuştu.[254]

2.183. Nikâbî

Osmanlı şu'arâsından olup, İzniklidir. 940 târîhinde Keşan kadısı iken, kattâ'-i tarîk tarafından katlolunmuştu. Şu beyit onundur:

"Hâk-i pây-i yâr içün durmaz yeller bâd-ı seher
Kendüyi göstermez ammâ sürmeyi gözden siler"[255]

---

[252] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4600
[253] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4624
[254] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4624
[255] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4597

2.184. Nişânî

Kudemâ-i şu'arâ-i Osmâniyye'den iki zâtın mahlasıdır:

- Birincisi Karaman diyârından ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Hazretlerinin ahfâdından olup, ibtidâ tarîk-i tedrîse sâlik iken, ba'dehü Ebu'l- Feth Sultân Mehmed Hân Hazretlerine tuğrâkeş olup, bu münâsebetle Nişânî mahlasıyla tahallüs etmiş; ve giderek rütbe-i vezârete nâil olmuş idi. İnşâda şöhreti olup, bazı eş'ârı dahî vardır.

- İkincisi (Celalzâde Mustafâ Çelebi) Tosyalı olup, Koca Nişancı denmekle ma'rûftur. İbtidâ İbrâhim Pâşâ'nın katib-i dîvânı olup, bunun Mısır vâlîliğinde müsteşâr-ı hâsı idi. 941 târîhinde Kânûnî Sultân Süleymân'ın Bağdâd seferi esnâsında nişancı olup, 964'te tekâüdle Eyüp'te yaptırmış olduğu bâğda ikâmet etmekte iken, 974'te Macaristân seferi esnâsında sânîyen nişancı olmuş ve 974'te vefât etmiştir. Mahalle-i mezkûrede câmi' ve hamamı vardır. Şu beyit cümle-i eş'ârındandır:

"Ey cebînî mahveden mâh-i münîrin pertevin
Rûşen eyle mihr-i ruhsârınla gel gönlüm evin"[256]

2.185. Nizâmî

Osmanlı şu'arâsından dahî iki kişinin mahlasıdır:

- Birincisi Karamanlı olup, Ebu'l-feth Sultân Mehmed Hân zamânında yaşamış ve pâdişâh-ı müşârün ileyh tarafından da'vet olunarak, Dersaâdet'e gelmekte iken, genç yaşında vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Dâğ-ı gamın ki mihr-i muhabbet nişânıdır
Sînemde saklarım ki saâdet nişânıdır"

- İkincisi Aranavutluk'un Aydonat kasabasından ve zümre-i kuzâttan olup, 1108'de vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Felekte mihr ü mehle cüstcûlar hep senincündür
Zeminde zâr ü giryân âbrûlar hep senincündür"[257]

2.186. Niyâzî

Osmanlı şu'arâsından birkaç zâtın mahlasıdır:

- Birincisi Sirozlu olup, cennetmekân Yıldırım Sultân Bâyezîd Hân zamânında yaşamış ve pâdişâh-ı müşârün ileyhin medhinde birçok kasâid söylemiştir. Müretteb

[256] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4577
[257] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4589

dîvânı vardır. Ahmed Pâşâ ekseriya bunun eş‘ârına nazîre söylemiştir. Şu beyit onundur:

“Âhû-yı felek gördü seher şîr-i livânı
Hûn-ı ciğerinden dem-i subh oldu dem-âlâ”

- İkincisi Üsküplü olup, cennetmekân Kânûnî Sultân Süleymân devrinde Hayâlî’ye rağmen Ayas Pâşâ tarafından zümre-i sipâha alınmıştı. Fenn-i mûsikîde dahî mahâreti olup, kendi, bestelediği bazı şarkıları birçok vakit, mütedâvil bulunmutur. Şu matla‘ onundur:

“Kûşe-i gamda hayâl-i yârdır eğlencemiz
Bülbül-i aşkız dilâ gülzârdır eğlencemiz”

- Üçüncüsü (Abdurrahim) Müebbedzâdelerden Şeyhî Efendi’nin oğlu olup, şu matla‘ onundur:

“Zülf ü ruhu hayâlden leyl ü nehârda
Seyrim hemîşe sümbül ü güldür bahârda”

- Dördüncüsü (Şeyh Mehmed - Efendi) kibâr-ı sûfiyyûndan ve meşâyih-i Halvetîyeden olup, kendine mensûb bir tarîkat kolu dahî vardır. An asl Anadolu’da Soğanlı Karyesinden olup, Mısır’da tahsîl ve ahz-i inâbet ettikten sonra, (Mısrî) lakabıyla dahî ma’rûftur, bazı eş‘ârında böyle tahallüs etmiştir. On ikinci karn-ı hicrî evâilinde ve Sultân Ahmed Hân-ı Sânî devrinde Şerîf Sa’d maiyyetinde Dersaâdet’e gelip, ba‘dehü Bursa’da ikâmet etmekte iken, bazı akvâl-i tasavvûfkârânesi üzerine, Vanî Efendi’nin se’âyetiyle Midilli’ye nefy olunmuş; ve ba‘dehü ıtlâk olunarak Dersaâdet’e vürûdla, Edirne’ye azîmet ettiği hâlde, müteâkiben yine tevkîf, ve Bursa’ya teb’îd olunup, 1105’te irtihâl etmiştir. eş‘ârı yalnız hakâik-i tasavvûfîyeyi mutazammın olmak nokta-i nazarından makbûldür. Şu beyit o cümledendir:

“Müşkili çoktur Niyâzî’nin biri de kim niçün
Zâhidin arttıkça ilmi zühdüne gelir kesât”

- Fatîn tezkiresinde **biri** Konyalı, **biri** Karahisar-ı Şarkîli, **biri de** Karahisar-ı Sahilî olarak üç Niyâzî mastûr ise de, şi‘irleri şâyân-ı nakil görülmedi[258]

[258] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4626

2.187. Ni‘met Efendi

Şu‘arâ-i Osmâniyye’den olup, 1112 târîhinde Dersaâdet’te doğmuş ve tarîk-i tedrîs ve kazâya sülûk ile İstanbul kadılığına çıktıktan sonra, 1186’da Ordu-yı Hümâyûn kadısı iken, Şumnu’da vefât etmiştir. Birçok târîhleri vardır. At Pâzârı Çeşmesine târîh olarak söylediği şu mısrâ’ cümle-i eş‘ârındandır:

“Âb-ı hayvân doludizgin girdi at bâzârına”[259]

2.188. Nûhî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından olup, Piriştinelidir. Cennetmekân Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretlerinin şehzâdelerinden Sultân Mehmed’in kitâbetinde olup, şehzâde-i müşârün ileyhin irtihâlinde Küttâb-ı Dîvân-ı Hümâyûna iltihâk ve Van seferinde Rikâb-ı Hümâyûn maiyyetinde olduğu hâlde, vefât etmiştir. Şu beyit onudur:

“Sâf dil gibi gelüb meclis-i rindâna safâ
Ağzı suyun akıtır gör leb-i cânâna safâ” [260]

2.189. Nûrî

Osmanlı şu‘arâsından birkaç kişinin mahlası olup, şâyân-ı zikr olunanları bervech-i âtîdir:

- Birincisi Ebu’l-feth Sultân Mehmed Hân-ı Sânî zamânında kuzâttan olup, Kastamonulu ve Eyüp’te medfûn Arap Çelebi’nin pederidir.

- İkincisi Anadoludaki Aksaray’dan ve zümre-i kuzâttan olup, şöhret ve iktidârca birinci addolunmağa şâyândır. Meşhûr Yahya Bey’in “Gencine-i Râz”ına zeyl makâmında “Seb’a-i Seyyâre” ünvânıyla 2000 beyti şâmil bir manzûmesi vardır ki mebde’i şudur:

“Hamd ile olsa eğer nazm-ı kelâm
Besmele ile bulur ol tarz nizâm”

- Üçüncüsü şâ‘ir-i şehîr Bâkî’nin kullarından olup, müşârün ileyh tarafından Rüstem Pâşâ’ya peşkeş verildiği hâlde, bunun takdîrine mazhar olamamakla, Mısır’da iken kahrından vefât etmiştir. Hayreddîn Pâşâ’nın yaptırdığı Çinili hamama birçok târîhler söylemiştir ki hamam-ı mezkûrun duvarlarında mahkûktur.

[259] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4593
[260] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4605

- Dördüncüsü (es-Seyyid eş-Şeyh Hasan - Efendi) 1029'da dünyâya gelip, 1074'te Balat'ta vâki' Kethüda Zâviyesinde postnişîn olmuş ve 1100'de irtihâl etmiştir. Ânifü't-terceme (Vahyî) nin pederidir. Mutasvvufâne eş'ârı ve bazı ilâhiyâtı vardır. Şu beyit cümle-i eş'ârındandır:

"Senin esrârı ki keşfede bir dil
O dili zülfikâr ile iki dil"

- Beşincisi (Numanzâde - Efendi) Moradaki Anabolu'dan olup,1172'de orada erbâb-ı isyân elinde şehîd olmuştur. Şu kıt'a onundur:

"Gülgûne-dân ârız-ı yâr oldu gonca lîk
Kızdı kızardı gonca ki yüzler kızartmadı
Yüzler ağartırım der iken sâye bahş olup
Sümbül açıldı zülfüne yüzler ağartmadı"

- Altıncısı (- Baba) Ankaralı ve Hacı Bayrâm-ı Velî sülâlesinden olup, azîz müşârün ileyhin tarîkine sâlik melâmiyyûndan bir zât olduğu hâlde, 1202'de vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Nükhet-i zülfün dilârâ şem eden şeydâlanır
Gam mı Mecnûn olsa âlem kâkülün Leylâlanır"

- Yedincisi (Vakanüvîs Halîl - Bey) Abdullâh Nâilî Pâşâ'nın hafîdi olup, silk-i küttâba sâlik olmakla, tezkirecilik, rûznâmçecilik ve âmed gibi menâsıpta bulunarak, vakanüvîslik hizmetine ta'yîn olunmuş ve 1213'te vefât etmiştir. Dîvânı ve târîhi vardır.

- Sekizincisi (- Pâşâ) Ayıntaplı olup, 1173'te doğmuş; yirmi yaşında iken ikmâl-i ulûm edip, rüşt ve zekâsıyla iktisâb-ı şöhret etmekle, rütbe-i mîr-i mîrânî ile Ayıntap mutâsârrıflığına ta'yîn olunmuş ve 28 yaşında bazı valâtın iftirâ ve se'âyetiyle i'dâm olunmuştur. Müretteb dîvânı ve birçok şarkıları vardır.

- Dokuzuncusu (Osmân - Pâşâ) Diyarbakırlı olup, bu dahî rütbe-i mîr-i mîrânî ile bazı mutasarrıflıklarda bulunmuştur. Şu matla' onundur:

"Pek nâdimim ifşâ-yı melâl eylediğimden
Ol gonca-yı dil-teng-i makâl eylediğimden"[261]

[261] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4617- 4618

2.190. Nusret Efendi (Hoca -)

Şu‘arâ-i Osmâniyye’den olup, Nûr-i Osmânî Kütüphânesinde hâfız-ı kütüp idi. Edebiyât-ı Fârisîyeden behresi var idi. 1208’de vefât etmiştir.[262]

2.191. Nutkî (Bezzâzzâde Hüseyin Efendi)

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından ve zümre-i kuzâttan olup, İstanbulludur.

- On ikinci karn-ı hicrî şu‘arâsından ve tarîkat-ı Mevlevîye dedegânından olup **Bosnalı Ali Nutkî** isminde diğer bir şâ‘ir dahî olup, 1140’ta irtihâl etmiştir. Şu beyit onundur:

“Hayâl ü arzû-yı hâl ü ruhsârınla sahrâda
Derûn-i lâle her dem hemçü ahker-i dâğ olmuştur”

- Yeni Kapı Mevlevîhânesi meşâyihinden **Nutkî Ali Dede** dahî şu‘arâdan olup, Şeyh Ebûbekir Efendi’nin oğlu ve halefidir. 1219’da irtihâl etmiştir. Şu makta‘ onundur:

“Nutkî görebilsen ne verirsin bana yâri
Zîrâ görünürse bana yâr sana nihândır”[263]

2.192. Nüzhet Efendi

Müteahhirîn-i şu‘arâ-i Osmâniyye’den ve ricâl-i devletten olup, el-yevm şehremini bulunan Rıdvân Pâşâ Hazretlerinin pederidir. “Muğni’l-Küttâb” ünvânıyla meânî ve beyândan bâhis bir kitâbı ve bir hayli eş‘ârı vardır. 1244 târîhinde Dersaâdet’te dünyâya gelip, 1304 târîhinde Sivas’ta vefât etmiştir. (Matbuât müdürü iken muharrir-i fakîr kalem-i mezkûrda maiyyetlerinde bulunduğum münâsabetiyle, bir hayli eş‘âr-ı latîfesini işitmiş idim.)[264]

2.193. Ömer Bey

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu‘arâsından olup, Hayâlî Bey’in oğludur. Zeâmetle kûşe-i kanâate çekilmiş iken, Arnavut Ahmed Pâşâ’nın mesned-i sadârete geçmesi üzerine mensûbiyeti cihetiyle, maiyyetine alınarak âteş-i gazabını ıtfâya ve

[262] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4578
[263] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4583-4584
[264] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4574

harekât-ı şiddetkârânesini ta'dîle çalışmış ve ba'dehü bazı defterdârlıklarda bulunmuştur. Şu beyit cümle-i eş'ârındandır:

"Hep seyl-i sirişkin yoluna eylesin îsâr
Ey dost benim dîde-i gam-ı dîdede nem var"[265]

2.194. Vahdet (Cemâleddîn)

Şeyh Mehmed Hazîn'in cedd-i a'lâsı ulemâ ve üdebâdan bir zât olup, birçok te'lîfâtı vardır, başlıcaları bervech-i âtîdir: "Mi'raçnâme", İbn-i Sînâ'nın külliyât kânûnuna Fârisî şerh, Farâbî'nin Füsûs'una şerh, Dîvân-ı Münşeât, 2000 beyti hâvî Dîvân-ı eş'âr. [266]

2.195. Vâhidî

Osmanlı şu'arâsından iki kişinin mahlası olup, **birincisi (Abdülvâhid Efendi)** Kara Davutzâde Süleymân Çelebi'nin oğludur. İbtidâ tarîk-i ilmiye mensûb iken, ba'dehü tarîkata sülûkla, kûşe-i zühd ve kanâate çekilmişti. Onuncu karn-ı hicrî şu'arâsındandır. Şu matla' onundur:

"Ettirir handelerin lülü-i lâlâ sîrîn
Gösterir la'l-i lebin sâgar-i sahba sîrîn"

- İkincisi (İbrahim -) Rûmeli'ndeki Hacıoğlu Pâzârı'ndan olup, Dersaâdet'e vürûdla devr-i medâris ettikten sonra, Halep kadısı olmuş ve bu me'mûriyetten avdetinde 1126'da vefât etmiştir. İbn-i Hallikân'ın Vefeyât'ını ihtisâr, Mutavvel'in Ebyâtını şerh ettiği gibi, şu'arâ-i Arab'ın hurûf-u hecâ tertîbiyle bir tezkiresini tertîb ve buna birçok havâşı ilâve etmiştir. (Vecdî) mahlasıyla dahî bazı eş'ârı vardır. Şu beyit ondandır:

"Başladı bülbül figana gâlibâ nevrûzdandır
Eyledi uşşâktan arz-ı nevâ nevrûzdandır" [267]

2.196. Vâkıf

Şu'arâ-i Osmâniyye'den iki kişinin mahlası olup, **biri (Mehmed - Efendi)** Bursalı ve zümre-i müderrisînden idi. 1137'de vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

---

[265] Ş.Sâmi, a.g.e., s.3217
[266] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4680
[267] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4652- 4653

"Sana şefkat eder mi aceb o mehpâre
Dil sitem-i dîde-i bî-karâr andıkça"

- Diğeri (Seyyid Yahyâ Efendi) İstanbul sâdâtından olup, yine şu'arâdan Seyyid Abdurrahîm Efendi'nin oğlu idi. Tarîk-i kazâya sâlik olup, İstanbul kadısı dahî olmuştu. 1150'de vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Etmeyip hiç eser-i âh sehergâh sana
Meğer insâf vere Hazret-i Allâh sana"[268]

2.197. Vakı'î (Tefsîrî-zâde Atâullâh Efendi)

Şu'arâ-i Osmâniyye'den olup, tarîk-i kazâda İstanbul kadılığına kadar çıkmış ve 1129'da pek yaşlı olduğu hâlde vefât etmiştir. Şu rubâ'î onundur:

"Bir gün eser nesîm-i bahâr-ı sabâh-ı feyz
Uzletnişîn genc-i gama feth-i bâb eder
Elbette rûzgâr ile Vakı'î gubârımız
Bir âsitân-ı adle varır intisâb eder"[269]

2.198. Vâlî

Osmanlı şu'arâsından iki zâtın mahlasıdır:

- Birincisi (Abdurrahman -) Beypâzârlı olup, onuncu karn-ı hicrîde yaşamıştır. Bazı manzûmeleriyle birçok muammâları vesâir eş'ârı vardır. Şu beyit onundur:

"Ermekdürür o kâmeti bâlâya niyyetim
Üftâdeyim ve lîk bülend oldu himmetim"

- İkincisi (Seyyid Abdurrahman -) Ankara sâdâtından olup, memleketinde tahsîl-i ulûm ettikten sonra, Dersaâdet'e gelerek, devr-i medârisle, 1099'da nakîbü'l-eşrâf ve ba'dehü İstanbul kadısı ve Anadolu ve ba'dehü Rûmeli kazaskeri olmuş ve 1107'de vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Nedem fart-ı gamımdan olsa ger sûz-i derûn peydâ
Hurûş-ı eşk-i çeşmimden olur seylâb-i hûn peydâ"[270]

2.199. Vâlihî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından üç kişinin mahlasıdır:

---

[268] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4663
[269] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4689
[270] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4671- 4672

- Birincisi Cisr-i Ergeneli olup, müderrisînden iken tarîkata sülûk etmişti. Şu beyit onundur:

"Nisâr etmek dilerdi pâyine ol serv ü bâlânın
Gözüm yaşı ile cânımdan artık Vâlihî nem var"

- İkincisi (Ahmed-Efendi) Üsküplü olup, Edirne'de bir müddet müderrislik ettikten sonra, tarîk-i kazâya sâlik olmuştu. Şu beyit onundur:

"Alâka eylemek aşk-ı Hüdâdan gayra zâiddir
Cemâl-i lâyezâle âşığım Allâh şâhiddir"

- Üçüncüsü (Kurtzâde) Edirneli olup, ibtidâ tarîk-i kazâya sâlik ve işrete mâil iken, ba'dehü tarîk-i tasavvufa sülûkla cevâmi'-i şerîfede icrâ-yı va'z u nasîhatle meşgûl olmuş ve fesâhat ve talâkatiyle ve sözünün te'siriyle şöhret bulmuş idi. Şu beyit onundur:

"Nây-i ecvef eser-i illet-i efgânımdır
Serv-i nâkıs reviş-i kebk-i hırâmânımdır"[271]

2.200. Vânî (Muhammed bin Mustafâ)

Sultân Murâd Hân-ı Sâlis devri meşâhir-i ulemâsından olup, fıkıhta yed-i tûlâ sâhibi olduğu hâlde, lügat ve edebiyâtta dahî behresi var idi. Devr-i medâris ettikten ve bazı kazalarda ve mevleviyyetlerde bulunduktan sonra, 1000 târîhinde Medine-i Münevvere monlâsı iken, o buk'a-i mübârekede irtihâl etmiştir. (Van Kulu) denmekle müte'ârif idi. Lügatte Sıhâh-ı Cevherî'yi Türkçe'ye tercüme edip, kendi ismiyle şöhret bulmuştur. Gazâlî'nin "Kimyâ-ı Saâdet"ini dahî tercüme, "Ğurer", "Dürer"e hâşiyeler tahrîr ve fıkıhta bazı resâil dahî te'lîf etmiştir. Sıhâh tercümesi tabâatin kabûlünde en evvel tab' olunan kitâblar arsında olup, ba'dehü tekrâr temsîl olunmuştur. Tabîat-ı şi'iriyyesi dahî olup, şu kıt'a cümle-i eş'ârındandır:

"Budur âyîn-i Arab bir kavmin olsa seyyidi
Az olur kim kabri üzre bende âzâd olmaya
Sen ki şâh-ı mürselîn ü seyyid-i kevneynsin
Hâşâ lillâh kabrine yüz süren âzâd olmaya"[272]

[271] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4671
[272] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4678

2.201. Vasfî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından iki kişinin mahlası olup, **biri** Sirozludur. Şu beyit onundur:

"Aks-i ruhsârın senin bu dîde-i hûnâbda
Gûyiyâ berg-i gül-i terdir şarâb-ı nâbda"

- Diğeri (Musatafâ -) tezkire sâhibi Kınâlı Hasan Çelebi'nin ammizâdesi olup, tarîk-i kazâya sâlik idi. Şu beyit onundur:

"Küşte-i hançer-i hûnrîzin edersin seveni
Ey gül-i bâğ-ı letâfet seven olsun mu seni"[273]

- On üçüncü karn-ı hicrî şu'arâsından **Sofyalı (Rüstem Vasfî)** isminde biri dahî vardır.

2.202. Vâsıf

Sâlim tezkiresinde bu mahlasla dört şâ'ir zikr olunup, **birincisi (Abdullâh - Efendi)** bazı vüzerânın dîvân-ı kitâbetinde bulunmuş ve 1129'da vefât etmiştir. **- İkincisi (Ahmed-Efendi)** Bursalı olup, neccârdan birinin oğlu idi. **- Üçüncüsü (Hüseyin-Efendi)** İstanbullu olup, 1104'te vefât etmiştir. **- Dördüncüsü** müderrisînden olup, ırsen tabâbete dahî sâlik idi.

- Fatîn'in tezkiresinde dahî bu mahlasla üç şâ'ir beyân olunup, **birincisi** reîsü'l-küttâb bulunmuş olan Bağdâdlı (Ahmed-Efendi) dir ki Osmanlı târîhinin bir kısmını yazmış ve 1221'de vefât etmiştir. **- İkincisi (Enderûnî Osmân - Bey)** bostâncı başı Arnavut Halil Pâşâ'nın oğlu olup, Enderûn-i Hümâyûndan tekâüden çirâğ olduktan sonra, 1240'ta vefât etmiştir. **- Üçüncüsü** Bursalıdır. şi'irlerinin adem-i naklinde beis görülmedi.[274]

2.203. Vâsık

Şu'arâ-i Osmâniyye'den üç kişinin mahlasıdır:

- Birincisi (Ahmed -) İstanbullu olup, hüsn-i hattı dahî olmakla, birçok kitâblar ve rik'alar yazmış ve nihâyet cünûna mübtelâ olup, 1103 târîhinde bimaristânda vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

---

[273] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4687
[274] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4661

"Olma terâne senc-i gül ey andelîb-i zâr
Aşk ehl-i derde mâni'-i goft ü şünûd olur"

- İkinci (Mehmed -) yine o asr-ı müderrisînden olup, şu beyit onundur:

"Bilir keyfiyyetin erbâb-ı aşkın yine sâlikler
Ne bilsin tâbiş-i mihri o kim tahkîk-i a'mâdır"

- Üçüncüsü (İbrahim -) yine hattâtînden olup, 1168'de vefât etmiştir. Şu makta' bir na't-ı şerîfindendir.

"Recâ-yı mağfiretle yüz sürüp geldim bu dergâha
Siyeh-rû Vâsık-ı âşüfte-hâlim yâ Resûlallâh"[275]

2.204. Vehbî

Osmanlı şu'arâsından birkaç kişinin mahlası olup, şâyân-ı tezkâr olanlar bervech-i âtî iki kişidir:

- Birincisi (es-Seyyid Hüseyin - Efendi) İstanbullu olup, tarîk-i tedrîse ve kazâya sâlik olmakla, devr-i medâris ettikten sonra, Halep mevleviyyetinde bulunmuş ve cânib-i Hicaz'a azîmetle îfâ-yı hacc-ı şerîf eylemiş idi. 1149'da vefât etmiştir, bir "Surnâme"si ve müretteb dîvânı vardır. Fâizî'nin nâtamam bırakmış olduğu Leylâ Mecnûn Mesnevîsi'ni dahî itmâm etmiştir. Şu makta' onundur:

"Vehbî-i zârı lütfunla eyle ol İlâh
Cevr-i adüvv ü minnet-i ahbâbdan halâs"

- İkincisi (Sümbülzâde - Efendi) Maraşlı olup, Dersaâdet'e mevâsılatla tarîk-i tedrîse sülûk ederek, Rûmeli ve Anadoluda bazı kazalarda bulunduktan sonra, tebdîl-i tarîkle, hâcegân silkine girerek, sefâretle İran'a azîmet etmiş ve ba'dehü yine tarîk-i kazâya rücû' ve 1214'te vefât etmiştir. "Tuhfe" ve "Nuhbe" ünvânlarıyla biri Fârisî diğeri Arabî iki lügat-ı manzûmesi, oğlu Lütfullâh'ın nâmına "Lütfiye" ünvânıyla manzûm bir nasîhatnâmesi ve "Şevkengîz" ünvânıyla bir manzûme-i latîfesiyle müretteb dîvânı vardır. Şu matla' onundur:

"Kâle-i vuslatı biz gizlüce aldık sattık
Bu bâzârlıkta rakîbâsını pek aldattık"[276]

---

[275] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4651
[276] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4707

2.205. Vehhâbî (Abdülvehhâb Efendi)

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, sâhib-i tezkire Kınâlızâde Hasan Çelebi'nin ammidir. Gölhisar'da kadı iken söylemiş olduğu şu beyit cümle-i eş'ârındandır:

"Şehâ tâ meskenim sensiz diyâr-ı Gölhisâr oldu
Göl oldu gözlerim yaşı bana ol göl hisâr oldu"[277]

2.206. Vesîm (Şafiizâde Seyyid Ahmed Efendi)

On ikinci karn-ı hicrî şu'arâsından olup, Üsküplüdür. Şu beyit onundur:

"Bakmaz oldu dil-i mecrûhuma çeşm-i siyehin
Rişte-i ülfeti kesti gibi tîğ-i nigehin"[278]

2.207. Veysî (Üveys Efendi bin Mehmed)

Meşâhîr-i şu'arâ ve üdebâ-i Osmâniyye'den olup, Alaşehirli bir kadı'nın oğlu ve şâ'ir (Mekalî) nin hemşirezâdesi idi. Tarîk-i kazâya sâlik olup, yedi defa Üsküp kadılığına nasb olunarak, 1037'de orada hâkim iken, 68 yaşında olduğu hâlde, orada vefât edip, Üsküp'te medfûn olmakla, ekser erbâb-ı tezkire tarafından Üsküplü diye kayd olunmuştur. İnşâsı şi'irinden daha makbûl ve meşhûr olup, ancak ıstılahât-ı Arabî'ye ve Fârisî'ye ile tumturaku'l- elfâza çok riâyet ettiğinden, âsâr-ı münşiyânesi güçlükle anlaşılır. "Dürretü't-Tâc fi Sîret-i Sâhibi'l-Mi'râc" ünvânıyla bir kitâb-ı siyeri vardır ki "Siyer-i Veysî" denmekle ma'rûftur. "Vakı'anâme " ünvânıyla zımnen ahvâl-i zamâneyi münkât bir eseri, müsvedde hâlinde kalmış bir "Fütûh-ı Mısır"ı ve müretteb dîvân-ı eş'ârıyla mecmû'a-i münşeâti vardır. "Siyer"i matbûdur. Hicviyâtı dahî çoktur. İlm-i lügatte vukûfu olup, sâhib-i "Kâmûs"un Cevherî'ye olan tarizâtına bir risâlesi ve nevâdir-i lügat-i Arabîye hakkında diğer bir eseri dahî vardır. Şu beyit cümle-i eş'ârındandır:

"Zülâl-i nazm-ı râhat-bahşıma aldanmasın düşmân
Mezâk-ı cânına telhâb-ı şerr ü şûr olur bir gün"[279]

---

[277] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4706
[278] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4687
[279] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4713-4714

2.208. Visâlî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından iki kişinin mahlası olup, **birincisi** Aydınlı olduğu hâlde, Sultân Bâyezîd Hân-ı Sânî ve Süleymân Hân devirlerinde Edirne'de Sarây-ı Hümâyûn gılmânının muallimi idi. Müretteb dîvânı vardır. Şu iki beyit onundur:

"Gözlerin gözler iken oldu gözü gözüme düş
Göz ucuyla gözetirken göze göz oldu fiten
Gözlerin etti Visâlî gözünü gözden dûr
Demedik mi göze uyup gözünü gözleme sen"

- İkincisi Niğdeli olup, tarîk-i ilmiye sâlik idi. Birçok muammâları vardır.[280]

2.209. Vücûdî

Osmanlı şu'arâsından iki kişinin mahlası olup, **birincisi (Mehmed -)** diyâr-ı Karamandaki Dârendelidir. Onuncu karn-ı hicrîde zuhûr edip, ibtidâ tarîk-i tedrîse sâlik iken, ba'dehü zeâmetle Şâm'a azîmet eylemişti. "Hayâl-i Yâr" ünvânıyla bir manzûmesi vardır ki şu beyit onundur:

"Yine ol hâlik-i zemîn ü zamân
Kıldı bâğ-ı cihânı haşr-i nişân"

- İkincisi (Mustafâ -) İstanbul'da İstinyeli olup, yeniçeri kalemine müdâvim idi. Afyon tiryâkiliğine mübtelâ olup, 1130'da 18 yaşında iken, tâûndan vefât etmiştir. Şu beyit onundur:

"Ney gibi destinde nâlân eyler insânı ecel,
Tekye-i dünyâda üryân eyler insânı ecel" [281]

2.210. Vüsûlî

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından üç kişinin mahlasıdır:

- Birincisi Monlâ Çelebi denmekle ma'rûf Mehmed Efendi'dir ki pederi cennetmekân Sultân Selîm Hân-ı Sânî'nin şehzâdeliklerinde kapıcı başıları bulunmakla, sâhib-i terceme pâdişâh-ı müşârün ileyhin cülûslarında Bursa ve ba'dehü üç defa İstanbul kadısı olmuştu. 998'de vefât etmiştir. İmâm Tarsûsî'nin "es-Sirâcü'l-Vehhâc" ünvânlı kitabını tercüme ve bazı resâil te'lîf etmiştir. Şu beyit cümle-i eş'ârındandır:

---

[280] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4687
[281] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4680

"Reh-i firkatte Vüsûlî her dem
Ra'd-i âhımla felekler eğilir"

- İkincisi (Mehmed Bey) Yahyalı ocağına mensûp cesûr ve cengâver ve kerîm bir zât idi. Müretteb dîvânı vardır. Şu beyit onundur:

"Tarz-ı Bâkî'ye Vüsûlî yürü eydür şi'irin
Ede gör kâide-i âb-ı hayâtı icrâ"

- Üçüncüsü (Hamza Bey) tarîk-i tedrîse sâlik olup, şu beyit onundur:

"Yüz sürüp ayağına ağlasa bu dîde-i ter
Ter düşer gözlerime hâk-i rehin ey gül-i ter"[282]

2.211. Yahyâ Bey

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsının en güzîdelerinden olup, Arnavut'tur. Devşirme tâifesinden olup, Yeniçeri Ocağı'na dühûl ile ba'dehü tevliyet semtine geçerek, zeâmetle kanâat etmişti. Sâhib-i seyf ve kalem ve kanâat ve hüsn-i ahlâk sâhibi idi. "Gencîne-i Râz", "Şâh ü Gedâ", "Gülşen-i Envâr", "Yûsuf u Züleyhâ" ve "Usûlnâme" ünvânlarıyla beş manzûmeden mürekkep hamsesi ve kasâid ve gazeliyâtı hâvî dîvânı vardır. Eş'ârı meyânında bazı güzel sözlere tesâdüf olunur. Şu beyit cümle-i eş'ârındandır:

"Sayd etmek içün ol mülkü edüb ihtimâm
Âhım felekler üzre kurar halka halka dâm"[283]

2.212. Yahyâ Efendi (Zekeriyazâde -)

Cennetmekân Sultân Osmân Hân-ı Sânî ve Mustafâ Hân-ı Evvel ve Murâd Hân-ı Râbi' devirlerinde üç defa mesnede-i meşîhat-ı İslâmiyeye geçmiş ulemâdan ve karn-ı hâdî aşere şu'arâsından olup, 1000 târîhinde şeyhülislâm iken irtihâl eden Ankaralı Zekeriya Efendi'nin oğludur. Dersaâdet'te dünyâya gelip, tahsîl-i ulûm ettikten sonra, tarîk-i kazâya sülûk ile Halep, Şâm ve Edirne mollası ve 1012'de İstanbul kadısı ve çok geçmeden Anadolu ve Rûmeli kazaskeri olmuş ve cennetmekân Sultân Osmân Hân Hazretleri vak'asında 1031'de makâm-ı fetevâya nasbedilmiş idi. Bir sene ile beş ay ümûr-i fetevâyı kemâl-i dirâyet ve hakkâniyetle idâre ettikten sonra, Sadrazam Kemânkeş Ali Pâşâ'nın hilâf-ı vâki'-i arzı üzerine, 1032'de cennetmekân Sultân Murâd Hân-ı Râbi' devrinde azl olunarak, 1034'te sânîyen makâm-ı fetevâya avdet etmiş ve bu

[282] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4688
[283] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4793

defa dahî yedi seneye karîb müddet bu makâm-ı âlîde kaldıktan sonra, 1040'ta mütekâid olup, 1043'te halefi Ehizâde Hüseyin Efendi'nin şehâdeti üzerine, sâlisen müfti-i enâm olup, bu defa dahî on sene ile beş ay idâre-i ümûr-ı şer'iye ettikten ve maiyyet-i hazret-i pâdişâhîde Revân ve Bağdâd seferlerinde bulunduktan sonra, 1053'te irtihâl edip, pederi türbesine defn olunmuştur. Hânesinin önünde bir medrese binâ etmişti. Muhsin-i Kayserî'nin Ferâiz-i Manzûmesine şerhi ve bir hayli eş'âr-ı râikası vardır. Şu matla' cümle-i eş'ârındandır:

"Gönül umar nice demdir ki yâr-ı gamhârın
Ölürse lütf-i ilâhî görür bugün yârın"[284]

2.213. Yetîm

Onuncu karn-ı hicrî Osmanlı şu'arâsından olup, ismi Ali'dir ve İstanbulludur. Pederi tornacı başı olup, kendisi dahî Yeniçeri Ocağına mensûp iken, bazı meşâyihe inâbet ederek işten çekilmiş ve ehl-i iyâl sâhibi olup, zarûrette kalmakla, bir vazife talepçün bir risâle-i manzûme yazarak, cennetmekân Kânûnî Sultân Süleymân Hân Hazretlerine takdîm etmiş ise de, sefer hengâmı olmakla, matlûbu is'âf olunamayarak, mahrûm kalmış idi. Bir aralık Donanma-yı Hümâyûn'a iltihâk, Kaptân-ı Deryâ Seyyid Ali Çelebi tarafından müşârün ileyhin fütuhât-ı bahriyesini silk-i nazma çekmeğe müşârün ileyh tarafından me'mûr olmuş ise de, onun vukû'-u vefâtıyla bu manzûmesi nâtamam kalmıştır. Mesnevîleri sâde ve selîstir.

"Suyu bardakta demişler gemiyi kâğıtta
Bizden ol bu cihân-ı seyrîn eden ehl-i vukûf
Âlem beri koyup bahr-i hevâsında yelin
Bu Ali ise dahî aklına idrâkine yûf"[285]

2.214. Yunus Emre

Mazanne-i kirâmdan olup, Bolulu olduğu hâlde, Porsuk Nehri'nin Sakarya'ya karıştığı mahâlde bir zâviye ve çilehâne edinip, ibâdet ve riyâzetle meşgûl olmuş ve makâmâtı şöhret bulup, 843'te vefât etmiştir. Zâviyesi kurbunda vâki' türbesi ziyâretgâhtır. Ümmî olduğu hâlde sûfîyâne ve ehl-i dilâne ilâhîleri vardır.[286]

---

[284] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4793
[285] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4791
[286] Ş.Sâmî, a.g.e., s.4828

SONUÇ

Kâmûsu'l-A'lâm, Şemseddîn Sâmî'nin 1888–1899 yılları arasında kaleme almış olduğu umûmî bir târîh, coğürafya ve meşhûr adamlar ansiklopedisidir.

Eser, İslâm-Şarka âid birçok maddeyi ihtivâ etmesi bakımından bir İslâm ansiklopedisi hizmeti görmüştür denilebilir. Booillet'nin Dictionnaire Universel d'Histoire et de Geographie'si örnek alınrak yazılmış olan bu eser, şark ve garba âid bir has isimler lügati olduğundan eserin içinde târîhî, dînî, ilmî terim ve deyimler yer almamamıştır.

6 cilt ve 4830 sayfadan müteşekkil olan bu eser, İslâm-Şark Sâhası dışındaki birçok maddeyi eynen almışsa da, bizim için çok tâlî bir ma'nâ ifâde eden maddeleri bir tarafa bırakarak, kendi açımızdan önem taşıyanları ilâve etmiş veya mevcûd olanları daha da genişletmiş olması yönüyle önemlidir. Üstelik Bouillet'nin 2040 sayfalık eserine göre hacim ve içerik bakımından da farklılık göstermektedir.

Eserin yapılan çalışmamız açısından eksik olan tarafı, Osmanlı târîhi alanında müllifin önceden uzun bir hazırlığının olmayışı dolayısıyla Osmanlı şahsiyetleri ile ilgili maddelerde mehazları sınırlı ve el altında hazır durumdaki hâl tercümesi eserlerinden yararlanmış, bu i'tibârla Türk meşhûrları hakkında verdiği hâl tercümeleri onların bilhassa hayât seyirlerini gösteren kronolojik bilgi ve târîhler i'tibâriyle yetersiz ve daha çok umûmî bir tanıtımdan ibâret kalmış olmasıdır. Ancak birçok şu'arâ tezkiresinden yararlanılmış olması eseri edebiyât târîhi açısından kaynak çeşitliliği yönüyle zengin kılmıştır.

1850–1904 yılları arasında yaşamış olan Şemseddîn Sâmî, elli dört yıllık gibi kısa bir ömre birçok alanda ve çok sayıda eser sığdırmış velûd bir müelliftir. Romanla başlayan yazarlık serüveni, tiyatro, gazete ve dergi, dilbilgisi, sözlük ve ansiklopedi sâhasında devâm etmiş ve birçok eser kaleme almıştır. Sözlük çalışmalarıyla üne kavuşmuş olan müellifin Kâmûs-i Türkî'si günümüzde bu alanda hâlâ önemini korumaktadır ve temel başvuru kaynağıdır. Hakeza Kâmûsu'l A'lâm da coğrafya, târîh ve edebiyât târîhi ve edebiyât alanında çalışma yapacaklar için faydalanılabilecek kaynaklardandır.

Şemseddîn Sâmî, te'lîf ettiği birçok eserin yanı sıra, Türk Dili ve Edebiyâtı ile ilgili önemli tesbîtlerde bulunmuş bir şahsiyettir. Özellikle Türk dilinin köklerini Orta

Asyaya kadar götürmüş ve dilde sâdeleşmeye ve millîliğe eğilimli; fakat bir farkla ki sâdeleşme konusunda Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri büsbütün dilimizden çıkarıp atmak yerine, dilimizde karşılığı olan ve günümüzde kullanılmayan kelimelerin tasfiyesinden yana olmuştur.

Hicrî onuncu asır Osmanlı şâ'irlerinden Ömer Bey'le başlayan çalışmamızın asıl bölümü beşinci ciltte 87, altıncı ciltte ise, ölüm târîhi (h.843-m.1439) i'tibâriyle Osmanlı'nın kuruluş devrine tekâbül ettiği için Yunus Emre'yi de kattığımızda, 127 olmak üzere 214 başlık altında ve bu başlıkların bazısında birden çok isim veya mahlasın toplandığı Osmanlı dönemi şâ'irlerinden oluşmaktadır.

Bu başlıklar içerisinde Fuzûlî, Gâlip Dede (Şeyh Gâlip), Kemâl Bey (Nâmık Kemâl), Kınâlızâde (Hasan Çelebi), Murâdî (Sultân Murâd Sâlis), Niyâzî (Mısrî), Nâbî, Muallim Nâcî, Nahîfî, Nedîm ve Nef'î gibi meşhûr şahsiyetlerin ve ismini dahî belki yeni duyduğumuz kişilerin hayâtı hakkında bilgi edinmiş olduk.

Bu kişilerin hayâtına baktığımızda, kiminin sıradan veya normal bir mesleği icrâ ettiğini ve ilim açısından pek fazla birikiminin olmadığını gördük. Kimi şâ'irin de sultânlık (Sultân Murâd-ı Sâlis), hânlık (Mengli Girây-ı Evvel), vezîrlik (Kemâl Pâşâ), şeyhülislâmlık (Kemâl Pâşâzâde), kadılık, müderrislik ve devletin diğer üst kademelerinde görev yaptığını, ilim ve tahsîl açısından da oldukça yüksek bir seviyede olduğunu müşâhade etmiş olduk.

Bunun yanı sıra birçok şâ'irin şi'irlerinden örneklerle şi'ir ve sözcük bilgimizi geliştirme fırsatını bulmuş olduk. Özellikle Dîvân Edebiyâtı'na ilgi duyanlar açısından küçük çapta bir antoloji oluşturulacak veya dillerde terennüm edilecek birçok şi'irle tanışma şansı yakalanmış oldu. Aşağıda sıralanan şi'irler sadece bunlardan birkaçını oluşturmakta.

Fazlî'nın "Leylâ'nın Mecnûn'u Şîrîn'in dilâ feryâdı var/Kâr-ı aşkı bana sor her san'atın üstâdı var" beyiti, Fuzûlî'nin "Mende Mecnûn'dan füzûn âşıklık isti'dâdı var/Âşık-ı sâdık menem Mecnûn'un ancak adı var" beyitiyle benzer iddiâyı taşımakta.

"Bilmedin zevk-i visâlin çekmeyince firkatin/Olmayınca hasta kadrin bilmez âdem sıhhâtin"(Fıtnat). Bu beyit, Peygamberimizin(sav) "İki ni'met vardır ki, bunlarda nâsdan birçokları aldanmış bulunurlar. Bunlar ise sıhhat ile ferâğdan ibarettir." Hadisini hatırlatmakta; bir şeyin elimizde iken değerinin bilinmesi gerektiğini adeta haykırmakta.

“Gubâr-ı Ravzanın kühli cilâdır yâ Resûlallâh/Gözümde hâk-i kûyun tûtiyâdır yâ Resûlallâh”(Kânî), “Gönül nûr-i cemâlinden habîbim bir ziyâ ister/Gözüm hâk-i rehinden ey tabîbim tûtiyâ ister” her iki şi‘ir de aynı duygunun tercümânı adeta.

Kânî’nin “Cihâna gelmeğe aşk oldu bâis…” mısra‘ı ile Meşhûrî’nin “Öyle sultân-ı rüsül kim zât-ı pâk-i emcedi/Kâinatın bâis-i mevzû’u çâr erkânıdır/Ondan istimdâd eden zannetme ancak mücrimân/Asfiyâ vü etkıyâ yekser meded cûyânıdır” na‘tı bize “Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım” hitâbını hatırlatmakta.

“Huzûra varmağa bâr-ı günâhtan yok mecâlim âh/Şebâbette dönüp kadem-i kemâne yâ Resûlallâh/Bu kara yüzle duzehten dahî şerm eylerim billâh/Değil Leylâ kulun lâyık cânâna yâ Resulallâh(Leylâ Hânım). Güzel bir münâcât örneği ile havf (korku) vurgulanırken; “Recâ-yı mağfiretle yüz sürüp geldim bu dergâha/Siyeh-rû Vâsık-ı âşüfte-hâlim yâ Resûlallâh”(Vâsık) beytinde de recâya vurgu yapılmıştır. Tabiî ki insanın bu ikisi arasında olması gerekmektedir.

“Dilâ var mahfî genc ol kavsını vîrâne sansınlar/Meseldir bu ki derler âkıl ol dîvâne sansınlar (Mahvî), Bulur ettiğin ol kim bed ameldir/Kim iti öldüren sürer meseldir/Üşenme doğru söz için kahırdan/Kovulsan gam değil dokuz şehirden”(Güvâhî) şi‘irleriyle nasîhatte bulunulmuştur.

“Gözüm yaşını bahrettin firkatine cüdâlıktan/Seninle hâni ey zâlim su sızmazdı aralıktan”(Latîfî), “Akar bir kanlı sudur hecr-i yâr ile gözüm yaşı/Kızıl ırmağdır gûyâ ciğer dâğında deryâsı”(Münîb), “Reh-i firkatte Vüsûlî her dem/Ra’d-i âhımla felekler eğilir”(Vüsûlî) şi‘irleriyle ayrılığın vermiş olduğu ıstırap dile getirilirken hem de mübalağa yapılmıştır.

“Cihânın ni‘metinden kendi âb u dânemiz yeğdir/Elin kâşânesinden kûşe-i virânemiz yeğdir”(Nâdirî). Öyle ya başkasının ni‘metinden istifade edip de hem de minnetini çekmektense; kendi elimizdekiyle yetinmek ve minnetten, başa kakmaktan uzak olmak tercihe şâyândır.

“Kâfir görünce zülf ü ruhun dedi ey nigâr/Âmentü billezî halaka’l-leyle ve’n-nehâr”(Nesîmî). Bu çalışmamızda belki de en seçkin beyit bu olsa gerek. Hem güzel bir iktibâs örneği teşkil etmekte, hem de Allah’ın cemâl sıfatlarının tecellî eylediği sevgilinin güzelliği karşısında kâfirin îmân etmesi dile getirilmekte. Ayrıca zülf-leyl ve ruh-nehâr eşleşmeleriyle leffü neşir müretteb san‘atı oldukça dikkat çekicidir.

“Lâleler çıktı kızıl tâcıyla şâhîler gibi/Çekti süsen hançerin sinnî sipâhîler gibi”(Nihânî). Kişileştirme san‘atının güzel bir örneği sergilenmekte.

“Hengâm-ı visâl akîbet ağyâra da kalmaz/Encâma erer mevsim gül-i hâra da kalmaz”(Neylî), bu beyitle geçicilik, fânî oluş üzerinde durulurken; Ney gibi destinde nâlân eyler insânı ecel/Tekye-i dünyâda üryân eyler insânı ecel (Vücûdî), bu beyitte ise ölümün insânoğlu üzerindeki etkisi somutlaştırılarak anlatılmıştır.

“Gözlerin gözler iken oldu gözü gözüme düş/Göz ucuyla gözetirken göze göz oldu fiten/Gözlerin etti Visâlî gözünü gözden dûr/Demedik mi göze uyup gözünü gözleme sen”(Visâlî). Visâlî bu şi‘iriyle güzel bir aliterasyon (sözcük-harf-ses tekrarı) oluşturmuştur.

Vehhâbî, “Şehâ tâ meskenim sensiz diyâr-ı Gölhisâr oldu/Göl oldu gözlerim yaşı bana ol göl hisâr oldu” beytiyle bir cinâs örneği sergilemiştir.

Görüldüğü gibi sunmuş olduğumuz bu şi‘irler çalışmamızda karşımıza çıkan rengarenk çiçeklerin sadece birkaç renk ve kokusunu yansıtmakta. Gerek san‘at açısından gerek manadaki derinlik açısından bu çalışmamızda daha nice şi‘ire rastlamak mümkün.

Bu çalışmayla, şâ‘irlerin hayâtı hakkında bilgi edinmeye ek olarak varsa müretteb dîvânları vesâir eserlerinden de haberdâr olduk.

Özetle, yapılan bu çalışmayla şâ‘irleri genel olarak biyografik, özel olarak ilmî, edebî ve meslekî açıdan tanıma; edebiyât ve ilim dünyâsına sağladıkları katkılardan haberdâr olma konusunda istifâde edilebileceği kanâatindeyiz.

KAYNAKLAR

AKÜN, Ömer Faruk. "Şemseddîn Sâmî", İA, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970

BANARLI, Nihat Sâmi, Resimli Türk Edebiyâtı 2, İst, MEB, 1987

BİLGİN, A. Azmi. "Şemseddîn Sâmî'nin Edebiyâtla İlgili Eserleri ve Görüşleri", T.A.D., sy.22, Güz 2007.

ECE, Selami, Klasik Türk Edebiyâtı Araştırma Yöntemleri, Erzurum, Fenomen Yay., 2007

KAPLAN, Mehmed, Türk Edebiyâtında Araştırmalar II, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2004

LEVEND, Agâh Sırrı, Şemseddîn Sâmî, TDK (Türk Dil Kurumu) Yay., 1969

ŞEMSEDDÎN SÂMÎ, Kâmûsu'l-A'lâm, Kaşgar Neşriyât, Ankara, 1996.

…….. Kâmûs-i Türkî, Önsöz: Ömer Faruk Akün, Alfa Yayınevi, İstanbul, 1998.

…….. Kâmûs-i Türkî, Önsöz: Faruk K. Timurtaş, 12. Baskı, İstanbul, Çağrı Yayınları, 2002

TDEA, "Şemseddîn Sâmî", Dergâh Yayıları, İstanbul, Ekim 1998.

Şemseddin Sâmî ve Eserleri ile İlgili Yapılmış Çalışmalar:

ÇALIK, Etem, Şemseddin Sâmî ve Medeniyyet-i İslâmiyye, 1322/1904, İnsan Yayınları, İstanbul 1996.

DERİN, Şerife Tuba (Akdan), Şemseddin Sâmî Usûl-i Tenkîd ve Tertîb, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyâtı Bölümü (Yüksek Lisans tezi), Konya, 1997.

HAMEED, Furqan, Şemseddin Sâmî'nin Dilciliği ve Nev Usul Sarf-ı Türki Adlı Grameri , Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyâtı Anabilim Dalı (Doktora tezi), Ankara, 1993.

KAPLAN, Mehmet..[ve öte.] (hazırlayanlar),Yeni Türk Edebiyâtı Antolojisi: A. Vefik Paşa, E. Nihad, A. Midhat, Ş. Sâmî, F. Aliye, M. Murad, M. Şemseddin, H. Bedreddin, M. Rifat, Yağcızade A. Nuri., İstanbul Üniversitesi Edebiyât Fakültesi, İstanbul, 1979

KİR, Sibel Işık, Edebiyâtçı Yönüyle Şemseddin Sâmî, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyâtı Anabilim Dalı

Türk Dili ve Edebiyâtı Programı(Yüksek lisans tezi), İstanbul, 2006.

ŞEMSEDDİN SAMİ, "Şi'ir ve Edebiyâttaki Teceddüd-i Âhirimiz" Osmanlı Dîvân Şi'iri Üzerine Metinler, haz. Mehmet Kalpaklı, YKY, 1999.

…….. İslâmiyet'in yayılması için yapılan çalışmalar, 1322/1904; haz. Remzi Demir, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1997.

…….. (Sami Frasheri), Vepra, 1322/1904; ed. Zija Xholi, Tiran, Akademia e Shkencave e Rps, 1988.

…….. (Sami Frasheri), Personalıtetet shqıptare ne kâmûs al-a'lam te Sami Frasherit, 1322/1904; trc. Feti Mehdiu, Mehdi Polisi, Üsküp, Logos, 1994

…….. (Sami Frasheri), Abetare e gjuhese shqıpe, 1322/1904, 1, İstanbul, Rufeja, 1909.

…….. (Sami Frasheri), Gjuha, 1322/1904; perktheu nga Turqishtja-Osmanishtja Mehdi Polisi, Shkup, Logos-A, 2002.

…….. Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat; haz. Şedit Yüksel, 2. bs., Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1979.

…….. (Sami Frasheri), Perpjekja e heronjve ne perhapjen e Islamit, 1322/1904; pertkheu nga gjuha Arabe İsmail Ahmedi, Prishtine, Logos A, 2003. (Eserin orj. adı: Himmetü'l-Himam fî Neşri'l-İslâm)

…….. Esatir: dünya mitolojisinden örnekler, 1322/1904; çev. Cengiz Batuk, İstanbul, İnsan Yayınları, 2004.

TEK, Şöhret, Şemseddin Sâmî'nin Kamûsu'l-A'lâm Adlı Eserinin 1. ve 2. Cildinde Geçen Eski Türk Edebiyatı ile İlgili Biyografiler, Doğu Akdeniz Üniversitesi (Yüksek lisans tezi), Gazimagusa, 2005.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, "Şemseddin Sâmî ve Kamûs-i Türki". Makaleler: Dil ve Edebiyât İncelemeleri, haz. Mustafa Özkan, TDK, Ankara, 1997.

TURAL, Şecaattin, Şemseddin Sâmî , Şule Yayınları, İstanbul, 1999.

Şemseddin Sâmî'nin Eserleri

ŞEMSEDDÎN SÂMÎ, Medeniyet-i islamiye, 1322/1904, 1, İstanbul, Mihran Matbaası, 1879.

…….. İnsan, 1331/1913, İstanbul, [y.y. : y.y.], 1296. (İstanbul, Mihran Matbaası)

…….. Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat, 1322/1904, [y.y. : y.y.], İstanbul, Elcevâib Matbaası,1289.

…….. Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat, 1322/1904, 1, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1990.

…….. Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat; haz. Şedit Yüksel, 2. bs., Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1979.

…….. (Sami Frasheri) Dashuria e Talatit dhe Fitnetes = Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat, 1322/1904, Prizren, Sprint, 2004.

…….. Usûl-i Tenkîd ve Tertîb, 1322/1904, [y.y. : y.y.], İstanbul, Mihran Matbaası, 1303.

…….. Yer, 1322/1904, [y.y. : y.y.], İstanbul, Mihran Matbaası, 1879/1296.

…….. Yine İnsan, 1322/1904, [y.y. : y.y.], İstanbul, Mihran Matbaası, 1303.

…….. Seydi Yahya, 1323/1904, İstanbul, Tasvir-i Efkâr Matbaası, 1292.

…….. Gave, 1323/1904, İstanbul, Tasvir-i Efkâr Matbaası, 1293. (Matbuat-ı Cedide; 3)

…….. Besa yahud Ahde Vefa, 1322/1904, İstanbul: [y.y.], 1292.

…….. Emsâl, 1, İstanbul, Mihran Matbaası, 1879/1296.

…….. Kadınlar, 1322/1904; haz. İsmail Doğan, 1, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1996.

…….. Esâtîr, 1322/1904, 2. bs., İstanbul, Mihran Matbaası, 1893.

…….. Eş'âr-ı müntehabeleri ve şerh ve tercümesi, Ebü'l-Hasan Ebu Turab Ali b. Ebi Talib Abdimenaf Ali, 40/661; nşr. Şemseddin Sâmî, İstanbul, Kütübhane-i Müntehebat,1900.

…….. Letâif, İstanbul, Mihran Matbaası, 1300.

…….. Gök, 1322/1904, İstanbul, Mihran Matbaası, 1879.

…….. Himmetü'l-Himam fî Neşri'l-İslâm, 1322/1904,[y.y. : y.y.], 1302. (Kostantiniye, Matbaat-ı Mihran)

OEN, Mme de Saint, Tarih-i Mücmel-i Fransa ; çev., Şemseddin Sâmî, İstanbul, Camlı Han, 1289.

HUGO, Victor, Sefiller; çev., Şemseddin Sâmî, İstanbul, Mihran Matbaası, 1297.

Ansiklopedi ve Lügat Kitapları

ŞEMSEDDİN SÂMÎ, Kâmûs-i Arabî, 1322/1904, 1, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1895. Fotokopi nüshadır.

…….. Kâmûs-ı Arabî: Arabîden Türkçeye mükemmel lugat kitabı, Şemseddin Sâmî, 1322/1904, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1895/1313.

…….. Kâmûs Fransavi: resimli = Dictionnaire Français Turc: illustre, 1322/1904, 4. bs., İstanbul, Mihran Matbaası, 1905/1322.

…….. Kâmûs-ı Fransevi: Fransızca'dan Türkçe'ye lugat kitabı = Dictionnaire Français-Turc, 1322/1904, 2. bs., [y.y. : y.y.], 1898/1315. (İstanbul : Mihran Matbaası)

…….. (Samy-Bey Fraschery), Kâmûs-ı Fransevi: Türkçe'den Fransızca'ya lugat = Dictionnaire Turc – Français, 1322/1904, İstanbul, Miharan Matbaası, 1302.

…….. Küçük kâmûs-i Fransevî: Fransızca'dan Türkçe'ye lugat = Petit dictionnaire Français-Turc, 1322/1904, [y.y. : y.y.], İstanbul, Mihran Matbaası, 1304.

…….. Resimli kâmûs-ı Fransavi = Dictionnaire Français Turc : illustre, 1322/1904, Seconde edition , İstanbul, Mihran Matbaas ; Imprimerie Mihran, 1898/1315.

…….. Kâmûs-ı Türkî, 1322/1904; nşr. Ahmed Cevdet, Dersaadet, İkdam Matbaası, 1899. (1 c.'de 2 c.)

…….. Kâmûs-ı Türkî, 1322/1904, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1989.
(1 c.'de 2 c.; Enderun Yayınları; 1317 İkdam Matbaası baskısından tıpkı basımdır)

…….. Kâmûs-ı Türkî, 1322/1904, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1978.

…….. Kâmûs-ı Türki, 1322/1904, 2. bs., İstanbul, Çağrı Yayınları, 1987.

…….. Kâmûs-i Türkî, 1322/1904, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1978. (1 c.'de 2 c.)

…….. Kâmûs-ı Türkî, 1322/1904, İstanbul, Çağrı Yayınları, 2006.

…….. Kâmûsu'l-alam: tıpkıbasım, 1322/1904, Ankara: Kaşgar Neşriyat, 1996.

…….. Kâmûsü'l-A'lâm, 1322/1904, İstanbul, Mihran Matbaası, 1889/1306 -1898/1316.

ÖZGEÇMİŞ

Erzurum'un Tortum ilçesine bağlı Demirciler Köyü'nde 1980 yılında doğdu. İlkokulu köyde, ortaokul ve liseyi Erzurum Mecidiye İmâm Hatip Lisesi'nde okudu. 1999 yılında Atatürk Üniversitesi İlâhiyât Fakültesi'ni kazandı. 2000 – 2001 öğretim yılı döneminde öğrenime ara verdi ve 2004 yılında İlâhiyât Fakültesi mezunu oldu. Aynı yıl yüksek lisansa başladı. Yüksek lisans öğrenimini 26.11.2008'de tamamladı.Şu an Hatay'da me'mûriyetle iştigâl etmektedir.